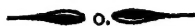
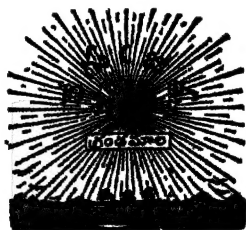

సేగుజుక్క గ్రంథమాల:- 51

మే వా ర్ ప త న ము .

(చఃత్వాత్మక నాటకము.)

ప్రింథకత్తి.

పండిమెడ వేంకటసుబ్బారావుగారు బి.వి.

No
The Nellore Progressive Union Nellore

స్వచ్ఛమైన పరివార్తన సమాజము, స్వచ్ఛమైన.

శ్రీ తిక్కన గ్రంథాలయము.

శ్రీ తిక్కన గ్రంథాలయము.

THE CORONATION LIBRARY

గ్రంథములు

.....

.....

మే వార్ పతనము.

(చరిత్రాత్మక నాటకము)

— గ్రంథకర్త —

గుండిమెడ వేంకట సుబ్బారావు, ఓ.ఎ.

Author of
"Rana Pratap" "Khulji Raza
Pathanam" Etc

1st Edition

Printed & Published by —
Pundit Bh N. Sarma
at

Sree Rama Press.

Berhampur, Ganjam Dt

Copyright Registered]

[Price Re 1-0-0]

పే రి క.

ఆంధ్రసోదరులారా!

సుప్రసిద్ధ వంగదేశ కవిచంద్రికగు ద్వితీయాద్రిలాల్ రాయల “మేవార్ పతనము” న కిది స్వేచ్ఛానువాదము. మూల గ్రంథమును చేతబట్టి, ఆంధ్రగౌరవమును హృదయమున నిలిపి రంగస్థలమును దృష్టి పథమునంగొనుచుకొని రచించిన నాటకమిది. “రాజా పతాప్” అను నాపధిమగ్రంథమును, నిదియు నొక్క బిగిని రచించినవే. అయినను నేటిదనుక దీనికి ప్రచురణ భాగ్యము లభింపకుండలకు నేనే యుత్తరవాదిని “మేవార్ పతనము” లీనాకే యచేకములముద్రితములై యున్నవి. తిరిగి దీనిని ప్రచురింపచేల, యని తలచి దీని నడుగునబడవైచితిని. ఆశాస్లు గడచిపోయినవి. ఈనడుమ “ఖల్జీరాజ్య పతనము” అను మఱియొక నూతన నాటకమును రచించి ప్రచురించి యుంటిని. మేవార్ పతనము మాటయే యొకవిధముగ ముద్రాచిపోయితిని. ఇంతలో, నాకు గురువులును, తులసీ రామాయణాద్యనేక గ్రంథనిర్మాతలును వేగుజుక్కగ్రంథ మాలాధిపతులును, అగు బ్రహ్మశ్రీ భాగవతుల శృంగారశర్మ గారిని నేను దర్శించుట తటస్థించినది వారు మూలం బడియున్న నా మేవార్ పతనముఁ గూర్చి యడిగి దానినిఁ దమ “వేగుజుక్క” గ్రంథమాలయందు బ్రకటింప నభిప్రాయము సూచించిరి. “ఈ మేవార్ పతనములీగళికెన్ని ప్రకటింపఁబడి యుడిగనేమి? నీవు రంగస్థలానుభవముఁగల యొకానొక నటుడవు. నటులే నాటకకర్త లగుచో వాఁడెచన

“నాకు విశేషముండక తీరును.” అని నాకు సమాధానమిచ్చి దీనిని బ్రతికించు నభిలాషను వెల్లెబుచ్చిరి. నా గ్రంథమునకు ప్రచురణావకాశము లభించుటయేగాక, నాకు గురువాది పూజానకాశము కూడలభించినదని సంతోషించి, యీ గ్రంథమును వారికి సమర్పించితిని. అత్యల్పకాలమునందే దీనిని ముద్రింపించి ప్రకటింపించి, తమ యభిమానమును వెల్లడించుచులకు వారి కనేక కృతజ్ఞతాభి వందనము లర్పించుచున్నాను.

ఈ సమయమున నా గురుదేవులగు విద్వత్కవి శిరోమణి బ్రహ్మశ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారిని భక్తి పూర్వకముగ నా హృదయమున ధ్యానించుచు ఈ గ్రంథమును ఆధారస్వరూప ప్రపంచమున విడచుచున్నాను. ఇందలిగూములు మూల గ్రంథకర్తయగు ద్వితీయద్రలాల్ రాయలవి. ఇందలి దోషములకును ప్రమాదములకును మాత్రమునేనును ముచ్చాపకులును భాగహరులము. తీరని హేతువులచే నింద నేకములు ముద్రాణ దోషములు సుభవించినవి. ఈ దోషములు గ్రంథకర్తవా లేక ముద్రాణకునివా యని సందేహింపఁజేయు స్థానిత్యములు కూడఁ బొడగట్టును. ఎవరివైన నేమి? యుదార హృదయమున పారక మహాశయులు ఆయాదోషములను సవరించు కొనఁ బ్రార్థితులు.

ఇట్లువిధేయుఁడు,

భత్తరపురము.

14-7-34

}

గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావు.

గ్రంథకర్త

పాత్రలు.

పురుషులు.

రాణా అమరసింగ్

గోవిందసింగ్

అజయసింగ్

సగరసింహుడు

అరుణ సింహుడు

మహాబల్ఫాన్

జహంగీర్

గజసింగ్

మేవార్ రాణా

మేవార్ సేనాధిపతి.

గోవిందసింగ్ కుమారుడు.

రాణా అమరసింగ్ పినతండ్రి

{ సగరసింహుని మనుమడు.

{ సత్యవతి కుమారుడు.

{ సగరసింహుని కుమారుడు.

{ యుగల్ సేనాపతి.

యొగలాయి చక్రవర్తి.

జోద్పూర్ రాజు - మైచ్చదాసుడు

స్త్రీలు.

గాణి రుక్మిణి

మాచసి

సత్యవతి

కల్యాణి

రాణా అమరసింగ్ భార్య

అమరసింగ్ పుత్రిక.

{ సగరసింహుని పుత్రిక -

{ మహాబల్ఫాన్ సోదరి.

{ గోవిందసింగ్ పుత్రిక,

{ మహాబల్ఫాన్ భార్య.

ఇంకను సందర్భానుసారముగ మఱికొన్ని పాత్రలు
రావచ్చును.

వేగుజుక్క గ్రంథమాలనుండి వెలువడిన పుస్తక నాటకములు.

1. ప్రతిజ్ఞా చాణక్యము	0-12-0
గ్రంథకర్త:- భాగవతుల నృసింహ శర్మ గారు.	
2. కాంతాపహరణము	1-0-0
గ్రంథకర్త:- పి. శృష్ణమాచారి గారు.	
3. ఉత్తమ పంచకుడు	0-10-0
గ్రంథకర్త:- కా॥ సో॥ రామమూర్తి గారు.	
4. దుర్గా దాస్	0-12-0
గ్రంథకర్త:- వా॥ భానుమూర్తిగారు.	
5. మేవార్ పతనము	1-0-0
గ్రంథకర్త:- జి.వి. సుబ్బారావు గారు. బి. ఏ.	

పునర్ముద్రణము లో నున్నవి.

1. విజయ విజయము
2. విచిత్ర వీర బాబ్బిలి.
3. (ప్రతిజ్ఞా విజయ రామ రాజీయము)
(చక్కనిపాఠములు వెలువడును.)
వలయువారు:-

భా॥ నృ॥ శర్మ,
వేగుజుక్క గ్రంథమాల
పూడిపెద్దివారి వీధి, బరంపురం (గంజాంజిల్లా.)

శ్రీకృష్ణుని పాదార్చనము

హైదరాబాద్ పత్రిక

— ११३ —

శ్రీకృష్ణుడు.

[గోవిందాచార్య, ఉద్భవపుత్రుడుగా జన్మించాడు.]

ని - అ - గా - మొగి - చ్చె - యి - ము - పు - నా - వై - ది - త -
- కా - ని - య - పు - న - పు - ప్ర - నా - వా - కి - రే - ల -
య - పై - కి -

గోవిందా - ఆ సమయమున నా హృదయవార్యము మృదువైనదా?
 సీత - మృదువైనదా? అంతలో నుండి గాఢముకొనుచున్నదే గోవిందా!
 పుష్ప - ఇదిగో వా - య బివా - ం సము.

గోవి—(ఉత్తేజంతో) ఏమీ? ఏమీ? మొలకలుంటాయా?
సంధ్యాయా?

అయ్య—ఓను ఈవిషయము స్థిరమైనదే నాకు. ఈ
వ్రాతాంతములను ముందుగా దానిని సభా-ముఖం
వచ్చునట్లు పూర్తిచేసి, దానిని సమీక్షించి, ముందుగా
నాటిస్తాను.

గోవి—ఏమిటి?

అయ్య—మీ యభిప్రాయముల చెలికొనుటకు

గోవి—నా యభిప్రాయమా? సంధ్య, పిషయము, నా య
ప్రాయమా?

అయ్య—ఓను, తండ్రీ!

గోవి—(గంభీరముగ) ఎట్లు?—అధియన సేమియో నాకు, అల
యను, ఇరువదియైదు నత్సరములనుండియు యు
భూమి తప్ప వేరేమీయు నాకు చెలియదు. యుద్ధభూమి
యే నాకు దివారాత్ర సుచారభూమియై యుండెను.
యుద్ధభూమి చుండే నాజీవితము సుఖకభాము
గనుచిపోయినది.

సీ. శత్రుభీకర భద్ర ? ధుంకారములె కాని,
వీణా నివాదముల ? లిని యెఱుంగ!
అహమ్మత్తకో ? లాహలంబులె కాని,
మృదుసుధా సంగీత ? మేనెఱుంగ !
సమద రణాశ్వ హే ? మరవంబులె కాని,
లీలా ప్రహసముల ? నేనెఱుంగ!

కామ్యము కరణంబున కౌను,
హేలూ పుకారప మేనెఱుంగి

౧౧ రత్నశ్రీ మహాద్వారము కౌను,
సతతంబున కార్యంబున రహమెఱుంగి
మమమె, మమతాధిగ పరా నయమొకాని,
ఇంతియను సందేహదోమె యెఱెఱుంగి

(ఇంతియను కొంతనేను నిష్క్రమున మారకుండును.)

నోవే-ఇ శకున, రా నవాని సంధి వెల నేపేక్షించుమాటోరొ
నీతోఁ దప్పియుంటిరా? డి

౧౨ చెప్పి యుంటిని ధనధాన్యం పూర్వమును నిట్టి సుందరి
దేవదత్త వృథా నిర్వచనము తగదని చెప్పియుంటిని.
నోవే - (చెప్పి) నాల్గి - వృథానిర్వచనమును కావలె
యెఱిగియుంటిని, చరణలను శిరమున ధరింప
వలయునా? రక్తచరమును ఒక రాజసూత్రపరాధి
మొగ్గి నిష్కేషము వావలయునా? అసంభవము! మే
వా రాజ్య మిట్టి యధమాధమ పరివర్తనమును
బాల్కును నే నిరూపకే సర్వించితిని.

శ్లో ౧౧ శ్రీనివాస స్వస్థావా న సింహయెపుడు
మాన్యు నెవో గూర్వణంబు నుండిరము,
నాడె మేవాదరాజ్యంబు నాశనంబు
నెఱుపగుచున్నది నిరంబు చిరిసి నేను!

అమరపురుషులను గురణ సమయమున నెప్పుడో
యుండు.

ఉ॥ ఈ లోకమున నీ పరిణామములు జరిగింపజేసినది నే
 నేగుచు నుండి నిరకపము నీ పరిణామము గాఢముగా భా
 ధించు శక్తిగలవారల నీ వారలను నిర్ణయించు నమ్మకము
 భాగములకు ప్రకటించుముల నీ వారలను నేర్పడు పరిణామములను
 ఆమెను నర్థించు వాక్యము లెంతో ప్రశంసా? సర్వనా
 ము నుండుచున్నది నీ మేవాడరాజ్యమునకు సర్వనామము
 ప్రసాదించుచున్నది.

అందు—(కొంతతడవు లేకుండు) తాద్రీ ఇట్టి సమయమున
 సర్వామగు మొగలాయి నైస్యమును ఒందుచు
 మన కసాధ్యమగుచు, నుండు చే శాంతియుతమైన యీ
 రాజ్యమున నిష్కర్తక రక్తపాతమేలఁ గావింపనలయు
 చున్నది వారి యభిప్రాయము.

గోవింద—అజయా! ఇపు సహితము వారితో నేకీభవించితివా?
 మన స్వాతంత్ర్యమును చేతులార న్లేచుచు కమ్మకొను
 టకు నీ విచ్ఛగింతువా? (తీర్థముగ కుమారులవైపు
 జూచి) కరుణమున ప్రాణములుండ గోవిందసింహుడిట్టి
 చుట్టఁ పతనమును సహించఁజాలఁడు నేటి కేడు శత
 బ్దముల నుండియు శత సహస్ర) విస్తృత పాతములకును,
 అసూయక యుద్ధములనీలా ఘాతములకును లెక్క
 నేయక, అభిమానపూర్వకముగ గెగురుచుండిన మే
 వాచ రక్తిధ్వజము, నేడు న్లేచుచు కండ్లెఱ్ఱజేసి
 మాత్రమున అల్లలనాడి నేలవ్రాసినా-మంచిది
 పోయి నేను చచ్చుచుంటిని రాజావారితోఁ జెప్పుము

అయి—చిత్తము (నిష్క్రమించును).

గోవి—(ఉత్తేజతుండై గోడకుండగిలియున్న ఖడ్గముదీసి) ఆహా!
 ఎన్నిదిశములకు నురల నీలి నాహస్తము చలంకరించి
 తిడ హర్! హర్! మహాదేవ్! ప్రియసఖీ! అనుగ్రహి-
 హి-పుము! అనుగ్రహి-పుము! నేడు నిన్ను మేవార్
 యుద్ధముచకుఁ గొనిపోయెదను. (ఆవేశమున)

సీ॥ కుడిపింతు నీచేత ॥ కుంభవృష్టి నేడు
 ప్రద్యోత విలయాన్ని ॥ వగ్గములను!
 ఎఱికింతు నీచేత ॥ కఱవు తీఱు నేడు
 కపట రాక్షస కోటి ॥ కంఠములను!
 నాగింతు నీచేత ॥ దాహకాంతికి నేడు
 వాహినీ ॥ రిప్తప్రవాహినులను
 మోగింతు నీచేత ॥ పుడమి బెగ్గిల నేడు
 రసశ్రుత జనుజయా ॥ రావములను!

గీ॥ ఎంతకాల ముజ్వల లీల ॥ నీవు వాడు
 హస్తము చలంకరించెద ॥ వంతదనుక,
 శౌర్యనిధియైన మేవాడ ॥ స్వచ్ఛకీర్తి
 పంకిలము కాకయండఁగా ॥ పాడుచున్న!

హర్! హర్! మహాదేవ్!—హర్! హర్! మహాదేవ్!

(ఆవేశమున ఖడ్గము ఝుళిపించుచుండును)

(ప్రవేశము—కల్యాణి.)

కల్యా—తుండ్రీ! తండ్రీ! ఇదియేమి? ఇదియేమి?

గోవి—ఇది ఖడ్గమమ్మా! ఖడ్గము! శత్రుశంక విచ్ఛేద నాసక్త
 మగు ఖడ్గము! దీనివైపుఁజూడుము.

కల్యాణ-తండ్రి! దీనిని మోరించుక దూరముగ నుంచు. నేను
మీరు ఖడ్గము నేలఁదీసితిరి? దీనిని దూరముగ నుంచుడు. మీ హస్తమున ఖడ్గముఁజూడ నాకు భయమగుచున్నది

గోవింద-భీమా! భయమగుచున్నదా? (ఖడ్గమును భూమిపై నుంచి) కల్యాణ! ఈ భయంకర ఖడ్గము నందెట్టి నుపక్రిమాన సౌందర్య మిమిడియున్నదో నీకేమి తెలియును? ఇది యహోరాత్రము లేని కొరుచున్నదో నీకు తెలియునా?

కల్యాణ-తెలియదు-ఏమి కొరుచున్నది?

గోవింద-(గంభీరముగ) రక్తముఁగోరుచున్నది! స్వేచ్ఛకై స్వేచ్ఛ రక్తముఁ గోరుచున్నది!

కల్యాణ-కాని, తండ్రి! మొగలాయీలపై మోహితటిక్రొధమేల?

గోవింద-అందులకుఁగారణము నీ ఒన్మభూమి యగు మేవాడ నడుగుము-మాటి మాటికి నీ ప్లేచ్ఛరాజులు మన రాజ్యముపైఁబడుచుండుట, వారికి విలాసవాయనైనా మేవాడ వారియెడ నేమి యపరాధముఁజేసియుండెను? మానవుఁడు మదాంధుఁడగునప్పుడ, వారికి న్యాయ మార్గమును జూపు నదీఖడ్గమే!

(నేలపైనుండి ఖడ్గము నెత్తుచు)

కల్యాణ-(భయము నభినయించును).

గోని—సుచికిల్వ్యాః! నీ విక లోనికిఁబొమ్ము. ఒకానొక
యత్యవసర కార్యమును జూచుకొని నేను త్వరలో
వచ్చెదను

(ఇరువురును చెటియొకవైపు నిష్క్రమితురు)

దృశ్యము 2.

స్థానము — ఉదయపురహర్గము.

[ప్రవేశము—సన్యాసినియైన సత్యవతి]

సత్య—(మేవార్ దేశమును వర్ణించుచు పాడుకొనుచు బ్రవేశించుచు)

(ప్రవేశము—అజయసింహుడు)

సత్య—(పాట పాల్పించి) అయ్యా! మీ రెవ్వరు? నైనెవ్వరారా?
అజయ—ఁను. నేను మేవార్ సేనాపతులయందొక్కరుడను!
సత్య—నేను మిమ్ముల నొక్క విషయమునుగూర్చి ప్రశ్నింపఁ
దలచితిని.

అజయ—ప్రశ్నింపుడు.

సత్య—మొగల్ సైన్యములు తిరిగి మేవార్ పై దాడి వచ్చెనను
వార్త సత్యమే యగునా?

అజయ-ఇప్పుటి కరు దాడి వెడల లేదు కాని, ఈ వాని
సాధి క-గీకరింపబడినో దాడయితే, నిర్భయము! నీ
విషయము నిర్భయించుటకే మొ/ల్ సేనాపతి మాట
నగుటెను. శేషటి ప్రాంతకాలమున రాజసౌఖ్యము
దావిషయము స్థిరపడగలదు

సత్య-(నిట్టూర్పువిడిచి) మీ యడలి యభివృద్ధియెక్కడ ?
యద్ధమునకే సిద్ధపడి యున్నారా?

అజయ-రాణా వారెట్లాగ్గా పీచి, స్థల, చేయటకే మేము
సంసిద్ధులము. యడమా లేక సాధియీ యుగ విష
యము రాణానానో నిర్భయమునకు యున్నా

సత్య-రాణావారి యభివృద్ధి మెట్లున్నదో మీ కేమి
దెలియునా?

అజయ-జెలియదు. ఇది, యీ సమయము, వారు సాధియే
గావించుకొని తోచుచున్నది! ఈ విషయమై చర్చ,
గావించుటకై మా తండ్రి గావించి బిలువ ఒకటి.

సత్య-మీ తండ్రిగారెవరు?

అజయ-మేనార్ ప్రధాన సేనాపతియగు రాకుర్ గోవిందరాజు
సత్య-ఓహో! మీరు గోవిందసింహుని పుత్రులారా? వారి గుణ
ప్రాయ మెట్లున్నది?

అజయ-వారు యుద్ధమే నరుగ వలయునని స్థిర న కల్పింపై
యున్నారు

సత్య-(మాది సందేహము) చుచిరి సమ మింకా సోధము

కిక్కిరించుచులకు తుముపులుసు. మీరు కార్యమునకు
యొప్పులు తోచుచున్నది షోక నాకు నెలవిందు.

అజయ-మంచిది — (పోబోవును)

సత్య-(తిరిగి చూచి) అయ్యా! రేపటి పాత్రకాలమున నేగవా
రాజసభాస్థానమున వచ్చి జరుగుట?

అజయ-ఔను.

సత్య-చూచితి

(అజయసింహుడు నిష్క్రమించును)

సత్య-ఏమేమి? సంధియా? మహారాజా ప్రతాపసింహుని
యాత్మసాభివృద్ధుల మొగిలాయీలతో సాధివిషయ
ప్రసక్తియా? చూచెదగాక! - రేపటి పాత్రకాలము -
రాజసభాస్థానమున - చర్చ - రేపటి పాత్రకాలమున! —
చూచితి సాధియెట్లు జరుగునో చూచెదగాక!

(నిష్క్రమించును)

సత్యము 3.

స్థానము — ఉదయపుష్కరమునందలి రాజసభానవసము.

[రాజా అమరసింహుడచితాననమునై యుండును. ఇరుప్రక్క
లను జయసింగ్, కృష్ణదాస్, కేశవసింగ్, శంకరసింగ్,
మున్నగు సామంతులు కూర్చుండియుండును. ఒక
ప్రక్క గోవిందసింగ్ కూర్చుండియుండును.]

జయ-మహారాజా! ఈ సమయమున రాజపుత్రు లేమిచేయు

అట్లుగా నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున

అట్లుగా నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున

అట్లుగా నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున

అట్లుగా నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున

అట్లుగా నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున
నామకమున నామకమున నామకమున

|| ఇరువదియైదు వర్సముః లేచు ప్రతాప నరేంద్రుగోడః జా
గరమున్ మహాహనః ✱ వ్యారభూముల సంఘించితన్!
అరిగను నాడుజీవితము ✱ నందు సంగము రదాశలంబుపై
యెఱుఁగు సౌఖ్యమున్నది ✱ యేమియొందుఃఖము వాకభూవరా.

ఆ దినములయందుఁ గుఃఖమే నాకు మహాసౌఖ్యదా
యకముగా నుండెను మహారాజా! కర్తవ్యనిర్వహణములు
మానప్రాణనుభవించు దుఃఖమొత మధురమో హి! కేమి తెలి
యును? ఆ దుఃఖమునందెట్టి మహాసౌఖ్యమిమిడి యున్నదో
హి! కేమి తెలియును? - ఆహ! అవియెట్టి సుదినములు! ఎట్టి
మహత్తరదినములు! ఆదినములింక తిరిగిరావు - ఆహ!

సీ॥ అనాటి దేవతా ✱ స్థానంబులె యివ్వె?
సురతభోగార్థ మం ✱ దిరములయ్యె!
అనాటి స్వేచ్ఛా ✱ వి ✱ హార భూములె యివ్వె?
బహువిలాస నికుంజ ✱ వనములయ్యె
అనాటి రణశిక్ష ✱ కాలయంబులె యివ్వె?
పేలాంగ నా నాట్య ✱ కాలయ్యె!
అనాటి వివిధాయ ✱ ధాగారములె యివ్వె?
అధ్వాన సయ్యాగ ✱ హంబులయ్యె!

గీ॥ అకల! దెవాంశమునంబుట్టి ✱ యఖిల జగతి
కనుప మాదర్శమగు జీవ ✱ యాత్రి యడపి
మఱి చనిన ప్రతాప రా ✱ జ్యోతి లోడ
స్వర్గమున కేగ కేసేల ✱ బ్రతికి యుంటి!

కేశవ గోవిందసింగ్! మీరు పించి యునునాతనఱకును మే
వాడె యశస్త్రేజయున కెట్టికళాకమును రాజాలమ
గోవి—కేశవ! నేనేమిచేయగలను? జరాకుఃఖపీడితుడనై న
నేనేమి చేయగలను? దౌర్బల్యముచే నాకరణచరణ
ములు కంపించుచున్నవి ఇదిగో, రక్తమాంస విహీనమై
ప్రాణమాత్రాన శేషమైయున్న నాయస్తి పుంజరమును
హాడుడు. కాని, యిప్పుటికిని నాకు పూర్వమువలెనే
పర్వతారణ్య సాచార మొనర్చుచు మాతృభూమికై
తిరిగి యానాటి నుధురదుఃఖ మచుభవింపవలయునను
హాతిక గాఢముగ నున్నది! కాని, యేమి ప్రయోజనము
దేమిప్రయోజనము!

(కన్నీరు గార్చును)

అమర—కాని, గోవిందసింగ్! హిందూస్థానమంతయు మొగ
లాయి చక్కనర్పియెదుట శిరమువంచుకొని యుండుట
నీకుఁదెలిసినవిషయమే. అట్టిచో, నామమాత్రాకమైన
మేవాడరాజ్యము విశ్వవిజయినియగు మొగలాయి
సైన్యము నెదుర్కొనుట కేవలమసాధవముకాదా?
నీవే యోచింపుము.

గోవి—మహారాజా! ఇంకనేను యోచింపవలసిన దేమియును
లేదు.

(అందరును కొంతసేపు నిశ్శబ్దముగ నూరకుందురు.)

అమల-దాసులుగారా! ఇప్పుడు పరిస్థితులు ఏవో అలా
నిన్ను యోచనముగా నాయభిప్రాయం కాదు"
యా అంతో సహా గావి మరొకటి చేతు నిచ్చినాను
లేని—చోస్తూ.

చోగ్గర్ - (1) పోలి-చి రోగి-ముందును,
 రమణ-వార్త - రమణ రోగి-చే రమణ
 చోగ్గర్ - ముందు - రమణ
 గోవి - (మన-గుఱిముఠో) చోగ్గర్ - రమణ
 మునుము - రమణ

నీ! నీకుమారుడు నీను ? లోకైక విక్రీకా
 త్వేక బద్ధమ బద్ధి ? నే మ ?
 నీకుమారుడు, నీవు ? నిలిప, మేవాద
 నియధ్వజమూర్తి ? నీమూర్తి ?
 నీకుమారుడు, నీ ? నిలిప దిశామూ
 క్రాంతి తేజము ? నీ ? లోకైకవిక్రీకా
 నీకుమారుడు నేమి ? నీ భుద్ధిరింది
 మహితాస్యము హితు ? ముఖ్యమంగళ!

॥ నకుమారుడు హరించుడు! నీదు జ్ఞు
భూమి హైచార్పాథముల కర్తృః! బోవు మరదె!
హా! మహాహా! స్వర్గ రా! జ్యాయ నుండి
గురయమింటవె యీ ప్రళయ! యెందు నీవు!

పాడుకొనుచు నహోరాత్రములు సంచరించు చూపక
అంతకుమించి చెప్పుట కిష్టడనసరములేదు.

నామాతులు—అశ్చర్యము!

సత్య—సామంతులారా! చూడదేల?

ఉ॥ సమృద్ధి భూవిభుండుడయ * సాగరతీర నికుంజ సీమలన్

ద్రిష్ట్యర నిండు భోగనిర * తిన్ గులతేజము ముదిల్చి! హ

స్తమ్మల ఖడ్గముల్ కలుగ * సంధి యొసర్తురె భీమలా! శా

ర్య మొక్కయింత కల్గినను * రండు రణావని కేను వచ్చెదన్!

గోవి- (అశ్చర్యముతో) ఏమిది! నాశరీరముచందీ యహావశేజ
మెటునుండి వచ్చినది? మహారాజా! రణస్థలమెట్టిదో
యెరుంగని యొకానొక యువలహుచ్చుచున్న నౌరువ
వాక్యముల కేనియు హిహృదయమున శౌర్యము
జనింపకున్నదా? లేండు. లేడు. ఈ భోగవిలాసములను
పరిత్యజింపుడు. ఖడ్గము ధరింపుడు.

అమర-గోవిదసింగ్! నిశ్చయముగ నాహృదయము ఇందడంగి
యుండిన శౌర్యజ్యోతి యీ కాంతామణి పౌరుష
వాక్యములచే నిరిగి ప్రజ్వలించుచున్నది! సామంతు
లారా! లేండు. మనము యుద్ధమే చేయుదము రిమ్!

సత్య-జయ్, మేవార్ మహారాజాకు జయ్!

అమర-జయ్, మేవార్ మహారాజాకు జయ్!!

దృశ్యము 4.

స్థానము—ఉదయపురమునందలి ఉదయస్నాన తీరము.

[మేవార రాజపుత్ర మూససి యొంటరిగాఁదిరుగుచు
సాహకొనుచుండును ఇంతలో నొకగుడ్డిబాలునితో
నొకభిక్షుకరాలు పోవేళించును]

భిక్షు—అన్నదాతకు జయమగును తల్లీ! అన్నదాతకు జయము!
మూససి—(పాటచాలించి) ఏమమ్మా! ఇతఁడు నీ కుమారుడా?
భిక్షు—కాదు. నాచెల్లెలికుమారుఁడు వీఁడు పుట్టుగుడ్డి వీని
తల్లి చనిపోయినది.

మూససి—అయ్యో, పాపము! వీనితండ్రియైనను జీవించియున్నాడా
భిక్షు—జీవించియేయున్నాఁడు. కాని, తల్లీ! ఏమిలాభము? పు
దేశము నందున్నాఁడు.

మూససి (బాలుని దేశజేర్చి) అమ్మా! ఈ బాలుని నాకిచ్చె
దవా? నేను పెంచుకొనెదను.

భిక్షు—తల్లీ! వీఁడు నన్ను విడచి యొక్క కుటుంబముండజాలరా.
నేనేమిచేయుచును.

మూససి—గోనిమ్ము. నీయెద్దినే యుండనిమ్ము. కాని, ప్రతిదినము
నీబాలుని నాయొద్దకు తీసికొని వచ్చుచుండుము—ఇదిగో
—ఈనాటిభుక్తి నిమిత్తము ఈనాడెమును గైకొనుమా.
(ఇచ్చును)

భిక్షు—(ఆనందముతో) గాజకుమారికి జయమగుఁగాక! మహా-
రాజ్య పాపిష్టి యగుగాక! అమ్మా! నెలవ్రతీసికొనెదను
(బాలునితో విష్కమ్మించును.)

మానసి—(స్వగ) ఆహా! ఈ భిక్షుకురాలి యాశీర్వచనము నా
కెంత హృదయానందకరముగనున్నది! జయభేరికొలుపును
ప్రబలతరమై, శిశువాక్యముకొలుపు మధురతరమై
తోచుచున్నది!

(ప్రవేశము—అజయసింహుఁడు)

అజయ-మానసి!

మానసి—(తిరిగిచూచి) అజయా! రమ్మ, నాహృదయమిప్పు
డమితానందమయమై యున్నది. నా యానందమును
నీవుసహితము పంచుకొనుము.

అజయ-నీ యానందమునకుఁ గారణమేమి?

మానసి-నేడొక భిక్షుకురాలు నన్నాశీర్వదించి పోయినది.

అజయ-మానసి! ఈ రాజస్థానమున నిన్నాశీర్వదించని వారె
వ్వరు? ప్రతిదినమును ప్రజలనోటినుండి నేను మేవాడ
రాజకుమారి సద్గుణప్రశంసయే వినుచుందును.

మానసి-నీవు ప్రతిదినమును వినుచుందువా? అట్లైన నే నొక
సారియైనను వినకుండుటకుఁ గారణమేమి?

అజయ-గృహమువిడచి యొక్కసారి యీవలకు వచ్చితివేని,
నీవుసహితము వినఁగలవు.

మానసి-సోనిమ్ము. అవిషయము మనకేల?—అజయ! నీకుఁ
దెలిసియే యుండును. నే నెచ్చటనొక ధర్మశాలను
స్థాపించితిని. ప్రతిదినము నేనెచ్చటకుఁబోయి స్వయం
ముగ నభ్యాసములకు భోజనమిడుచుందును. అట్లుచేసిన
గాని నాహృదయమునకు శాంతియుండదు.

అజయ—మానసి! నీ జీవనము ధన్యమైనది!—నేడు నేను నీ
యొద్ద సెలవుగైకొనుటకు వచ్చితిని.

మానసి—ఏమి? నీ వెచ్చటకుఁబోయెదవు?

అజయ—యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

మానసి—తిరిగి యెప్పుడు వచ్చెదవు?

అజయ—అది చెప్పుజాలను, తిరిగి వచ్చెదనో లేదో కూడ
తెలియదు.

మానసి—ఏమి?

అజయ—యుద్ధమునంద మరణించుటయుఁగూడ సంభవమేకవా
మానసి—ఔను. (యోచనాపూర్వకముగ తలవంచుకొనును)

అజయ—మానసి! నేను తిరిగి రాకుంటినేని, నీవు దుఃఖాతువా?

మానసి—ఏల దుఃఖించను?

అజయ—నాకునీపై నొత్తిపేమకలదో నీకుఁదెలియును—

మానసి—ఔను. నీవునన్నుఁ బాఠశాలముగఁ బ్రేమించువని
నాకుఁ దెలియును.

అజయ—నీవు నన్నుఁ బ్రేమించు చుంటివా?

మానసి—(చిరువత్సవితో) నీకట్టి సాదేహమేల కలిగినది? నేను

నిన్ను తప్పక ప్రేమించుచుంటిని.

అజయ—లేదు. నీ ప్రేమ వేరొకరిపై నున్నది.

మానసి—ఓను. సమస్త మానవజాతిపై నున్నది అజయా నేను కేవలము నిన్నుఁదప్ప వేరెవ్వరినిఁ బ్రేమించ కుండ వలయుననియా నీకోరిక? అట్లయిన, నీవాక స్వార్థపరుడవు.

అజయ—మానసి! నీవాక యబోధిసనియు, అజ్ఞానివనియు, ఇంతవరకును నాకుఁదెలియదు.

మానసి—అజయా! నాపై నీ వాగ్రహించితివా? నాయపరాధ మేమి? సమస్త మానవజాతిని నేను ప్రేమించుట యపరాధమగునా? అది యపరాధమేయైనచో నీవు నన్ను దండిపుము.

అజయ—నిన్ను దండింపవలయునా?

మానసి—దండింపుము. అజయా! నేఁడునీవు యుద్ధక్షేత్రమునకుఁ బోవనున్నావు. ఆయుధమున నీవెన్ని హత్యలుగావించు వో ప్రజలు నిన్నుంత శ్లాఘింతురు. హత్యయే లోక మున శ్లాఘాపాత్రమైయుండ నేను మానవజాతిని ప్రే మించుట యపరాధముకాదా?

అజయ—(కొంతతడవూరకుండి, పశ్చాత్తాపముతో) మానసి! నీవు సమస్త మానవజాతిని ప్రేమింపుము. నీ యువార హృదయసీమను విశ్వమునంతయు నుంచుకొనుము. నేను కేవలమొక మూర్ఖుడను. నీనిష్కళంక చిత్త

నృత్తిని గ్రహింపజాలక సోయితిని

తే॥ గీ॥ చర్మలాకాశమును బోలు * నీ వికాల

మానసమును, దుష్కలం * తైన యట్టి

నా మృదయ మాత్మ పేటికాం * తరము నందు

దాన నెందిన మానుషా భముడ నేను!

మానసి! నన్ను క్షమింపుము నా ముపరాధమును
మరచిపామ్ము. ఇక నాకు నెలవొసగుము.

మానసి-మంచిది. అజయా! పామ్ము యుద్ధభూమికిపామ్ము.
యుద్ధమనిన నాకొకవిధమగు హేయభావమేకలను,
కాని, లోకమున అన్యాయమును, అత్యాచారమును
ప్రబలమైనప్పుడు యుద్ధమనివార్యమనియే తోచు
చున్నది. కాని, యుద్ధమొక నిష్ఠురకార్యము. అజయా
అవకాశమున్నంతవరకు రణవ్యాపారమునందు నీ పవి
త్రత నీవు నిలుపుకొనుము

అజయ-మంచిది.

(నిష్క్రమించును)

మానసి-(పోవుచున్న అజయసింహునివైపుఁజూచుచు) అజయా
నిర్విచారముగ రణభూమికిఁబోమ్ము. నా సత్కార్య
ఫలము నిన్నొక యభేద్య కవచమువలె రక్షించుఁగాక!
(కొంతతడవూరకుండి) యుద్ధమున మృతినొందువారే
మయ్యెదరు? వారివారి స్త్రీజనములు నాయట్లే వారి
వారి పురుషుల మాంగల్యమునకు సర్వేశ్వరునిఁ బొ
ద్దింపరా? అందెవ్వరిప్రార్థనము ఫలప్రదమో, యెవ్వరి

పార్థనము నిష్ఫలమౌ తెలియను. ఈ భీషణకృత్యము నకుఁ బ్రతివిధానములేదా? (కన్నుల నీరుగ్రమ్మి, కొంత తడఁ పూరకుండి పిమ్మట మహాసందముతో) మంచిది ఇప్పుడు నేనొక మహత్తరకార్యమును జేసెదను. యుద్ధమున మరణించువారికి నేనెట్టి సహాయమును చేయుఁ జాలను కాని, యుద్ధమున గాయములుతగిలి పొణాన శేషులైన నైనికులకు నేను వలయునంత సేవజేయఁ గలను. ఈ మహత్తరకార్యమును తప్పక చేయుదును.

(ప్రవేశము—రాణి రుక్మిణి)

రాణి—మానసీ! వింటివా?

మానసి—ఏమమ్మా?

రాణి—మీ నాయనగారు మొగలాయీలతో యుద్ధమునకుఁ జొరియిరి.

మానసి—ఓను. వింటిని.

రాణి—మానసీ! యుద్ధమునిన నేమియో నీకుఁదెలియునా? ఎందఱు మానవులు మరణితురో తెలియునా?

మానసి—తెలియును.

రాణి—యుద్ధమునకుఁజోవక, యింటికడనుండు స్త్రీజనములకెట్టి దళపట్టునో నీకుఁదెలియునా?

మానసి—తెలియును. అందుకు మనమేమి చేయఁగలము?

రాణి—నేనంతదనుక నీ వివాహప్రయత్నమునుగూర్చి మీ తండ్రిగారితో మాటాడుచుంటిని. కాని, ఇప్పుడింక

నయినదిలేదు. ఇట్టి యుద్ధసమయమున వినాహమెట్లు జరుగును?

మానసి-కాని, తల్లీ! నాకు వివాహమే వలదు.

రాణి-(చకితయై) ఏమీ! వివాహమే వలదా?

మానసి-బ్రాహ్మణ! వివాహము కాకున్న నే నాకు మేలు,

రాణి-అదెట్లు? అవివాహితవై యెంతకాలముందువు? ఇట్టి పిచ్చిమాటల నిరకచాలింపుము. యోధపుర రాజ కుమారునితో సేకువివాహము నిశ్చయమైనది. ఇంతలో నీపాడుయుద్ధము వచ్చినది. వివాహకార్యముజరపి యుద్ధమునకుఁబోయి యుండినచో యుక్తముగనుండి యుండును కాని, మీనాయనగారు నామాటవినరైరి.

మానసి-అమ్మా! నావిషయమై నీవు చింతింపవలదు. వివాహము కంటెను ఘనతరమైన కార్యమొకటి నేనిప్పుడు సంకల్పించుకొంటిని.

రాణి-అదియేమి?

మానసి-నేను యుద్ధక్షేత్రమునకుఁ బోయెదను.

రాణి-ఎందులకు?

మానసి-అమ్మా! నీవిప్పుడిప్పుడేకదా చెప్పియుంటివి యుద్ధము నుదొడఁగెదరో మరణింతురని—

తే॥ ౧॥ కదసహతులైన పిరాగ్రి ॥ గబ్బులకును
జనని! నీ నేమియును చేయఁ + జాలఁగాని,
ప్రాణములతోడ రణభూమి ॥ వ్రాలియున్న
మైకుల తేను పరిచర్య ॥ సలుప లేక!

రాణి అసంభవము! అజయసింహుడు నీకీమాటలు నేర్పిస్తోయె
సని తోచుచున్నది.

మానసి-లేదు. ఆతడు నాకేమియు నేర్పలేదు. ఆతనికి, నా
కును అభిప్రాయ భేదముకలదు. ఆతడు మాసపులను
హాస్యగావించుటకుఁ బోవుచున్నాఁడు. నేను వానిని
రక్షించుటకుఁ బోవుచున్నాను.

రాణి-లేదు నీవు యుద్ధరంగమునకుఁ బోవుటకు పలను పడకు.
మానసి-అమ్మా! నీవు నిర్విచారముగ నుండుము. నేనవశ్యము
పోయెదను, కర్తవ్యము సన్నుఁ బిలచుచుండి. సమయా
మున నేనెవ్వరిమాటలను లక్ష్యముచేయఁగని నీకే తెలి
యును.

రాణి-ఎవ్వఁతో నీవు పోయెదవు?

మానసి- అజయ సింహుని సైన్యముతో పోయెదను.

రాణి-(ఇంచుక కోపస్వరమున) అంతయు నేను సూతయించి
నట్లే జరిగినది. నీకు బుద్ధిచెప్పటకు రాణావారు హిత
మింటి యొద్ద లేరు.

మానసి-వాఁరింటియొద్ద నుండినను నన్నీ సత్కార్యమునుండి
మరల్చి యిట్లొంపరు.

రాణి-వారు నిన్నిట్లు తలపై నెక్కించుకొనుట చేతనే నీవిట్లు
మితిమీరుచున్నావు. (కోపముతో నిష్క్రమించును)

మానసి-(స్వగతము) ఆహా! యదారభావము నాహృదయ
మున జనించినది! ఈసంకల్పమును తొలు దొల్ల నా

మానసమునం దుదయిపజేసిన దెవ్వరు? ఆదినుండియు
 నీ ప్రేమజ్యోతి నాయంతఃకరణమునం దొకా నొక
 నూలను మినుకు మినుకు మనుచుండెను. కాని, యి
 ప్పడునాహృదయ గోళమంతయు జ్యోతిర్మయమై యు
 న్నది. ఆహా! ఎట్టి పరమానందమును నేనిప్పుడనుభవిం
 చుచున్నాను! ఎట్టి స్వర్గీయ సౌఖ్యము నేనిప్పుడచవి
 జూచుచున్నాను! వివాహమునం దిట్టిసౌఖ్యముండునా?

(నిష్క్రమించును)

హేవారో పతనము.

దృశ్యము 1.

[రాజా సగరసింహుడు, ఆతనిమనుషుడు అరుణసింహుడు
కూర్చుండి యున్నారు]

అయితే మొట్టమొదట నాక బందెపోటు

సగర-(ముఖము చిట్టించుకొని) వాల్మీకిమహర్షి యెవరు?—

ఓహో! తులసీదాస్ కుమారుడా?

అరుణ-(పకపకనవ్వి) తాతా! మీరు వాల్మీకిపేరే వినలేదా?

ఆతడొక గొప్ప మహాముని, తాతా!

సగర-ఓహో! అట్లనా? ఔనాను. ఆతని నెక్కడనో చూచి

నట్లున్నది! కాని జ్ఞప్తిలేకున్నది!

అరుణ-(నవ్వుచు) ఆతని మీరెట్లు చూడగలరు తాతా?

ఆతడు త్రేతాయుగమువాడు

సగర-ఏయుగమువాడు?

అరుణ-త్రేతాయుగమువాడు.

సగర-సరే! అట్లైన, అది నాజన్మమునకు పూర్వపు విషయము

కాని ఆతని పేరుమాత్రము వినియుంటిని. ఆతడు

గొప్ప రసికుడట! కావా?

అరుణ అయ్యో, తాతా! అట్లుకాదు. ఆతడు రామాయణ

మును రచించిన మహాకవి!

సగర-అట్లనా? రామాయణము చాలగొప్పగ్రంథమట!

అరుణ-ఏమి తాతా! మీరు రామాయణమే చదువలేదా?

భగవాన్ రామచంద్రుడు మన పూర్వపురుషుడు

ఆ గ్రంథమునందు ఆమహాపురుషుని చరిత్రము వ్రాయ

బడి యున్నది. ఆతనిగూర్చి మీకు తెలియనే తెలి

యదా తాతా! ఎంతసాపము, తాతా!

సగర-నాయనా! ఆగ్రంథమును నేనెట్లు చదువుదును? ఎచ్చట

చదువుదును? యుద్ధములయందే నాజన్మము గడచి పోయినది. ఇంకనాకు గ్రంథములు చనువుటకు సమయ మెక్కడ? నీవే చెప్పుము.

అరుణ-అట్టైన, మీరుసహిత మొకప్పుడు యుద్ధముఁజేసి యుంటిరా?

సగర-ఇంక నడుగుచుంటివా? ఎన్నెన్ని మహాయుద్ధములందు పాల్గొని యుంటిని! ఎన్నెన్ని మహావిజయములనుగాంచి యుంటిని! అప్పటికికను నీవు జన్మించి యుండలేదు.

అరుణ-మీరేయే యుద్ధములందుఁ బాల్గొనియుంటిని? ఎవ్వ రెవ్వరితోఁ బోరాడియుంటిని? చెప్పుడు.

సగర-జ్ఞాపకముచాలదు నాయనా! కాని, పెక్కుసార్లు యుద్ధ మునకుఁ బోయియుంటిని. ఆ సమయమున నీతల్లి—

అరుణ-నా తల్లి—తాతా! నాతల్లి యెచ్చటనున్నది?

సగర-ఆమె యెచ్చటనున్నదో యెవ్వరికినిఁదెలియదు. ఒకనాటి పాతకాలమున నామె శయ్యపైనుండిలేడి, పిచ్చి యెత్తిన దానివలె, “మేవార్! మేవార్!” అని కేకలు వేయుచు నెచ్చటికోపోయినది.

అరుణ-నా తండ్రిగారెచ్చట నున్నారు?

సగర-అతఁడు మొదటినుండియును పిచ్చివాఁడా! జోద్పూర్ ప్రభువగు గజసింహునిమెట గుజరాత్ యుద్ధమునకుఁ బోయి యెచ్చట మరణించెను.

అరుణ-(కొంచెముఁబోకుండి) అట్టైన, నాతల్లి మేవార్ రాజ్య

మందే యెచ్చటనో యుండునని తోచుచున్నది.
సగర-ఉండవచ్చును.

అరుణ-తాతా! మీరు మీ స్వదేశమగు మేవాడను విడచి
యీ “యాగా” సగరమునకేల వచ్చితిరి? మీ సహా
దరుడగు మహారాజా ప్రతాపసింగ్ మీ మాతృ
భూమియగు మేవాడకై జీవరక్తమును ధారపోయుట
మీ రెఱుంగరా?

సగర-ఔను, పాపము! ఆతఁడు యావనమునందే చనిపోయెను
నేను చెప్పుచునే యుంటిని, కాని, యాతఁడు నామాట
లత్యుముసేయక మొగలాయీలకు ప్రతివేక్షణఁడయ్యెను
నాదోష మేమున్నది?

అరుణ-కాని, రాజపుత్ర స్థానమంతయును అపహరింపుదుమని
నామాతృరములనే ప్రతిభవించుచుండుట మీకుఁ
చెలియునా? ప్రతివీధియందును చారణులును భిక్షుకు
లును అమహావీరుని కీర్తిగీతములనే పాడుచుండుట
మీరెఱుంగని విషయమా? సూర్య చంద్రులుండునంత
వఱకు నాజగదేశ్వరుని యశ్వరీరము ప్రపంచమున
నిలచియుండునని మీకు నేను చెప్పవలయునా?

సగర-(పెదవివిరిచి) ఏమిప్రయోజనము నాయనా? ఆతని
ప్రాణమేమోపోయినది కదా! ఇంక నీకీర్తిగీతముల
నాతఁడు వినుటకు వచ్చునా? తనయశ్వరీరమును
తానేమి చూడఁగలఁడా? ఇంక వీనివలన లాభమేమి?

ఇది తెలిసియే నే ననేకసారులు ప్రతాపుని మండలింప
యత్నించితిని. కాని, యాతనికి నాయుపదేశములు
రుచించినవి కావు నాకేమి? హయిగ నేను మొగల్
పక్షముఁజేరితిని.

అరుణ-కాని, తాతా! మొగ్గుటి దేవార్ యుద్ధమున మీ
మొగల్ పక్షమేమైనది?

సగర ఏమైనది? అపజయమొందినను చెక్కుచెదరక నిలచి
యున్నది! రాజపుత్రులిట్లు నిలువఁగలరా? ముసల్మా
నులసంఖ్య తగ్గిపోయినను, వారుహిందువులను తమ
మతములోఁగలుపుకొని, తమసంఖ్యను తిరిగి వృద్ధి
చేసికొనఁగలరు. కాని, హిందువులు ముసల్మానులను
తమజాతిలోఁ గలుపుకొనఁగలరా? చూడు. నీ మేన
నూమ మహబత్తాన్ ముసల్మానుఁడు కాఁగలిగెను.
అదేవిధముగ నొకముసల్మానుఁడు హిందువుకాఁగలఁడా?

అరుణ-తాతా! మహబత్తాన్ మీకుమారుఁడుకదా? ఆతఁడు
మహమ్మదీయుఁడైనట్లు మీరేల కాలేదు?

సగర-నాకు ధైర్యము చాలినది కాదు. కాని, నాకుమారుఁడు
మాత్రము ధైర్యమెక్కువ!

అరుణ-తాతా! మీరుకూడ నవశ్యము మహమ్మదీయ మత
ములోఁ జేరవలసివచ్చే ఏమిదురా

తే॥ గీ॥ శ్రద్ధాపూరితాభిల ధర్మః కౌత్రమునకు

నిలయమగు రామచరితంబుఁ దెలియకుండ

భరతభూమిని హిందువై ? బృదుక నేల

నొక ముసల్మానుడగుటయే ? యత్తమంబు!

సగర-(వెదవివిడిచి) సోనిమ్ము రామాయణమునందేమున్నది.

(మొగల్ సేనాపతి అబ్దుల్లా—ప్రవేశము)

సగర-సలాం, అబ్దుల్లాసాహెబ్! దయచేయుడు

అబ్దుల్లా-సలాం, సలాం, రాణాసాహెబ్! (కూర్చుండును)

సగర-(అశ్చర్యముతో) రాణాసాహెబెవ్వరు

అబ్దుల్లా-(నవ్వుచు) ఇంకపై మేవార్ రాణా తమరయ్యెదరు!

సగర-అదెట్లు? మేవాడ్ రాణా అమరసింహుడుకాడా?

అబ్దుల్లా-కాడు. నేటినుండియు మేవాడ్ రాణా మీరు. జహం

గీర్ పాదుషావారు మీకాయాధిపత్య మిచ్చిరి. ఇప్పు

డే మీరు చిత్తూరునకుఁబోవలయును.

సగర-ఏల?

అబ్దుల్లా-అది మీ రాజధాని.

సగర-అప్పుడు అమరసింహుని రాజధాని యేదగును? ఉదయ

పురమా?

అబ్దుల్లా-ఆతఁడొక రాణాకాడు. పాదుషావారాతని సింహాసన

మునుండి తొలఁగించిరి.

సగర-ఆతఁడు సింహాసనమును విడచునా?

అబ్దుల్లా-బలవంతముగ నీవల కీడ్చివైచిన విడువకేమిచేయును?

సగర-ఏమీ! అట్లయిన నేనుపోయి యాతనితోఁబోరాడ వల

యునన్నమాట! వలదు. నలదు. నాకు మేవాడరాణా

పదవి యవసరములేదు.

అరుణ-ఏమి తాతా! ఇప్పుడిప్పుడేకదా చెప్పియుంటిరి బాగుగా పోరాడగలనని! పోయి యమరసింహునితోఁ బోరాడుడు.

సగర-(చీకాకుతో) ఊరకుండుము. నిన్నెవ్వరును, చెప్పుమనలేదు. (అబ్బుల్లాతో) లేదు, సయ్యద్ సాహెబ్! నేను యుద్ధముచేయజాలను. కావుననే నేను మీపక్షముఁ జేరితిని. యుద్ధముచేయగలిగితినేని స్వదేశమునకై సోరుటమాని నేను శత్రుపక్షమునేల చేరుదును.

అబ్బుల్లా-రాజాసాహెబ్! మీరు యుద్ధముచేయు నవసరము లేదు. అవసరముకలిగిన మేము యుద్ధముచేయుదుము రాణాపదవిని స్వీకరించి చిత్తూరునకుఁ బయనముకండు సగర-ఒకవేళ అమరసింహుఁడు చిత్తూరుపై దాడివచ్చిన?—అప్పుడు నాకేమిగతి?—వలదు! వలదు! తుమించుడు, నాకారాణాపదవి వలదు.

అబ్బుల్లా-అట్లయిన, ఇప్పుడేపోయి పాదుషావారితోఁ జెప్పుకొనుఁడు

సగర-మంచిది. కానిండు మీరందరును నష్టవమానముచేయుటకుఁ జూచుచున్నారు—వలదు. నాకారాణాపదవి వలదు—ఇప్పుడేపోయి చెప్పెదను—అరుణా, రమ్మ (నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 2.

స్థానము — ఉదయపుర రాజభవనము—మానసి గది.

[మానసి కూర్చుండి పాడుకొనుచుండును. కొంతసేపైన పిమ్మట
అజయసింహుడు ప్రవేశించును.]

మానసి—(పాటచాలించి) అజయా! ఇన్నిదినములనుండియు నీ
దర్శనమే నాకు కలవయ్యెనేమి? నీ శరీరమునంగు
స్వస్థతగా నుండుటలేదా?

అజయా—లేదు—నీ విచ్చట నొంటరిగా నుంటివేల?

మానసి—నేను పాడుకొనుచుంటిని. సంగీతమునందలి పరమా
నందము ననుభవించుచుంటిని.

అజయ—మానసి! నీవు ధన్యురాలవు!—కాని, నీ ముఖమునంగు
చింతా సూచకములగు చిహ్నములు కానవచ్చు
చున్నవి! కారణమేమి?

మానసి—ఔను, అజయా! నేను చింతించుచుంటిని.

అజయ—దేనివిషయమై?

మానసి—ప్రపంచమున మానవుడు కేవలము దీనుడనియును
నిస్సహాయుడనియును చింతించుచుంటిని. దేవా
యుద్ధమున నేను నేర్చుకొనిన నీతిపాఠమిదియే! ఆహా!

తే॥ గీ॥ మృత్యువున స్వమేక మం ॥ చెఱింగి యెఱింగి

ప్రతిక సంతకాలము పర ॥ స్మర విరోధ

మానమునఁ దామసమున ? మడయునట్టి
మనము దానవులముగాక ? మానవులమె?

అజయ—నిశ్చయము—కాని, మానసి! నీముఖమాడలమునందు
నాకు నేడెట్టి రమణీయజ్యోతి దృగ్గోచరమగుచున్నది!
తిరిగి యానాటిరాతిని నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నది!
మానసి—ఏనాటిరాతిని?

అజయ—ఆనాడు దేవార్ యుద్ధక్షేత్రమున, ఆ నిబిడాంధ
కారమున, సేవాదీక్షుఁబూని, చేత దీపముబట్టి, రణ
నిహతులైన నైనికులనడుమ ద్విమృరుచు, మూర్తి
భవించిన దయాగుణమునలె నీవు నాకుఁ బొడగట్టితివి!
ఆహా! ఎట్టి మహాజ్వలతేజము నీముఖబింబముపై
నప్పుడు తొండవమాడుచుండెను! నిన్నుఁజూచినంతనే
నాహృదయాంతగతమై యుండిన ప్రేమభావము నిరాశ
నిశ్వాసమునఁ గలసిపోయినది!

మానసి—అజయా! నిరాశయేల?

అజయ—చెప్పమనెదవా? నిన్ను వివాహమాడి సాంసారిక
బంధనములచే నిన్ను బంధింప యత్నించుట యసంభవ
మని నేను గ్రహించితిని. ఏమందు వా?

తే॥ గీ॥ వనజనయన! నీవొక వరాం ? గవళుకావు,
స్వర్గవాసినియైన జే ? శతవుకాని!
నీహృదంతరోద్ధతి తివ్ర ? నిలిడ లేజ
మీ ప్రపంచగోళంబు స్పృహింపగలరె?

నీచుతరాత్మయనెదు దిజ్యజ్యోతిని దాచియుంచుట
 కీశ్వరుడు నీ శరీరమును నిర్మించెను. ఆకాశము నీకు రంగస్థ
 లము! నక్షత్రములు నీ సహచారిణులు. చంద్రకాంతి నిర్మల
 సంగీతియు ఈమహానాటకమునకు నాయికవు నీవు! నేను నిన్ను
 ప్రేమించుట కనర్హుడను నేను నీకు భక్తుడయ్యెదను. నా
 భక్తికి క్షతిఫలముగ నీకరుణామృతబిందు వొక్కటిమాత్రము
 నే నర్థించుచున్నాను! మానసీ! నాపార్థన మంగీకరింతువా!
 (అజయసింహుడు మానసిచేయిఁ బట్టుకొనును. ఇంతలో

రాణి రుక్మిణి ప్రవేశించును)

రాణి—అజయసింగ్! (తీవ్రముగఁ జూచును)

మానసి—మమ్మా?

రాణి—అజయా! ఈవిధముగ నీవేకాంతమున నాపుత్రికతో
 మాటాడవలదు.

అజయ—మహారాణీ! నన్ను తమింపుడు.

మానసి అజయా! తమించుటెల?

రాణి—(మానసి నుద్దేశించి, కొంచెము కోపముతో నీవు రాజ
 కన్యకవని జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. లోనికిఁబోమ్ము.

మానసి—(తలవంచుకొని) నిష్క్రమించును)

రాణి—అజయా, నీవు గోవిందసింగ్ పుత్రుడవు నిన్ను మే
 మందరమును మాకుఁబంపములోని వానివలెనే భా
 వించుచుందుము. కాని, నీవొక విషయముమాత్రము

మఱువదగదు. మానసి యుచుతి. నీవు యువకుడవు.
ఇట్టిస్థితిలో నీవు మానసితోడనవుగ మాటాడుట
నాకిషములేదు.

అడయ-చిత్తము. నా యజ్ఞానమును తుమించుడు
(నమస్కరించి నెమ్మదిమించుచు).

రాశి-(తనలో) నా కిప్పుడంతయును దెలిసినది. ఈవిషయమునే
నాటినుండియును శంకించుచునే యుంటిని.

(రాణా అమరసింగ్ ప్రవేశించుచు)

రాశి-ప్రభూ! నేనిప్పుడే తమయొద్దకు రాదలచుచుంటిని.

అమర-(పరధ్యానముగ) నీవు మానసి నేమైన ననియుంటివా?

రాశి-లేదే! ఏమి? ఏమైనది?

అమర-ఆమె యేడ్చుచున్నది.

రాశి-ఏడ్చుచున్నదా? ఏమి? అంతమఃఖకరమగుచూట నేనే
మంటిని? మీరు మానసివిషయమున గొంచెమినియు

శ్రద్ధఁదీసికొనకున్నారు. గడియక్రిందట నడయసింహుని-

అమర-ఇదిగో, హగిత! మానసి విషయమున గొంచెము

దూరాలోచన గలిగి ప్రవర్తింపుము. ఆమె యెవరో

నీకుఁదెలియునా?

రాశి-(విస్మయముతో) ఎవరు?

అమర-ఆమె కేవలమొక మానుషవ్యక్తియని భావింపకుము.

స్వర్గమునందలి యొకానొక దివ్యజ్యోతి పృథ్విపై వా'

లి.డి. నీవేమేని యన్నచో, ఆజ్యోతి తిరిగి స్వర్గమునకు
మఱిలిపోవును. తెలిసినదా? పొమ్ము. ఆనె యెదుల
కేడ్చుచున్నదో చూడుము.

రాణి—(తలవంచుకొని నిష్క్రమించును)

అమర—(కూర్చుండి, కొంతతడవూరకుండి) ఈ జీవనము కేవల
మొకస్వప్నము సముద్రము నందునలె దీనియొక్క
చిల్లివిచిత్రములగు తరంగములు లేచుచు, గుంగు
చుండును. ఆహా!

తే॥ గీ॥ అక్షయ విలాస నిధియై తు న్నాక్షణంబు

బ్రజల పరివర్తనముఁగాంచు న్న పృథ్విజోరె,

సంసారలయైన సంసార న్న జలధిలోన

నావయాత్ర కదా, నయ న్న తీవయాత్ర!

(ప్రవేశము—గోవిందసింగ్)

అమర—(తిరిగిచూచి) గోవిందసింగ్! ఏకేషములేమి?

గోవి—ప్రభూ! మొగల్ పై న్యములు తిరిగి మేవార్ పై దండు
విడియుచున్నవి.

అమర—విడియనిమ్ము— దేవార్ యుద్ధముతో మనకును వారి
కిని వైరము పరిసమాప్తి కాలేదని నాకు మొదటి
నుండియును దెలియును. రాజస్థానమంతయు నిర్మాను
ష్యమగువఱకు మొగలాయీలకు శాంతియుండదు.

గోవి—రాణాజీ! ఇంకను మనపక్షమున నెట్టిప్రయత్నముఁ
గావించుటకును అనుజ్ఞనీయరేమి?

అమర-ఏల? ప్రయత్నమున కావశ్యకత యేమున్నది
 గోవి-ఏమి! ఈనారి ఊరు యుద్ధముజేయఁదలచుకొనలేదా?
 అమర-యుద్ధమేల? యుద్ధమునలనఁ బ్రయోజనమేమి?
 గోవి-అట్లయిన అప్రయత్నముగనే మ్లేచ్ఛులు మేవాడప
 రాజ్యాధికారముఁ జేయుదురు.

అమర-చేయనిమ్ము ఇంక నేను వారితో యుద్ధముఁజేయ
 దలచుకొనలేదు.

గోవి-ఎట్టిప్రయత్నమును గావింపకనే—

అమర-గోవిదసింగ! ఈమాటలవలనఁ బ్రయోజనములేదు.
 ఇదియంతయును వ్యర్థమని నాకుఁదెలియును. దేవార్
 యుద్ధభూమిపై మనసైనైస్యమునఁ దగ్ధభాగము నశించి
 నది. ఇంకను పోరునాగించుటకు మనకు సైన్యమెచ్చట
 నున్నది?

(ప్రవేశము—సత్యవతి)

సత్య-(గంభీరముగ) భూగర్భమును భేదించుకొని సైన్యము
 రాఁగలకు, మహారాజా! సైన్యమునుగూర్చి మీరు
 చింతింపవలదు.

అమర-(స్తంభితుఁడై) ఎవరు?—చారణీ!

సత్య-ఓను, మహారాజా! ఆనాటి చారణినే నేను! మొగలాయి
 సైన్యములు తిరిగి మేవాడపై దండయాత్రసాగింప ను
 న్నవని విని మీకు రణోత్సాహముఁ గలిగింపవచ్చితిని

అమర-చారణీ! యుద్ధముఁజేయుటకు నాకిచ్చలేదు. ఈసారి

More Progressive

L. B. HALL PUBLICATION

ద్వితీయ ప్రగతి పుస్తకము 39

నేను వారితో సుధిగావించుకొనెదను.

సత్య-(గంభీరముగ) సుధియా? మహారాజా! సుధిగావించు కొనెదరా? దేవార్ యుద్ధమున విజయలక్ష్మిని జేపట్టి యుచు, ఇప్పుడు సుధియా మీరపేక్షించునది? యశ శ్శిఖరాగ్రమునుండి మొక్కుసారి యగాధమగు నవ మాఁగ కూపమునందుఁ బడుటకే నిశ్చయించితిరా? దేవార్ సుగామవిజయమున కర్థములేదా?

అంబర చారణ! దేవార్ యుద్ధమున సనశ్యము నేనే జయించితిని! కాని, ఆ విజయ మెట్లు చేకూరెనో నీకుఁదెలియునా? నాస్యమునం దర్థభాగము నశించినది. అసూఖ్యాకు లగు రసపుత్రవీరుల రక్తము రణభూమిపైఁ బ్రవ హించినది నేను జయించితిని! ప్రయోజనమేమి?

సత్య—మహారాజా! అదియొక విషాదకరమగు విషయముకాదే! ఒకానొకజాతిని పవిత్రభూత మొనర్చినది యాజాతి వీరుల రక్తస్రావమే యని ధృఢముగ నమ్మియుండుడు!

అ॥ ప॥ వీరహృదయరక్త ధారలు పాఱని

భూమి యొక శృకాన & భూమికాదె?

వీర నిహతిలేక & పృథ్వీధరిని నే ప్ర

సిద్ధ జేశమేని & వృద్ధిగనెనె?

ఏదేశమున వీరుల రక్తము స్రవించునో యాదేశమునకై చింతింపరాదు. ఏదేశమున వీరులరక్తము ప్రవహించినో యా దేశమునకై మనము చింతింప వలయును.

అమర-కాని, తిరిగి మరియొక యుద్ధమొనర్చుటనలసె ఫలము లేదని నా యభిప్రాయము నామమాతృకమైన సైన్యముతో నసౌఖ్యాకమగు మొగలాయిసైన్యము నెనఁగొనుట కేవలము పిచ్చియని నా యుద్దేశము.

సత్య-మహారాజా! ఇదియే పిచ్చియైనచో ఈ ప్రపంచము నందెట్టి వ్యక్తియు నెట్టి ఘనకార్యమును జేసియుండఁగి ప్రపంచమంతయు నీ పిచ్చియొక్క పాదములపై శీరముంచి మొక్కుచున్నదని గ్రహింపుడు.

అమర-కాని, యాయుద్ధమునకుఁబరిణామము నిశ్చితమృత్యువు సత్య-ప్రభూ! ఏదియు త్తమము? యరాధీనతయా? లేకమృత్యువా? లోకాదర్శకుడైన శ్రీ ప్రతాపసింహుని యాత్మసంభవులగు మీకు నేను విశదీకరింపవలసిన యనసరము లేదు. అమూల్యరత్నకోటికంటెఁ బ్రయతరమగు మన మాతృభూమిని శతసహస్ర రసపుత్ర రక్త ప్రతిష్ఠితమైన యీరాజ్యమును, కేవలము మృత్యువునకు భీతిల్లి యప్రియత్నముగ విదేశీయుల కప్పఁగించెదమా?

చావక తప్పునే జగతి ? జన్మముఁగాంచిన యెట్టిప్రాణియున్
జావునకేల భీతిలేదు? ? తాత్రకులయొనఁ బుట్టి యుండియున్
భూవర! లెమ్ము, లెమ్ము! ధృతిఁ ? బూనుము! ఖడ్గముఁబూని దేశమున్
బ్రొవగ రమ్ము! రమ్ము రణ ? భూమికిఁ దోడుగ నేనువచ్చెదన్!

అమర-చారణ! నీ వెవ్వతవు? నీ వాక్యములయందు మేఘ

గర్జనమును, నీ నేత్రములందు విద్యుల్లతయును, ని
నర్వాంగములయందును బ్రచండమారుతమును నాకు
బాడగట్టుచున్నవి. సూర్యనివలె మహాజ్వలనమై, జల
ప్రపాతమువలె నిరంకుశమై, వజ్రపాతమువలె భీషణ
కాణివైయున్న నీ వెవ్వరపుత్రులీ?

సత్య-రాజేంద్రా! మరల మరల బ్రశ్నించుచుంటిరి కావునఁ
జెప్పక దప్పదు. ఇప్పుడు నేను ప్రచ్ఛన్నముగానుండు
నావశ్యకతయు లేదు. చెప్పెదను వినుడు.

శీ॥ నీకుదండ్రొయ్య, సర్వలోకైకపూజ్యఁ

దైనయట్టి ప్రతాపసింహం హంబునకును

రాని సోదరుడైనట్టి సగరసింహం

తనయ నేను, నిర్భాగ్యుని త్యవతివఱు!

అమర-(విస్మయముతో) ఏమీ! ఏమీ! నీవు సగరసింహుని
పుత్రుక యగు సత్యవతివా?

సత్య-సోదరా! అట్లుచెప్పుకొనుటకు నాకు సిగ్గు పొడము
చున్నది. నాతండ్రి మ్రోచ్చదాసుడై యధమాధమ
జీవనముగడపుచున్నాడు. అతని పాపములకు వలయు
ప్రాయశ్చిత్తము నేను గావించుటకు సిద్ధముగనున్నాను
అతడిప్పుడు తన సోదరుని కుమారుడవగు నిన్ను
బదభ్రష్టుని జేయుటకై మొగలాయీలచే నామ
నూత్రకముగ మేవాడరాణా చేయబడినాఁడు! అతని
కుమార్తెనైనను నేను అతనికి విరుద్ధముగ మేవాడ

వాసుల కుద్బోధించుచు చారణీవేషమున దిగ్మూరు
చుంటిని. అమరసింహా! నా యుద్బోధనము లే కారణ
ముగ నేటివఱకును మేవాడ ప్రజలెవ్వరును నూతన
కల్పిత పద్ధతులకు నాతండ్రికి ఒక కాసైనను కప్పముఁ
జెల్లించి యుండలేదను విషయము నీకుఁ దెలిసియే
యుండును!

అమర-ఁబోను సోదరీ! ఆవిషయము' నాకుఁదెలియును.

సత్య-సోదరా! మేవాడ దీనావస్థ నవలోకించి నేను నా భాగ్య
భోగములను, బంధుమిత్రులను సమస్తమును బరిత్య
జించి, యీ చారణీవేషమున, మేవాడ కీర్తిగీతములను
బాడుకొనుచు సీరాజ్యమునందలి పర్వతారణ్యమార్గ
ముల సంచరించు చుండును. అట్టి నా ప్రాణాధికమగు
మేవాడ భూమిని అప్రయత్నముగ నీవు శత్రుగతము
జేయుదువా?

(కన్నీరుఁ చుడుచుకొనును)

అమర-సోదరీ! దుఃఖపకుము. నిద్రాగతుడనై యున్న నాకు
నీవు మెలకువఁ దెచ్చితివి.

ఉ॥ ఏరమణీయ భూమికయి * యీవు సమస్తము వీడి, యీగరిన్
చారణీవై ఖయంకర వ * నస్థులబంధుఁ జరించుచుంటిని,
ఆ రమణీయ రాజ్యరమ * కాత్మ విభండనునేను, దానికై
వారిజసేత్ర! హర్షమునఁ * బ్రాణములేనియు ధారపోయనే?

గోవిందసింగ్! నేను యద్ధముఁజేయుటకే నిశ్చయించు
కొంటిని! నైనయము సిద్ధముఁజేయుము.

గోవి- }
సత్య- } (సంతోషముతో) జై మేవార్ మహారాజాకుజై!

(తెరజాఱును)

దృశ్యము 3.

స్థానము — ఉదయపురమునందలి రాజమందిరము — మానసిగిది.

[మానసి, గోవిందసింగ్పుత్రి కల్యాణి, మాటలాడుచుందురు]

మానసి-కల్యాణీ! ఇచ్చట నేనొక చికిత్సాలయమును స్థాపించి
తిని, అచ్చటిక నేకులు కుష్ఠరోగులు వచ్చియున్నారు.
ఇంకను వచ్చుచున్నారు. పాపము! వారెంత దుఃఖితులు
కల్యాణీ!

కల్యాణి-నిశ్చయము. మానసి! వారి దుఃఖోపశమనమునకై
పాటుబడుచున్న నీ జీవనము ధన్యమైనది.

మానసి-ప్రశంసింపుము. కల్యాణీ! ప్రశంసింపుము. నాకుత్సాహ
మొసంగుము. నా హృదయమునకు బలముఁ జే
కూర్పుము.

కల్యాణి- ఈ పవిత్రకార్యమున నిన్వేష్యరు నిరోధించుటలేదా కదా?

మానసి-లేదు. తుడ్డిగారేమియు నన్లుపెట్టుట లేదు. కాని, ప్రజలుమాత్రము, “రాజకుమారి యిట్లు చేయుట యేమియు శోభస్కరముగలేదు” అని యనుచుదురు. రాజకుమారియైనచో సౌఖ్యక్షణ నావశ్యకత లేదేమో! (నవ్వును)

కల్యాణి-మానసి! నీ ప్రయత్నమునందు నీకు సౌఖ్యము చేకూరుచున్నదా?

మానసి-(చిరునవ్వుతో) కల్యాణి! ఇతరులకు సౌఖ్యమొన గూర్చుటయందు మనమనుభవించు సౌఖ్యము నిరుప మానము! కాని, యీ మానవజాతికి సౌఖ్యము సమ కూర్చు యత్నించుట కేవలము న్యర్థమనియే తోచు చున్నది. ఘాతుక జంతువులవలె దనసంతానమును తానేమింగు పాపిష్ఠజాతి యీ మానవసంఘము!

కల్యాణి-నాసోదరుడు అజయసింహుడుసహిత మిట్లేయను చుండును. అతడు నీకు శిష్యుడుకాడా? నీనామమే యాతడు సదాజపించు చుండును.

మానసి-అతడేల రాలేదు? ఒక్కసారి యాతని నాయొద్దకు రమ్మని చెప్పము. చూడవలయునని యున్నది.

(దాసి ప్రవేశించును)

దాసి-అమ్మా! ఒకచిత్రకారిణివచ్చి గుమ్మముకడ వేచియున్నది

మానసి-చిత్రకాణియా? ఆమె చిత్రపటము లమ్మునా?
దాసి-అమ్ముచున్నది.

మానసి-మంచిది. ఆమెనిచ్చటకుఁదోడ్కొని రమ్ము.

దాసి-చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

మానసి-కల్యాణి! అజయసింహుఁడు దినమంతయు నేమిచేయు
చుండును.

కల్యాణి-ఆతఁడొటియొద్దఁ జాలకాలముండఁడు. ఇంటికివచ్చిన
తోడనే యడిగినచో, “రోగులకు సేవఁజేయుటకుఁ
బోయియుంటిని దుఃఖతులకు దైర్యముఁగొల్పుటకుఁ
జనియుంటిని” అని చెప్పుచుండును.

(నిత్ర)కాణి ప్రవేశించును.)

మానసి-నీవు చిత్రపటము లమ్మెదవా?

చిత్ర-ఔను తల్లీ!

మానసి-కొంచెము చూచెదను. నీయొద్ద నేమేమి చిత్రము
లున్నవో చూపుము.

చిత్ర-చిత్తము. (మూటవిప్పచుండును)

మానసి-నీ నివాస మెచ్చట?

చిత్ర-ఆగ్గా, తల్లీ!

మానసి-ఇంతదూరము చిత్రముల నమ్ముటకు వచ్చితివా?

చిత్ర-ఔను తల్లీ! ఈ పనిమీద మేమంత దూరమైనఁ బోవు
చుండుము.

మానసి-(మూటలోని యొకపటముఁదీసి) ఈపట మెవ్వరిది?

చిత్ర-ఇది యక్బర్ పాదుషావారిది తల్లీ!

కల్యా-అక్బర్ పాగుషావారిదా? తెమ్ము చూచెదను. (మానసి
చేతిలోని పటముఁదీసికొని) ఓహహా! ఎట్టి తీవ్రదృష్టి!
ఎట్టి తీవ్రదృష్టి!

మానసి-(వంగి పటమువైపుఞ్చూచుచు) కాని, యా ముఖ
మండలమున, స్నేహము, దయ, హితము కాన్పించు
చున్నవి!-(మఱియొక పటముఁదీసి) ఇదియెవ్వరి పటము?

చిత్ర-ఇదియూ, తల్లీ? ఇది మహారాజా మానసిహునిది.

కల్యా-(ఆపటమువైపుఞ్చూచుచు) ఈతని ముఖమున విషాద
మును, నిరాశయును ముదితములై యున్నవి!

మానసి-(నిదానించుచు) ఔను. ముఖము చింతావృతమై
కన్నట్టుచున్నది? కాని, అందుఁగొంచెము ఆత్మగౌరవము
సహితము మిళితమై యున్నది (మఱియొక పటముఁదీసి)
ఇదియెవ్వరిది?

చిత్ర-ఏదీ?—అది జహంగీర్ పాదుషావారిది.

కల్యా-(చూచి) ఓహహా! ఆముఖమునందెట్టి దంభగుణము ప,
కఠిణ మగుచున్నది!

మానసి-(నిదానించి) దృఢప్రతిజ్ఞయును గన్నట్టుచున్నది. (మఱి
యొక పటముఁదీసి) ఇది యెవ్వరిది?

చిత్ర-ఏది తల్లీ? అదియూ? అది మొగల్ సేనాపతి హిదాయ
త్ ఆలీఖాన్ వారిది. చూడుడు తల్లీ, యెట్టి సుందర
సూరియో?

మానసి (కొంతసేపుచూచి పకపక నవ్వును).

కల్యాణ-మానసి! నవ్వుచూటివేల?

మానసి-చూచుటలేదా కల్యాణీ! ఈతఁడెట్టి మూర్ఖుడో చూడుము. ఆ ముఖమునందుఁ బ్రకటితమగుచున్న భావమును చూడుము. సాగసుఁగూర్చ దువ్వుకొనిన యుగరపు వెండ్రుకలు, నడిమిపాపట, పొరుషహీనమై వెలయు ముఖము!—కల్యాణీ! చూడుము. ఈతఁడొక మూర్ఖునివలె, అహంకారివలె దోచుటలేదా?—(ఆపటము క్రిందఁబెట్టి మఱియొకటితీసి) చిత్రకారిణీ! ఈతఁడెవ్వఁడో చిత్ర—ఆతఁడు మహాబత్థాన్ సాహెబ్!

మానసి-నియగల్ నేనాపతి మహాబత్థానా? (నిదానించి) ముఖమునందెట్టి తేజము! ఎట్టి దృఢసంకల్పము! ఎట్టి యాదార్యము! ఎట్టి యాత్మాభిమానము! ఈగుణములన్నియు నొకేసారి యొక్కవ్యక్తియందు సమ్మిలితములై యుండుట యసంభవము! కల్యాణీ! తదేకధ్యానముగ నేమి చూచుచుంటివి?

కల్యాణ-(తలవంచుకొని) ఏమియునులేదు.

మానసి-(చిత్రకారిణితో) ఇంకను మిగిలియున్న చిత్రరూపులెవ్వరివి?

చిత్ర—పాగుషావారి దర్బారులోని వారివి.

మానసి-మంచిది. నేను, అక్బర్, మానసిహుఁడు, జహంగీర్ మహాబత్థాన్, వీరి పటములను దీసికొందును. వీని

విలువ యెంత?

చిత్రి-ఓయనుగోహము తల్లీ!

మానసి-(నాల్గు మొహరులనిచ్చి) వీనిని దీసికొనుము.

చిత్రి-(మొహరులవై పుజూచుచు) ఈ మొహరీలపై రాణా
అమరసింహునిమూర్తి ముద్దితమైయున్నదా?

మానసి-ఓను.

చిత్రి-ఇంక మీచిత్తరువున్నట్లు కానరాదు.

మానసి-లేదు. అందు నాచిత్తరువేల యుండును? నాకు చిత్త
రువేలేదు.

చిత్రి-అజ్ఞాపించినచో మీచిత్తపటమును వ్రాసియిచ్చెదనుతల్లీ

మానసి-నాచిత్తపటమా?—వలదు.

చిత్రి-ఇందు నవ్వుమేమి తల్లీ?

మానసి—నవ్వుమున్నది. చిత్రికాణీ! నీవింకఁబోవచ్చుచు.

చిత్రి-చిత్తము. దయయూచుండు. (నిష్క్రమించుచు)

మానసి-కల్యాణీ! తదేకధ్యానముగ నీ వెవ్వరిమూర్తిని జూచు
చున్నావు?

కల్యాణి-ఎవ్వరిదియుఁ జూచుట లేదు.

మానసి-సిగ్గుపడుచుంటివేల? నీవు చూచుచుండిన చిత్తరువును
నేను తీసెదను చూచుము (మహాబత్థాన్ పటముఁదీసి)
ఇదిగో చూడుము. కల్యాణీ! చూచుము నీవు సిగ్గుపడు
చుంటివేల? మహాబత్థాన్ నీకు భర్తకదా?

కల్యాణి-కాని, కులదోహి! విధర్మి—

మానసి ఏమంటివి? విధర్మియా? కల్యాణీ! ధర్మములెన్ని?

తే॥ గీ॥ వసుధంబయట్టి బహువిధ హానితతి

ప్రభవ కాంక్షుడొక్క యా శ్వరుడు కాడే

అట్లే, బ్రహ్మాండమునగుల యఖిల ధర్మ

తతికి నాది కారణమైన ధర్మముకలె!

ఈ సత్యమును గ్రహించనేరక, మానవకోటియనోష్ఠ్య
విద్వేషమును భయపడరాగ్ని కాహుతియై పోవుచున్నది!
చాతి మత విభేదము దహియింపబడి మలమల మాడి
పోవుచున్నది. కల్యాణీ! ప్రపంచమున ధర్మముపేరిట జరుగు
చున్న రక్తపాతము వేఱక హేతువుచేడరుగుట లేదునుమా!
కల్యాణ-కాని, మానసి! ఆతని నేనికను బ్రేమించుట పాపము
కాదా?

మానసి-ప్రేమించుట పాపమా? కల్యాణీ! కుత్సితుని బ్రేమి-
ంచుట పుణ్యము! ఇతకును, మహాబత్థాన్ విధర్మి
యెట్లుగును? హిందూమతమును బరిత్యజించి ముసల్మా-
నుడైనంత మాత్రమున దోషియగునా? ఈశ్వరుని
“బ్రహ్మ” యని పిలువక “అల్లా” అని పిలచినంత
మాత్రమున పాపియగునా?

కల్యాణ-మానసి! నా యజ్ఞానమును తుమింపుము. నేటినుండి
యును నీవునాకు గురుదేవతవు.

మానసి-కల్యాణీ! ప్రేమయన నెట్టిదియో నీకుచెలియునా?
అదియొక నిష్కళంకపుగు దివ్యజ్యోతి!

సీ॥ ఇతఁడు వృద్ధ కురూపి ॥ యితఁడు యౌవనుడఁడన్న
 తత్కాల రూప భే ॥ దంబు లేదు!
 ఇతఁడు ముసల్మానుఁ ॥ డితఁడు హిందువుఁడన్న
 తద్వ్యావృత్తి జాతి భే ॥ దంబు లేదు!
 ఇతఁడు మహాభోగి ॥ యితఁడు దుఃఖితుఁడన్న
 తత్రాస్త భాగ్య భే ॥ దంబు లేదు!
 ఈతఁడు ఛండాలుఁ ॥ డితఁడు ఛాందసుఁడన్న
 తద్ వ్యవస్థా విభే ॥ దంబు లేదు!

గీ॥ వంచనము లేదు! స్వార్థ తి + త్వరత లేదు
 లేదు విద్వేష భావంబు! + లేదు చింత!
 సర్వ మేకంబు స్వ మీ + శ్వర మయంబు!-
 ఇందు ముఖి! ప్రేమ సాహజ్య + మిందునందు!

కల్యా-(విస్మితయై) రాజకుమారి! నీ హృదయోద్గత మగుమాన్మ
 మహోజ్వల తేజమును భరించుటకు నాకు శక్తిచాల
 కున్నది! నాకు సెలవొసగుము. అనుమతియైనచోఁ
 దిరిగి తేపు వచ్చెదను. (లేచును)

మానసి-మంచిది. అట్లనే కానిమ్ము. కాని రేపు తప్పక రావల
 యునునుమా! అజయసింహునిఁగూడ రమ్మనుము.

కల్యా-మంచిది. (మహాబత్సాన్ పటముతో నిష్క్రమించును)
 (రాణి రుక్మిణి ప్రవేశించును)

రాణి-మానసి!

మానసి-ఏమమ్మా?

రాణి- మీ నాయనగారు పిలచుచున్నారు

మానసి-ఎందులకు?

రాణి-నీతో కొంచెము మాటాడవలసి యున్నదట! నీ వివాహ

మునకై శుభదినము నిశ్చయించుచున్నారు.

మానసి-నా వివాహమా?

రాణి-ఔను. జోహ్నార్ రాజకుమారుడగు జన్మంతసింహు

నితో నీకు వివాహము నిశ్చయింపబడి, శుభమువలన

ర్తము నిర్ణయించుటకై జోహ్నారునకు దూతనుబంపిరి.

మానసి-(హః! మభినయించును)

రాణి-ఇదేమి మానసి! ఏడ్చుచుంటివేల?

మానసి-లేదమ్మా! నాకు వివాహము వలదు.

రాణి-వివాహమే వలదా?

మానసి-వలదు సాంసారిక బంధములచే నేను నాజీవనమును

బంధింప నిచ్చుగింపను.

రాణి-ఇదేమి మానసి! బ్రతుకునంతకాలమును బ్రహ్మచారిణివై

యుండువా?

మానసి-ఏల యుండఁజాలను?

తే॥ గీ॥ బాల్యమాది వైధవ్య సం + పాప్తమును

బ్రహ్మచారిణులైన జ + వ్యసులు లేరే

అట్టివో వ్రతధారిణి + వైన సేను

బ్రహ్మచారిణివై ధాత్రి + బ్రతుక లేన?

నాకు వివాహము వలదు. నే నవివాహితనై యే యు

గను. ఇప్పుడేపోయి నాయనగారికి నాయుద్దేశమును చెలియ జేసెదను. (నిష్క్రమించును)

రాణి-(స్వగతము) ఇదియేమి? ఈమెకుఁ బిచ్చిపట్టలేదు కదా? పిచ్చికాకున్న మఱియేమి? నాకు మొదటనుండియు నీమె విషయమున భయమగుచునే యుండెను. అదిగో రాణావారు నచ్చుచున్నారు.

(ప్రవేశము-రాణాఅమరసింహుఁడు)

అమర-మానసి యెచ్చట నున్నది?

రాణి-ఆమె మీయొద్దకు రాలేదా? ఆమె కేదియో పిచ్చిపట్టి నట్లు తోచుచున్నది!

అమర-పిచ్చియా?

రాణి-కాకున్న మరేమి? వివాహ మక్కఱలేదనుచున్నది. అవివాహితయై జీవితకాలమంతయుఁగడపునట. ఆమెకు గొంచెము భయముంచుడని నేను మొదటనుండియును మొఱఁజెట్టుకొనుచునే యుంటిని. కాని, మీరువిన్నగైరి.

అమర-మంచిది. నీకేమియుఁ జెలియదని యిప్పటికి స్పష్టమైనది

రాణి-తెలియకేమి? బాగుగఁజెలియును. ఆమెకు నిశ్చయముగ నేదో పిచ్చి పట్టినది.

అమర-అపిచ్చి నీకేపట్టినచో నిన్ను నేను స్వర్ణసింహాసనముపై గూర్చుండఁజెట్టి పూజించి యుందును. కాంతా నేను మానసి హృదయమును సంపూర్ణముగ నెఱుంగుదును

ఆమె లోకాతీతమగు నొక దివ్యపదార్థమని తెలిసి
కొనుచు.

రాణి-ఆమె వివాహము?

అమర-వలదు ఆవిషయమై నీవేమియు మాటలాడవలదు.

(నిష్క్రమించుచు.)

రాణి-(స్వగతము) సమాజసముగ నున్నది! మానసి యొక్క
పిచ్చి పైతృకమని నాకిప్పుడు తెలిసినది. మూడుముం
చెట్టి యుపద్రవములు వాటిల్లునోకదా?

(మెల్లగ నిష్క్రమించును)

దృశ్యము 4.

స్థానము — గోవిందసింగ్ గృహము.

[గోడపై మహాబత్థాన్ చిత్రరూపు వేలాడుచుండును.
ఎదుట పుష్పగుచ్ఛమును చేతఁబూని గోవిందసింగ్ పుత్రి
కల్యాణి నిలచి యుండును.]

కల్యాణి-నాహృదయేశ్వరా! యెంతకాలమునకుదిరిగి నీస్వరూప
సందర్శనము నాకు లభించినది! పశ్చాత్తప్తనైన నేను
తిరిగి యెంత కాలమునకు నీసౌందర్యమును జూడఁ
గలుగుచున్నాను?

సీ॥ సవనవోజ్వుల మైన ? నా యోవని నికుంజ
 వీధిఁ బాడుచునున్న ? పింఛు వీవు!
 అనయంబు విశ్వమో ? హిని యైన ప్రకృతికాం
 తను జూపు దివ్యాంజ ? సంజు వీవు!
 నా యకల్మష జీవ ? సప్రభాతమునకు
 నుదయాత్మక డింబు ? యూఖమీవు!
 విచలహా నామనః ? ప్రసదాపనమునందు
 లక్షింపఁదగిన ? గు లాఁచివు

గీ॥ పృథుండ వీవు నాదగుఁహిః + పాణినివు
 భాగ్యభోగంబవీవు దై + వంబ వీవు!
 అభిలమును నీవ! లేదునా + కన్యమిలను!
 పాణినాథ! నై కొనుమిదే + పృణితకలము!

గోవి-(గుభీరముగ) కల్యాణ!

కల్యాణ-(తిరిగి చూచి) ఏమిటాడీ?

గోవి-ఆపటమెవ్వరిది?

కల్యాణ-అది నాభర్తయొక్క చిత్తరుప్త.

గోవి-నీభర్త యెవరు? మహాబత్సానా?

కల్యాణ-ఔను.

గోవి-ఆ చిత్రము ఇచ్చటికెట్లు వచ్చినది?

కల్యాణ-నిత్యపూజకై నేనే యాపటమునుగొని తెచ్చుకొంటి.

గోవి-(కోపము నడచు కొనుచు) మంచిది మహాబత్సానాని
 కేమగును.

కల్యా-ఆతఁడు నాకుభర్త.

గోవి-(గంభీరముగ) నీకు భర్తలేడని యీవఱకెన్నిసార్లు నీ తోఁజెప్పియుంటిని?

కల్యా-చిన్నటి వఱకు నేను సహిత మిట్లే భావించి యుంటిని; కాని, నేఁడు ఆతఁడు నాపతి యని నిశ్చయముగ గుర్తించితిని.

గోవి-(అగోహముతో) పతియా? కులదోహి, దేశద్రోహి దేశదోహి, విధర్మ మహబత్తాన్ నీకుఁ బతియా?

కల్యా-తండ్రి! నాకు ధర్మములు తెలియవు ఆచారములు తెలియవు. నాకుఁదెలిసిన దొక్కటియే. ఈశ్వరసాక్షిగ నా లినితోవివాహమైనది. ఆవైవాహిక బంధముచే మేమి రువురము నేకమైతిమి, ఇంకనేనా బంధనమునుండివిముక్తనగుట యెట్లు?

గోవి-ఏమీ మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించిమహబత్తాన్ స్వయముగ దన చేతులతోఁ దానాబంధనమును ఖండింపలేదా?

కల్యా-లేదు. మహమ్మదీయుఁడైనను ఆతఁడు నన్నుఁ బరిత్యజింపలేదు.

గోవి-(కోపముతో) పరిత్యజింపలేదా? హిందూమతమును విసర్జించినన పిదప, గోవింద సింహుని కుమార్తెను, గౌహించుటయుఁ బరిత్యజించుటయు వాని యిష్టా నిష్టము ములపై నాధారపడియున్నదా! ఏనాఁడుమహబత్తాన్

హిందూధర్మమును విడచెనో యానాడే చిప్రసహితము విడువఁ బడితివని యెఱుఁగవలయును.

కల్యా-అట్లు కాదు తండ్రి ఆతఁడు నన్ను విడువలేదు.

గోవి-ఏమనుచుంటివి? నిన్ను 'విడువలేదా' మంచిది'—నీవు మహాబ్రహ్మనున కేమేని లేఖ వ్రాసియుంటివా? కల్యా-ఁబోను. వ్రాసియుంటిని.

(ప్రవేశము—అజయసింహుఁడు)

గోవి-ఇదిగో ఆలేఖను బ్రతుక్తున్నతరము దీని యాదేను వ్రాసి యున్నదో యెఱుఁగునువా? నిన్నాతఁడు పరిగ్రహింప జాలడట? ఇంతకుపై నీ కనమాము కావలయునా? ఇదిగో ఆపత్రము-

(పత్రము నామెపైకి విసరును కల్యాణి తీసి చూచుకొనును)
గోవి-(అజయ సింహునితో) అజయా! మొగల్ పై న్యములు తిరిగి మేవాడపైఁ బడుచున్నవని వచ్చిన వృత్తాంతము సత్యమేనా?

అజయ-సత్యమే.

గోవి-యూసారి 'మొగల్' సేనాపతి యెవరు?

అజయ-యువరాజు పర్వేష్.

గోవి-పై న్య మేమాత్రముండును?

అజయ-సుమారొక లక్షయుండునని తెలియుచున్నది.

గోవి-(నిట్టూర్పు విడచి) అజయా! ఈ యుద్ధమునందు మేవార్ సర్వనాశనమగుట నిశ్చయము! మేవాడయను

మిగిలియున్న యారవంత వీరరక్తము సహిత మీ
యిద్ధభూమిపైఁ బ్రవహింపఁ గలుగు (కొంతసేపు తల
చుకొని యూరకుడి) ఏమికల్యాణీ! ఇంకను మహా
బాహు నీపతియనియే భావించుమాటినా?

కల్యాణి-సాదేహమేమి? అవశ్యమాతఁడు నాపతియే! తాను
హిందూ సాఘిక జీవనమున సత్యమచనేమి? సాధ్య
యన నెట్లని?

ఉ॥ భర్తృకృపాపల్లమును ॥ బాహులతాగృహమును జొక్కుచున్
భర్తృగౌరవంబునను ॥ భామినియందు విశేషమున్నదే!
భర్తయనాదరంబునను ॥ భాజనయ్యును సూర్యకంబులున్
భర్తనుపూజసేయు కుల ॥ వర్ధనయే కదసాధ్యభూషణిన్.

మహాబాహు నాకుడైనను. ఆతఁడుతన చరణసేవకై
గైకొన్నచు గైకొనకున్నను నాకు విచారములేదు. భర్తయొ
క్క యాదరణ తిరస్కారములు రెండును నాకుసమానములే.
గోవింద-అగ్రహముతో రెండును నీకు సమానములా?—

కల్యాణి! నీవు నాకుఁబుత్రికవా?

కల్యాణి-ఔను తండ్రి! నేను మీ పుత్రికను నేను మీ యాత్మ
గౌరవమునకు హానికలుగఁజేయను. మీరెట్లు మాతృ
భూమికై జీవనోన్మిగ్గముఁగావించిరో యట్లే నేను సమా
నము నాభిర్దానిమిత్రము మహానందమయమగు నున్న
గృహధమున జనుచున్నాను. భూమనాదోషమేమి?

గోవింద-ఉత్సర్గమా? నీవీకులటాప్రవృత్తిని ఉత్సర్గమనుచుంటివా

అజయ—తండ్రీ! కోపావేశమున మీ సేమనుచుంటిరో మీకుఁ బె
లియకున్నది. లోకోత్తరమైన కల్యాణి సతీత్వచింత
మీకుఁ గులటాపొన్న తినలేదోచినదా?

గోవి—అజయా! కల్యాణికి బతియే లేదని వేయిసార్లు చెప్పి
యుంటిని. ఇంక నీమెకు సతీత్వ మెక్కడ? ఈమె విధన
యైనది!

కల్యా—ఈ జన్మమునందుచు, జన్మాంతరమునందును సహితమా
తండ్రి నాపతియని నేను సహితము వేయి సార్లుచెప్పె
దను. తండ్రి! నాభ ర్రహిమప్రకృతినను ముసల్మానుడై
నను ఆ స్తికుడైనను, నా స్తికుడైనను, వివాహానంత
రము ఆతఁడును నేనును ఏకమార్గమునఁ బోవు
సహపథికులము. ఆకారణమున ఆతనికొఱకు నరకము
నకు బోవుటకు సాశిద్ధురాలనై యున్నాను.

గోవి—మంచిది. పొమ్ము. నీ యిచ్చవచ్చిన చోటికిఁబొమ్ము.
నీవింక నా కుమార్తెపు కాపు నేను నిన్నుఁ బరిత్యజిం
చితిని.

అజయ—తండ్రీ! తండ్రీ! యిదియేమి! మీపుత్రిక—

గోవి—అజయా! ఇంకను వాకీమె పుత్రికయా? పొమ్ముకల్యాణి
నీ యిచ్చవచ్చినచోటికిఁ బొమ్ము

కల్యా—మహానందము తండ్రి! మీ యనుజ్ఞ శిరసావహించు
చుంటిని. నాకు నెలవొసాగుడు.

అజయ—తండ్రి! యింకయోచింపుడు. ఈమె యపరాధినియే

యైనను మోరీమెను తులనవలసియున్నది.

గోవి-కుమారా! ఈమె సరకిముఁకుఁ బోవ నిచ్చగించినది.

పోనిమ్ము

అజయ-తండీ! ఆమెకిది సరకిము కాదు ఎచ్చట పేమజ్యోతి
పృజ్వ నిల్లునో యచ్చటనే నిశ్చయమగు స్వర్గమున్న
ది కోధావేశము నిష్కారణముగ రత్నమును బో
గొట్టుకొనకుడు మీరెటుచేయుచుంటిరోమీకుఁదెలియ
కున్నది.

గోవి-అజయో! నేనుజేయునది నాకు బాగుగనే తెలియును.

కల్యాణీ! నామాతృభూమికిఁ తృప్తువగు ధూర్తవ్యక్తిగా
గృహమునను స్థానములేదు. నీధర్మము“పతి”యైనచో
నాధర్మము“దేశము” వెకలిపొమ్ము.

కల్యాణి-చిత్తము (పోబోలును)

అజయ-కల్యాణీ! ఆగుము. తండీ! అట్లున నాకుసహితము సెల
విడు.

గోవి-(విస్మితుఁడై) నీయభిప్రాయము నాకుఁ తెలియుటలేదు.

అజయ-అబలయును నా సహాధిదరిని నేనొంటిగఁ బోనీయఁజాల
ను. నేను సహిత మిమ్మెవెట బోయెదను. ఈమె
పతిభక్తియే హేతువుగ మోరీమెను గృహమునుండి
వెడలించి భయంకరముగు నీప్రపంచమున నొంటరిగ
విడచుచున్నారు నేనీమెకు సహాయాత్మికుడనయ్యెదను.
రమ్ము కల్యాణీ! నేటినుండియును మనమిద్దరమును గలసి

మచనావ నీ గభీర సుసారసాగరము విడుతము.
తండ్రి! నెలవిడు నమస్కారము.

(కల్యాణిశో నిష్క్రమించును.)

గోమి-(దిగ్భ్రమణి జూచుచుండును.)

[తెర జాటును.]

దృశ్యము 5.

స్థానము—చిత్తూరు పరిసరభాగము,

[సగరసింహుడు ఆతని మనుమడగు అరుణసింహు-
డు ఒక వృక్షము కింద నిలచియుండురు]

సగర—అరుణా! ఈరాజపుత్రస్థానమందు నివసించియుండుటకు
నాకులేశమాత్రము నిష్టములేదు. ఈ చిత్తూర్ దుర్గ
మొకవిధముగ నాకు గారాగృహమువలె నున్నది. ప
ర్వతారణ్య సంకీర్ణమైన యీ ప్రదేశము నాకు భయ
ము గొల్పుచున్నది! నేను తిరిగి ఆగ్రానగరమునకుఁ
బోయెదను.

అరుణ-తాతా! నాకుమాత్ర నూపదేశమత్యంత మనోహరమై
తోచుచున్నది! ఇచ్చటి ప్రతిపర్వతమును ప్రతివృక్ష
మును మృదువూర్వపురుషుల ప్రతాపచరిత్రములను
క్షిప్తికి తెచ్చుచున్నవి. మన స్రాచీనకాలపుమహావీరుల
గౌరవకథలు మీకురుచిగవా?

సగర-అదిగో తిరిగి యా పాదీన కాలపు గోలయే?

అరుణ-కాని, తాతా! నాకు వర్తమాన కాలమున కూడా స్రా
చీకాలమే గౌరవనీయమై తోచుచున్నది.

ఉ॥ అప్పటి యశ్వగౌరవము ? నప్పటి వీరపరాక్రమం

బప్పటి ఔత్సాహికత్వము ? నప్పటి స్వేచ్ఛయులోడలంచినా

ఇప్పటి దోహదంతము ? నిప్పటి కూన్యవిలాస తీవ్రము

విప్పటి నీచవర్తనము ? నేగతిదోచుకొ లో దలంపుమా!

లగర-అదిగో! నేను భయపడినట్లే యైవది! నీప్రపద్దయగుచున్న
కొలఁదియు నీతల్లివలెనే విజృంభించుచున్నావు! ఆమె
యు నిట్టి మాటలనే యనుచుండెను! తుదకు నిర్వాసి
తయై యెచ్చటనున్నదో యేరికినిఁ వెలియరాకుండఁ
బోయినది.

అరుణ-తాతా! నాతల్లిసహితమిట్టి మాటలనే చెప్పుచుండెనా?
సగర-ఇట్టి యర్థములేని మాటలనే చెప్పుచుండెను “మేవార్
మేవార్” అని యడుచుచుఁ బిచ్చియెత్తి గృహము
విడచి పోయినది.

అరుణ-అట్లైన తాతా! నేనామెను వెదకి తెచ్చెదను.

సగర-వెదకితెచ్చెదవా? ఎచ్చటచున్నదనివెదకెదవు? ఈమహా-
 ణ్యముచును సూర్యుడు దాగినను కనుగొనుట కిష్ట
 సాధ్యము! అట్టిచో ఆమెను నీవు వెదకి తెచ్చెదవా?
 అరుణ-తప్పక వెదకితెచ్చెదను. నేనిప్పుడు “ఆగ్రా” కురానిది
 లను కొనలేదు. మీ కిష్టమున్న మీరు పోనచ్చును.
 అగ్రాకిన్న ఈ ప్రదేశమే నాకువ్యాదమూఁదకరముగా
 నున్నది

అ॥ వె॥ వసుధ యందు వాకుఁ బ్రత్యక్ష దైవం.

నన్నుఁ గన్పెట్టి యున్నది యిటు

4 | కలదె యింతకంటె భువనంబగు ప్రదే

శంబు వాకు ముష్టి గయి లంకు?

సగర-(స్వగతము) నేనాని నూడియు భయపడుచునేయున్నా
 ని—(ప్రకాశముగ) నాయనా! ఆగ్రాయుగిలి పాస
 నావారి శిలానిర్మితమైన మహల్ నీవు చూడలేదుకగా
 రమ్మ! ఈ సారి నీకా భవనముఁ జూపెదను.

అరుణ-వలదు. మహల్ గిహల్ సూచుట నాకిచ్చలేదు ఈ
 నిర్జన వనమే నాకంతకంటె వేయిరెట్లు రమణీయముగ
 దోచును.

సగర-అట్లుకాదు నాయనా! ఆగ్రాయును నీవు చూడదగి.
 విశేషము లొకను వనేకములున్నవి ఒకదానికొకటితీసి
 పోవని మనీషులు డెబ్బది యెనిమిది యున్నవి ఇ-కిను-
 అరుణ-తాతా! ఎందులకీ వృధాప్రసాగములు?

తే॥ గీ॥ అట్టి బహుశ్చ తేనో మ యంబుడైన

లలిత రాణ్యునిదంబులు లక్షకంటె

పూజ్యమైన యారసపుత్రం ధూమిలాన

ఁధిల మందిగ మొకటియే శ్రేష్ఠరము!

(తటాబూన సత్యవతి ప, వేరము)

సత్య—దేగ్ధాయుష్మంతుడవు కమ్ము కుమారా!

(అరుణసంహునిఁ కౌగలించుకొనును.)

గృ—(విస్మయించి) ఎవరది సత్యవతి! సత్యవతి! నీవిచ్చటి కెట్లు
వచ్చినది?

సత్య—(కుమారు నుద్దేశించి) నాయనా! నాడు స్వదేశ హితార్థమై నేను సన్యాసినినై గృహపరిత్యాగ మొనర్చిన సమయమున నీ చిన్ని చేతులతో నీవు నన్ను భధిప యత్నించితివి ఆభంధనబురుడి విముక్తనై వెడలిపోవునపుడు నేనెట్టి హృదయ వేదన ననుభవించితి నో నీవెఱుంగవు తండ్రీ! గుమ్మరమగు నీసన్యాసిని వృత్తిని ఇంతకాలమును మేవాడ యశోగీతములను బాడుకొనుచు ఒర్వతారణ్యములఁ బట్టి సంచరించుచుంటిని కాని, నీమధుర మందహాసమును మాత్రము నేనుమఱువ జాలకుంటిని. అగ్రాంగరమును విడచి నీవిచ్చటికి వచ్చి యుండిన సమాచారమును విని ప్రేమోత్సాహమును భరింపజాలక నిన్నుజూచుటకై యిచ్చటికి తొక్కలు కట్టుకొని వచ్చితిని. ఇంతవఱకు జాటున నుండి నీయమృ

తాలాపములను విచుచు నేను పొనిసి యానందమును
కుఁ బారము లేగు దీప్తాయుష్మంతుడవు కమ్ము తనద్ర
దీప్తాయుష్మంతుడవు కమ్ము! కులదీపకుడవు కమ్ము
(కొగలించుకొనును)

సగర కుమారీ! సత్యవతీ! నీవునాపై నొక్కసారియైనను జూడ
వేమి? నేనేమి యపరాధముఁ జేసితిని?

సత్య—(తీవ్రముగ చూచి) అపరాధమా? తండ్రీ! నిక నియమ
రాధమే తెలియదా?—ఓను నీయపరాధమును ని
హించుకొనునంతటి సామర్థ్యము నీకు లేకపోయినది

నీ॥ తనయుండవై మహా ? దాదయా తల్లి కు
క్షిని దుర్భరాగ్ని ర ? గిల్చినావు!
పురుషజన్మందెత్తి ? పురుషత్వముడగి న్లే
చ్చుల పంచ కుక్కవై ? మెలగినావు!
రాజ పుత్రుండవై ? ప్రభవ మందియు విని
ర్మల వంశమును యాపు ? నూపిరావు!
మనుజుండ వయ్యె న ? మానుమంబగు మాతృ
హత్యకు సిద్ధమై ? యలరి నావు!

గీ॥ నీ కనులు మూసికొనుపోవ ? నిమ్ను నీవు!
దెలిసికొను పెట్టు? లోకమున ? దెలియ పెట్టు?
కలుషిత స్వాంత! నీదుము ? ఖంబు జూడ
కార వాణిల నారక ? పొగ్గిపీ కాదే?

పోమ్ము నీమాగ్గమున నీవుపోమ్ము. మాదారిని మేము పోయెదము. రమ్ము, నాయనా! రమ్ము అంధకారబంధురమైన యీ ప్రపంచమున నీవు నా సహాయాత్రకుండవుకమ్ము.

(అరుణుని చేయిబట్టుకొని పోవయత్నించును)

సగర-(వారించుచు) వలకు సత్యవతీ! వలదు. నన్ను విడచి మీరు పోవలదు. నేను సహితము మీ వెంట వచ్చెదను. పొరగొమ్మియున్న నా నిష్ఠుర నేత్రములకు నేడు గృప్తి భాగ్యము కల్గినది. స్వచ్ఛందజీవన సౌంధర్యము నీ ముఖము నాకు గోచరించుచున్నది. నేను మహాపాపిని మాతృభూమి వినాశనములకుఁ దోడ్పడిన ఘాతుకాత్ముడను! సత్యవతీ! నా యపరాధమును క్షమింపుము నేటినుండియు నేను సహితము నీతో బాటు సప్తదేశవిముక్తికై దారిద్ర్య వ్రతధారణ మొనర్చితిని! రమ్ము. సత్యవతీ! రమ్ము. నన్నొంటరిగ విడచిపోవలకు.

సత్య-(మిక్కిలి యాశ్చర్యముతోఁ దండ్రవైపుఁజూచి) తండ్రీ! తండ్రీ! మీరే యీమాటలను బల్కుచుంటిరా?

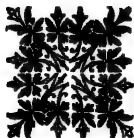
సగర—

తే॥ గీ॥ వలదు వలదు నాకీముష్టి ? పడని యింక
 శ్లేష్మ దాసుండఁ గానింక ? మీద నేను!
 మాతృసేవా సమాయత్త ? మానసమున
 నేను నీ వెంటఁబడుదెంత ? నీ క్షణంబై!

సత్య—(మహానందముతో) ఆహా! నేను నాకెట్టి శుభదినము!
ఎట్టి శుభదినము!

చ|| అరులకు నేవకుండయి ని * రర్థక జీవనుడైన తల్లిడి క్ర
మ్మరి జగదీశ్వరేశ్వు ఋజు * మార్గముఁ దొక్కఁ గులాభివంశుడౌ
నురుగుణరాశి, సన్ జీరవి * యోగ మహావ్యభముంచినట్టి నా
యరుణుఁడు నాకు దక్క! నహ * హా! నను మించెడు భవ్యులంపురే
(తెర బాటును)

ద్వితీయాంకము.

ఓం
శ్రీరామ వంద్య పరబ్రహ్మణేనమః.

మే వార్ పతనము

—❧—
తృ తీ యాం క ము

దృశ్యము 1.

స్థానము — ఒక యరణ్యమాండము — సమీపమున నొక కెధిలగృహము.

[ప్ర]వేశము-కల్యాణి-అజయసింహుఁడు]

—❧—
కల్యాణి—(అలసటతో నిట్టూర్పువిడచి) సోదరా! ఇంక నేను నడువఁ
జాలను. నాకు గమనాయుంస మధికమగుచున్నది.

అజయ-కల్యాణి! ఇంక నెంతయో దూరములేదు. ఏదో యొక
పట్టణపు సమీపమునకే వచ్చితిమి—ఇదిగో, ఇచ్చట
నేదియో కుటీర మొకటి కానవచ్చుచున్నది.

కల్యాణి-ఆ కుటీరము నందెవ్వరై నఁ గలరేమో పిలచి చూడుము
అజయ- (కుటీరము చెంతకుఁబోయి పరికించి) ఎవ్వరునున్నట్లు
తోచదు. తలుపులు లేవు. అంతయు సంధికార
మయమై యున్నది. —(బిగ్గరిగ) ఎవ్వరచ్చట?—ప్రత్యు
త్తరములేదు. కల్యాణి! ఇందెవ్వరును లేరు

కల్యా-అట్లయిన, ఈ రాత్రి మర మిచ్చట విడియుదము ఇక
నొక్క యడుగేని నేను నడువజాలను.

అజయ-అట్లనే కానిమ్ము. నీవిచ్చట విశ్రమింపుము. నేను
పట్టణములోనికిఁబోయి దీపమొకటి తెచ్చెదను.

కల్యా-మంచిది. పోయిరమ్ము. నా కాకలిసహితము వేయు
చున్నది.

అజయ-ఏదైన నాహారముఁగొని వచ్చెదను. నీ విచ్చటనే
యుండుము.

కల్యా-అజయా! త్వరలో రావలయును సుమా! నేనొంటరిగా
నుండును. నాకు భయమగును.

అజయ-సోదగీ! నేను త్వరలోనే వచ్చెదను ఈ ప్రదేశము
నందు నీకెట్టిభయమును లేదు (నిష్క్రమించును)

కల్యా-(విశ్రమించి, పాదములను చూచుకొనుచు) ఆహా!

గీ॥ ఇంత వఱకొక్కనాడేని * గృహము విడచి

నడువ లేదూరి బయట నా * ల్లడుగులేని!

కానీ, నేటి శిలాహగ్గ * యానమునను

పదము లొకయింత యిపుడెట్లు * బారి యుండె!

కాని, నా కిదియే మహానంద ప్రదమైయున్నది! నా
యిచ్చానుసారము నేనీ దుఃఖమునకు దారిద్ర్యమును వరించి
తిని! నా పదములను నొప్పించుచుండిన ప్రతి శిలాఘాతమును
ప్రతి కంటకమును, నా హృదయమునకు మహాతాపహ

పడిదమై తోచినది. నదీప్రవాహము తనకు మార్గావరోధముఁ
గలిగించు పాపాణములను వృక్షములను లక్ష్యముసేయక,
ఎట్లు తన భర్తయగు సముద్రునిఁ జేరఁబోవునో, యట్లే కష్ట
నిష్ఠురములచు సరకుఁగొనక, నేను నాస్వామియొద్దకుఁ బోవు
చున్నాను కాని, ఆతఁడు,

మ॥ ముదహారన్ నమఁగాంగ్, నా హృదయ సం *

భూతాగ్నిఁ జల్లాపి, త

త్వద సాన్నిధ్యమునందుఁ దావొసంగి నన్ *

.

తాలిండు నో—లేక నా

హృదయంబున్ గననోడి నన్నుఁగని, “యో *

నీ!” పాతకీ! నీవు నా

యెదుటన్ నిల్వకు, పాముఁ పాముఁబుచు నన్ *

హింసించి పో దొరియనో!

(విచారముతో యోచించు చూడును. కొంతసేపుండి,
ప్రక్కకుఁజూచి) ఎవరునారు? (లేచి నిలువఁబడును.)

(ఘోర దుస్తులతో సగరసింహుఁడు ప్రవేశించుచు)

సగర-అమ్మా! నేనొక రాజపుత్రుఁడను. నీ కెట్టి భయమును
వలదు. నీవుసహితము రసపుత్రప్రీతినలెనే కనుపట్టు
చున్నావు. తల్లీ! నీ వీ యరణ్య ప్రదేశముననేకాకినివై
యుంటివేల?

కల్యా-ఆర్యా! నే నేకాకిని గాను ఇంతదనుకను నా సహో
దరుఁడు నాయొద్ద నుండెను. ఇప్పుడిప్పుడే యాతఁడు

దీపమును ఫలాహారమును గొనివచ్చుటకు చేతువ
నున్న పట్టణములోనికి బోయెను.

సగర-మంచిది. ఆతఁడు వచ్చువఱకు నేను నీకు సహాయుఁ
డనై యుండెదను. ఈప్రదేశము దోపిడికాండ్ర) య
క్రమ సంచారములకు గుఱియైయున్నది. తుణము
క్రందటనే యట్టి ఘాతుకులను కొందఱిని నేను చూచి
తిని నీ సహోదరుడు వచ్చువఱకు నేను నిన్ను
రక్షించెదను.

కల్యా-కృతజ్ఞురాలను.

(తెరలో—కలకలధ్వని)

కల్యా-ఆర్యా! ఆ కలకలమేమి?

(ప్ర)వేశము ముగ్గురు దొంగలు)

కల్యా-ఆర్యా! ఆర్యా! ఏరెవరు?

(కొంతతడవు దొంగల వికృతగీతములు, వికృతాలాపములు
జరిగిన పిదప)

మొదటిదొంగ-అరే! అరే! భయం! హిడ్డా! హిడ్డా! హిడ్డా
దేఖోరే! (చంకలు గుద్దుకొనుచు)

రెండవదొంగ-(ఉత్సాహమభినయించుచు) అరే! అరే! హాక్షా
హాక్షీ! హేక్షీ మొగ్గా! ఛూప్రహా! ఛూప్రహా!

మూడవదొంగ-అరే ఛలో. ఛలో. పహిలే హాడాదాన్కీ-పట్టనా ,
మొదటిదొంగ-నహీ! నహీ! పహిలే మొగ్గాక్షీ ఛగ్గో. ఛలో.

(ముగ్గురును సహిపితురు)

కల్యా—(భయముతో బిగ్గరిగ) ఆర్యా! ఆర్యా! రక్షింపుడు.
రక్షింపుడు.

సగర—(కత్తిదూసి, మూడునకువచ్చి) అరే! మూర్ఖులారా!
మారెవరు?

దొంగలు అరే బూధాగాడ్డి! మేమూ హెచ్చా! హెచ్చా! నీకూ
హెచ్చా! నోరూ ఖట్టి హెచ్చా ఖడేపహా!

సగర—ఓరీ నీచులారా! ఏమంటిరి? ఏమంటిరి? (ఖడ్గమును పిచ్చిచును)

దొంగలు—కొరే ముస్లి పందీ! నీకూ బుద్ధిలేదూ వుందీ.

(ముగ్గురును సగరసింహునిపై బురుడుదురు, సగరసింహుడు
క్రిందబడును)

కల్యా—(భయకంపితయై బిగ్గరిగ) అజయా! అజయా! రక్షిం
పుము. రక్షింపుము

(తొందరగా దీపమును ఫలాహారసామగ్రియుఁ గైకొని
అజయసింహుఁడు ప్రవేశించును.)

అజయ—వచ్చితిని. వచ్చితిని కల్యాణీ! భయపడకుము. (సామగ్రి
క్రిందపెట్టి) ఓరీ ఘాతుకులారా! (కత్తిదూసి దొంగల
పై దుముకును. క్రమముగ ముగ్గురుదొంగలును నేలఁ
గూలుదురు).

అజయ—కల్యాణీ! ఈశ్వరేచ్ఛచే నీ యాపద గడచినది. ఇంక
భయపడకుము. (సగరసింహునిఁజూపుచు) ఈతఁడెవరు.

కల్యా—ఈతఁడు సహితము మనవలెనే యొక బాటసారి. రాజ
పుత్రుఁడు! ఈచోరుల బానిసండి ఇన్నరక్షింపఁ దల
పడిన మహాదారుఁడు. పాపము! ఆప్రియత్నములోనే
యీతఁడు క్రిందబడెను.

సగర—(మెల్లఁగలేచి సలువై పులఁ గలయఁజూచి) నాయనా!
నీ వెవ్వరవు?

అజయ—ఆర్యా! నేను మేవార్ నై న్యాధిపతియగు గోవింద
సింగ్ పుత్రుఁడను. నాపేరు అజయసింగ్! ఈమె నా
సోదరి కల్యాణి!

సగర—(విస్మితుఁడై) కల్యాణియా? గోవిందసింగ్ పుత్రిక
కల్యాణియా?—మహాబత్తాన్ భార్యయా?

అజయ—చిత్తము.—ఆర్యా! మీరెవ్వరు?

సగర—నాయనా! నేను మహాబత్తాన్ తండ్రిని! సగరసింహుఁ
డను.

(అందఱును ఆశ్చర్యము నభినయింతురు).

(తెరజాఱును.)

దృశ్యము 2.

—+—

స్థానము—ఆగ్రాయందు మహాబక్తాన్ గృహము.

[ప్ర]వేశము—మహాబక్తాన్ విషాదముతో నిటునటుఁ
దిరుగుచుగనును.]

సుహ—(స్వగ) మా యిర్వురకును వైవాహిక బాధసముతే,,
ఁగుతకాలము గడచిపోయినను, ఇంకనేల సారె సారె
ఈను! ఆమె నాధ్యానమునకు నచ్చుచున్నది! ప్రేమా
జ్వలమైన యామె శ్రోత ముఖమిబము నాకండ్లకుఁ
గట్టుచున్నది! ఆహా! నిశ్చయముగ నేనొక యన్యురత్ను
మును పోగొట్టు కొంటిని. నా జీవనము సంధకార
మయముఁ గావించు కొంటిని ప్రేమామృత మొ
లుకుచుండిన యామె లేఖను నేనేల తిరస్కరించితిని?
అట్టి నిష్కళింకహృదయమును నేనేల బాధించితిని?
ఆమె జనకుని యెడల నాకుఁగల కోధావేశమే నా
చేతి నిట్టి యకార్యమును గావించినది ఆహా! కల్యాణీ!
కల్యాణీ!

ఉ॥ అన్నెంటు నన్నుఁజూట్టి న దు ? రంభ దురాగ్రహ ఘాతుకాశిచేఁ
గన్నులు గాన తెరిచితి య ? కాశ్య మొనర్చితి నేను నీయెడన్!
ఎన్నటికేనిఁ ప్రమృత ప ? హీనలి నిన్ గను భాగ్యమబ్బినన్
అన్నుల మిన్న! నీ మృదు ప ? దాబ్బము లంటి యమింప నేడనే!

(ప్ర)వేశము—సేనకుఁడు)

సేన—(అభివాదముఁజేసి) ప్రభూ గజసింహ మహారాజుగారు
తమ దర్శనార్థము వచ్చియున్నారు.

మహా—గజసింహమహారాజా? జోహ్నార్ రాజగు గజసింహుఁడా
సేన—చిత్తము

మహా—పోయి యాతని దోడ్కొనిరమ్ము. (సేనకుఁడు నిష్క్రమించును)

మహా—(స్వగ) గజసింహునకు నాయొద్ద సేమిపనియున్నది?
దైర్యసార మెఱుంగని పిఱికిపగ! యీద్రోజీవనుఁడు.
ఎట్టినైచ్యమునకేని వెనుదీయని మూర్ఖుని మూర్ఖుఁడు.
ఏనికి నాతో సేమిపనియున్నది?—అదిగోవచ్చుచున్నాడు.

(ప్ర)వేశము—గజసింహుఁడు.)

మహా—దయచేయుఁడు, మహారాజా ఏదో యత్యవసర కార్య
ముపై తామిచ్చటకు వచ్చియుందురని తలఁచెదను.

గజ—మహాబల్ జీ. పాదుషావారు మీకోక విషయమును
జ్ఞప్తికిఁదెమ్మని చెప్పిరి.

మహా—ఏ విషయము?—ఓహో, మేవాడపై దండయాత్రను
గూర్చియే యుండును.

గజ—చిత్తము.

మహా—ఈ విషయమై పాదుషావారితో సేననేక పర్యాయ
ములు ముచ్చటించియే యుంటిని. కాని, యిన్నిసార్లు

వారేల నాకిట్టి గౌరవము నొసంగుచున్నారో తెలియ
కున్నది.

గజ—మొగల్ సైన్యము లీవఱకు రెండుసారులు మేవాడపై
దండయాత్ర నాగించుటయు, రెండుసార్లును రాజ
పుత్రులచే బరాజయమంది మఱి వచ్చుటయు,
మినుదెలిసిన విషయమై, పాదుషావారి కేమియు
దోచక, ఇప్పుడు మీ సహాయము నపేక్షించు చు
న్నారు. వారి నీ యగౌరవమునుండి కాపాడగల
సమర్థులు షిరుతపు వేటెవ్వరు కలరు?

మహా—మహారాజా, మీరు నెలవిచ్చునది నాకుఁ జిత్రముగఁ
దోచుచున్నది.

గజ—మహాబత్ జీ నేను సత్యముఁ బల్కుచుంటిని.

మహా—(యోచనాపూర్వకముగఁ దలపఁగించుచు)

గజ—ఈసారి మేవార్ యుద్ధమునకు మీ రస్త్రధారణ మొనర్ప
వలయును.

మహా—(తలపఁగి చుచు) మేవాడనాజన్మభూమికాయుండినచో

గజ—ఖాన్ సాహెబ్ మేవాడ మీ జన్మభూమియని నాకుఁ
దెలియును. మీరు సహితము రాజపుత్రులని యెఱుఁ
గుదును. రాజా అమరసింహుఁడు మీకు సోదరుఁడని
సహితము నాకుఁదెలియును కాని, మీరు మేవాడ
సంపర్కమే పూర్తిగఁ బరిత్యజించి ముసల్మానులైతి.
ఇకను మేవాడపై మీకభిమానమేల? ఇంతకును,

మహాబత్ జీ! మీరొక్కనాని—యుద్ధమునకుఁగోద—
 విలాసార్థముగ నైనను, మేవాడకుఁబోయి చూడుడు
 మీయందు రాజపుత్రులకుఁగల యభిమానము మీకు
 గోచరించఁగలగు “వశదోహి! దేశదోహి” యను
 నివాక్షము మీపై ధారావాతిముగ పర్చించడా?
 రాజపుత్రులు సోదరభావముతో సన్మానితురని
 యెన్నడును తలఁపకుడు

మహా—(తలనంచి యోచించు చుండును)

7. జ-మన సుబుధమతయు నిప్పుడు మొగలాయులతో నున్నది

అ॥ మొగలు సేవకులము, १ మొగలాయి సామ్రాజ్య

గౌరవంబు మనకు १ గౌరవంబు!

మొగలు చక్రవర్తి १ పొందెడు సత్తియ

గౌరవంబు మనకు १ గౌరవంబు!

భాక్తసాహెబ్! నేను చెప్పినది బాగుగ యోచింపుడు

(ప్ర)వేశము—ఫకీరుదుస్తులతో సగరసింహుడు)

సగర-మహాబత్

మహా—(విస్మితుఁడై) ఎవరు?—హమ్మి! సన్యాసి వేషమేమి?

సగర—నేను సన్యాసి నైతిని

మహా—(ఆశ్చర్యముతో) అదియేమి?

సగర—కుమారా! ఇది నిశ్చయముగ నీ వాశ్చర్యపడవలసిన
 విషయమే?

చం॥ కులమును శీలమున్ విడిచి | కుత్సిత వర్తనఁడై, స్వధర్మమున్
దలఁపఁ, పొట్టకూటికయి | తన్నినఁ దిట్టినఁ గొంగువట్టి, వ్రే
చ్చుల మొసాల కుక్కయయి | సోలుచునుండిన బానిసీడొకం
డిలనఁ స్వతంత్రుఁడై మెలఁగె | నిన్ని దినంబుల క్షణరెచ్చచేన్

ఇది విశ్వయముగ నీ వాళ్ళర్యక్షణవలసించి విషముమే
కదా—కాని, యీ వేషమొగులకో నీకుఁ చెలియునా?
మహా-ఎందుకు?

సగర-చెప్పెదను వినుము ఇతలకాలము గడిచినవిమ్మట నా
మూతృభూమియొక్క ప్రేమ సంకీర్ణముగు నాహ్వనము
నాకర్ణపుటముల సోకి 'ది' ఆహా! ఆ యాహ్వనమొంత
గంభీరము! ఆ కంఠస్వరమొంత మధురము! మహాబల్!
నీ వాకోమల గంభీర నినాదము నూహించఁజాలవు!
ఈ వేషముతో నిప్పును నేను నా పాపకృత్యములకుఁ
బ్రాయశ్చిత్త మొనర్చుకొనెదను. కుమారా! నీవు
సహితము నీ పాతకములకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముఁ గావించు
కొనుము.

మహా- నా పాతకములకా?

సగర-ఔను. అసంఖ్యాకములగు నీ పాపకృత్యములకు నీవు
ప్రాయశ్చిత్తము గావించుకొనుము. నేను స్వజాతీయు
లను విడిచి వ్రేచ్చులకు దాసుడనై ఘోరపాపము
నకు బాల్పడితిని. కాని నా పాపముకన్న నీ పాపమే
యధికము. ఎట్లుచువా?

తే॥ గీ॥ ధర్మ దూరుడవయి క్లేబ్బి * దాసుడవయి
 దేశ విశ్రాంతి వగుటనో * దృష్టి గనక,
 విశ్వహానమైన నీ * విమల మతము
 వదలి, క్లేబ్బుడవైయున్న * పాపీ వీవు!

మహా—చేను చేసినది వాపకృత్య మెట్లైనదో నాకు చెలియ
 కున్నది! ఇస్లామ్ మతమునందు నాకు విశ్వాసము కుడి
 దినది. నేనా మతమును స్వీకరించితిని.

సగర—అట్లు, నీకు హిందూ మతమునందవిశ్వాస ముండెనా?
 హిందూమతముకంటె ఇస్లామ్ విశ్వాసయోగ్యమని ని
 వెల్లు నిశ్చయించు కొంటివి? ఏధర్మముయొక్క మూల
 మాత్ర మాతృశక్తియై యున్నదో, యే ధర్మముయొక్క
 ముఖ్యసూత్రము సర్వభూత సమత్వమైయున్నదో,
 యట్టి సనాతన హిందూధర్మమును నీవు తిరస్కరించి
 తివి! వశదోహివైతివి! ధర్మదోహివైతివి! మాతృ
 దోహివైతివి! మహాబభాన్! నీపాపము నీకెల్లు
 నెలియును?

సహ—తండ్రి! నేడు మీరు—

గర—ఓను. నేడు నేను ధర్మోపన్యాసముఁ గావించుచుంటిని
 అందులకే నేనీ సన్యాసమును స్వీకరించితిని! మహాబత్
 ఒక్కవిషయము మాత్రము నీవు గ్రహించుము.

ఆ॥ పా॥ ఎట్టి నీచవృద్ధయ * మేని యొక్కొక నేళ
 నుచ్చమానకు ప్లాన * మొసగు చుండు!

అట్టివేళ నాత్మ * స్వాత్మ విదూరమై
పరుగు లిడును స్వర్గ * పథములందు!

ఈవిషయము కల్యాణ నాకుపదేశించియుండెను!

మహా-(గిస్కితుడై) కల్యాణియా?

సగర-ఔను. నీ ధర్మపత్ని కల్యాణి! ఆమె మోకానా సమ
యమున నాకీమాటలు చెప్పియుండిను. ఆ యమృత
వాక్యము లిప్పటికిని నాకర్ణపుటము మాటుమోగు
చున్నే యున్నవి! నువ్వు 'స్థాన్' పుట ఎత్తిని. నీకీవృత్తా
తము తెలియునా?

మహా-ఏ వృత్తాంతము?

సగర-కల్యాణిని ఆమెతండ్రి గోవిందసింహుఁ డిల్లు వెడలఁ
గొట్టెను.

మహా-(విస్మయముతో) ఇల్లు వెడలఁగొట్టెనా? ఏల ఏ యప
రాధమునకు

సగర-అపరాధమా? ఆమె తన గృహమునం న విధర్మియైన నీ
రూప పటమునకు నిత్యపూజ చేయుచున్నదట!

మహా-(కలత పడుచు) భర్తనగు నా రూప పటమును బూ
జించుటయే యామె యపరాధమా?—ఆమెను మీ
రెచ్చటఁ జూచితిరి?

సగర-ఒక పట్టణవాంతమందలి యొక శిథిలగృహసమీపమున
నొకనాటి సుధ్యాసమయమున నేనామెను కడు దీనా
వస్థయందుఁ జూచతిని.

మహా-(ఉత్తేజితృడై) తుండ్ర! ఇదియా మీ యుదార హిందూ
 ధర్మము? ఇదియా మీ సర్వభూత సమత్వము? పు
 భక్తయే కారణముగ, నిశ్చల సతీత్వమే హేతువుగ,
 కల్యాణి గృహమునుండి వెడలిపోబడెనుగదా? ఎట్టి
 విద్యోషము! ఎట్టి విద్యోషము! ఇట్టి సామాణ హృదయు
 లకు, ఇట్టి ధర్మజ్ఞాన శూన్యలకు, ఇట్టి నరపశువులకు
 ఆశ్రియభూతమైన యధరూఢను మతము నేమననల
 యును? ఇది విశ్వపావనమైన విమల మతముట! దీని
 మూలమంత్ర మాతృశక్తియట! ముఖ్యనూత్రము సర్వ
 భూత సమత్వమట! ఇది సనాతన ధర్మమట! దీనిని
 బరిత్యజించినాదులకు నేనొక పాతకుడనైతినుట! ఇట్టి
 పాపసాకులమగు రాక్షస మతమునకు బ్రపంచమున
 దాపు కలదా? —తుండ్రీ! నా పాపములకుఁ బ్రాయ
 శ్చిత్తముఁ జేసికొనుమని మీరు నన్ను హెచ్చరించు
 చుడి. అవశ్యము నేను ప్రాయశ్చిత్తముఁ జేసికొనె
 దను. ఆప్రాయశ్చిత్తము నేను ముసల్మానుడనై నందు
 లకుఁ గాదు! —

శా॥ న్యాయాన్యాయ విచార పూజ్యగుణ శూః స్థంబై, యధర్మక్రియా
 భూయిష్ఠంబగు మీకులంబునను నే * పుట్టించి యుంటిన్ గదా!
 ఆ యాదృచ్ఛిక ఘోరపాతకముఁ బా * యన్ నేను నిక్కంబున
 బ్రాయశ్చిత్తముఁ జేసికొందును పున * ర్జన్మనంబు లేకుండగన్!

చ—(వినివీడ్చుడై చూచును)

మహా-మహారాజా! అట్లు చూచెదరేల? మేవార్ యుద్ధమునకు
బోవుచు నేనేల సంగీకరించితి నో మీకుఁ దెలియునా?
గజ-తెలియకేమి? మీరు పామపావారి తేమముగోరు ప
ధాన మితులుకావున-

మహా-అట్లుకాదు హిందూధర్మమును కూకటివేళ్లతోఁ బెక
లిచుటకుఁ గోయెదను! హిందూమతమును భూగర్భ
మునఁ బూడ్చివైచుటకుఁ బోయెదను? తెలిసినదా?
మీరు పామపావారిమొద్దకుఁబోయి నాయంగీకారము
నెఱిగింపుడు.

(గజసి సుబ్బాకవైపునకును, మహాబతాన్ వేళొక
వైపునకును నిష్క్రమితురు.)

దృశ్యము 3.

సోమము-అగ్నియందు జహంగీర్ పామపా దర్బారు-

[పామపా జహంగీర్, సామంతులు, సేనాపతి హిదాయతాలీ
ఖాన్, ఉచితాసనములఁ గూర్చుండి యుందురు]

జనా-సామంతులారా! ఈ షరాజయమును ఈజన్మమునందు
నేను మఱువఁజాలను! అసంఖ్యాకమగు మన మొగ

లాయిసైన్యము, నామమాతృకమైన రాజపుత్రసైన్యముచే బరాభూతమయ్యెననిన, నాదేహము కంపమొందుచున్నది!-దేవార్ యుద్ధపర్యవసానమట్టైనది ఇంక నీ యుద్ధమునందు సహితము మాపతాకమును కట్టి గతియే పట్టినది! తుదకో యువరాజు పర్యేజన కేమైనది? ఆతఁడేల పరాయమౌదెను? (తీక్ష్ణముగ హిదాయత్ వైపుజూచి) హిదాయత్! యుద్ధభూమిపై నీవు బాదీకృతుఁడవై రాజపుత్రుల దయాధర్మమున విముక్తుడవైతివి! అబ్బుల్లా రణరంగమునఁ బ్రాణములు ధారపోసి వీరస్వర్గము నుదెను. కాని, నీకు మాత్రమచ్చుట చచ్చుటకు మనసొప్పినదికాదు! భీరూ! నీ యట్టి పందలు సేనాపతులైయుండ, మాకు పరాజయము కాక విజయము లభించునా?

(ప్రవేశము—సగరసింహుఁడు)

జహాంగీరవో! రాజా సగరసింగ్! దయసేయుఁడు.

సగర-సార్వభౌమా! నాదొక్క విన్నపము కలదు.

జహం—సావధానుడను. చెప్పుడు—మీకు మేవాడ రాణా పదవినిచ్చి చిత్తూర్ పరిపాలింపజేసినాడు! కాని, చిత్తూర్ దుర్గమును మీరు రాణా అమరసింగ్ అధీనముగావించితిరని వినియుంటిని, సత్యమేనా?

సగర—సత్యమే.

జహం—ఎవరి యనుజ్ఞపై మీగల్లు గావించితిరి?

సగర-అగుల కొకరి యనుజ్ఞ యవసరమని నేనూహింపలేదు.
రాజులమరసింహుడే న్యాయముగ చిత్తూరునకధిపతి
యని నేను గ్రహించితిని.

జహా-ఎట్లు?

సగర-ఎట్లు? మితండ్రి యక్బర్ పాదుషావారు ధర్మయుద్ధ
మొనర్చి చిత్తూరును స్వాధీన పఱచుకొని యుండలేదు.
కపటోపాయములచే వారు చిత్తూరు నాక్రమించిరి.
న్యాయ విచార మొనర్చిన చిత్తూరునకు మీరెట్లుధిపతు
లయ్యెదరు?

జహా-రాజా! మీరిట్టి న్యాయవిచారమును ప్రారంభించి
యెన్నిదినములైనది?

సగర-ప్రభూ! ఇతకాలమును చన్ను దృష్టిమాండునైన జేసిన
యొక తెర తొలఁగింపఁబడినది! మావంశమున కాదిపురు
షుండగు భగవాన్ రామచంద్రుని కాలమునుండి నేటి
నఱకును నా స్వదేశ చారిత్రము నాకన్నులకుఁగట్టినది

శీ॥ కనుకొంటి గన్నుల ॥ కఱవు తీరగ బాప్తు
రావల్ మహా పరా ॥ కృష్ణ విధంబు!

కంటఁజూచితి నాదు ॥ కలుషంబులు నశింప
సంగ్రామ సింహు ను ॥ షాఖి దీప్తి
అరయఁ గాంచితిని నే ॥ త్రానదముగ రాజి
పద్మావతి కార్య ॥ వైభవంబు!

దర్శించితిని జన్మ ॥ తారకంబుగ కృష్ణ
తాప సింహుని భిక్ష ॥ ధారణంబు!

గీ॥ అహహ! యెట్టి మహావీరు ? లవతనించి
 నట్టి లోకైక పూజ్య వం ? శార్లవమున
 కాలకూటు విషజ్వాల ? లీలబుట్టి
 కులము రూపుమాపుమ నున్న ? కూశ నేను'

ఆ మహాపురుషుల కీర్తి తేజమునకుఁ గళంక మాపా
 డించన వంశదోహిని నేను! నా చుపరాధమును నే నిప్పుడు
 గ్రహించితిని. నా మనోవేదన దుర్భరమైనది! మీ కృపా కటా
 క్షమున నాకు లభించిన చిత్తూర్ దుగ్గము నాకు ఉచ్చిష్టాన్న
 ప్రియమై హేయమైనది! ఆ దుగ్గముపై నాకుగాని, మీకు
 గాని, యెట్టి యధికారమును లేదని గుర్తించితిని! ఇంకను నేనా
 దుర్గమునందెట్లు నిలువఁగలను? ఈ సత్యమును నేను గ్రహి
 చిన యుత్తరక్షణమే నాసోదరుని కుమారుడును చిహ్నారునకు
 న్యాయముగ నధిపతియు నగు రాజా అమరసింహున కాధి
 పత్య మొసంగితిని.

జహం-రాజా! మీరుమరణముచకు సిద్ధపడియే నచ్చియుంటిరా
 (తీక్షణముగఁ జూచును)

సగర-సార్వభౌమా! ఏనాడు నేను మైచ్చ సుపరక్మమును
 విడచి, స్థైచ్చప్రసాదితమైన చిత్తూర్ దుర్గమును పరి
 త్యజించితిని, యానాఁడే మృత్యుభయము నశించినది
 నాటినుండియు నేనొక కొత్త పారమును నేర్చుకొంటిని

జహం-ఏమి? (తీక్షణముగఁ జూచును).

సగర—ఈ ప్రపంచమున రెండు రాజ్యములు కలవు. మొదటిది స్వార్థము. రెండవది స్వార్థత్యాగము! మొదటిదాని పరిమితి నరకము. రెండవదాని పరిమితి స్వర్గము, ఇంత సుఖమును స్వార్థ రాజ్యమునందే నివసించి యుంటిని. కాని నేడునేను స్వార్థత్యాగ మహారాజ్యమున బ్రవేశించితిని! సార్వభౌమా! ఈ మహారాజ్య మెట్టిదో మీకుఁ దెలియునా? శాంతి, ప్రేమ, భక్తి, మున్నగు నాత్మిక గుణగుణములకు నిధి! తుచ్ఛములగు ప్రాణములను దృఢీకరించి కర్తవ్యమును బాలించుటయే యచ్ఛటి ప్రజల విధి! నా భాగ్యవశమున నెఱక నేనా ప్రజానివహము నందొక్కరుఁడనైతిని! సార్వభౌమా! నాకిప్పుడు మృత్యుభీతి లేకమాత్రమేని లేదు.

జహ—(గంభీరముగ) మంచిది అట్లైన మీకు నేను మరణ శిక్ష విధించితిని. సిద్ధపడుడు.

(చోబ్దారునకు సౌజ్ఞచేయును. చోబ్దార్ ముందునకువచ్చును)

సగర—రాజేంద్రా! సర్వసిద్ధముగ నున్నాను. అవశ్యము నాకా శిక్ష తగియే యున్నది!—

సీ॥ సులలిత తాత్రమన్ ॥ తులసీ వనమునందు

మెలసిన గంజాయి ॥ మొలక నేను!

పడి పంచజేరి మీ ॥ రిడిన యుచ్ఛిష్టంబుఁ

గూడు మెక్కిన యట్టి ॥ తుక్కనేను!

కని వెంచి నట్టి నా ? జననికి ఘోర వి
 దోహమొందిన దురా ? తుమ్మడనుసేను!
 జ్ఞాత విధ్వంసంబు ? గంటజూచుదు చలిం
 పకయున్న పెను కిలా ? ప్రతిమసేను!
 గీ॥ అట్టి నాయట్టి పరమ పా ? వాత్మకునకు,
 మాతృ హంతకునకు, బంధు ? మాతకునకు,
 చెనటి మేచ్చులు వెంచి ? కునకమునకు
 ధరణి మరణమే, మరణమే ? కరణ మింక!

ఈ కృత్యమునకు హంతకులే? (మొలనున్న బాకుఁ
 దీసి పొచుచుకొని నేల వ్రాలును.) ఈ నా హృదయరక్తము
 నా పాపములకు.... పాపాయశ్చిత్తమగుఁగాక!

(మరణించును. తెరజాటును)

త్స తీ యాం క ము

ఓం
శ్రీరామ గందర్ పరబ్రహ్మణే నమః॥

మే వార్ పతనము

చ తు థాంక ము .

దృశ్యము 1.

స్థానము—ఉదయసాగర తీరము—

[రాజా అమరసింహుఁడు మంటపముపైఁ గూర్చుండియుండును]

అమర—(స్వగ) ఆహా! సంసారమెట్టి యగాధ సముద్రము! ఎట్టి విచిత్ర తరంగ కల్లోలితము! దుఃఖభూయిష్టమైన యీ ప్రపంచమునందు మానవు లెంత నిర్విచారముగ జీవించు చున్నారు! నారిపాదములక్రింద భూకంప మావిర్భవించినను వారికిఁ దెలియకున్నది! ఇది యంత యుఁ బరమేశ్వరుని లీలావిశేషమని నాయభిప్రాయము

తే॥ గీ॥ ప్రకృతి వైచిత్ర్యముల నాట * వస్తువులుగఁ

జేసి మఱపించు చుండును * చింత లెల్ల!

కానిచో నీ యంత శక్తి * కాన మందు

క్షణము జీవింపఁ గోరునే * మనుజుఁ డహహ!

(ప్రవేశము—మానసి)

మానసి-తండ్రి! మీరింక నిచ్చటనే కూర్చుండి యుంటిరా?
రండు. ఇంటికిందోపుదము రండు. ఇచ్చట మంచు విశే
షముగఁ గుఱియు చున్నది!

అమర-మానసి! ఇంచుక తాళుము. ఈ యుదయసాగర తిరగ
గముల మధుర సంగీతము నా కించుక మనఁజూపి
కలుగఁజేయుచున్నది:—మానసి:—

మానసి-ఏమి?

అమర-ఈ సుసారము కపటగర్భితమని నీ కెన్నఁజ్ఞానఁదోచినదా
మానసి-సుసారము కపట గర్భితమా?

అమర-ఔను. ఇంచుక మనము యోచించుటకుఁ బార్థివ
చితిమేని, యీ కపట సుసారము మనకెన్నియో
యభేద్య సమస్యలనుజూపి, క్రమక్రమముగ మనలను
దనయందు లీనము చేసికొనును.

మానసి-లేదు తండ్రి! ఈ సుసారము నా కంత కపటభూయిష్ట
ముగఁ దోచుటలేదు.

అమర-మానసి! చంద్రకాంతి సముజ్జ్వలమైన యీ రాత్రి నీ
కెల్లున్నది? ఈ సరోవర తీరంగముల మృదు మధుర
నాదము, నాకర్ణింపుము. ఇవి నీ మనోవిచారములను
మఱపుఁగొల్పుటలేదా? ఇట్టి యానంద ప్రదములగు
ప్రకృతి విలాసములనుండి యీ సుసారము మానవుని
దూరస్థునిఁజేసి యైహికక్షేపములనియెడి విషజ్వాలల

యును దోయుచుండును. కుమానీ! నాకీసంసారమును,
నసవ్యామగుచున్నది! నిస్సారమగు దీనినుండి తొలగి
నుఖచెదఁగాక! ప్రపంచమంతయును కేవలము కపట
గర్భితమని నేను గ్రహించితిని! మానవకోటి కపట
భూయిష్టమని నేను గుర్తించితిని! మానసీ! మనుజులు,
తే॥ గీ॥ సార్థచింతా పరాయణుల్ * పాపపతులు,

వికృత చిత్తులు, కుటల ని * భవ నిధులు,
“అత్యవశ్య భూతాని” * యనెడు చింత
కలికముననే కలదె యీ * ఖంబ యందుకీ

మానసి-తండ్రి! అది మానవజాతికి నై సర్గికమైన మానసిక
వ్యాధి! ఆ వ్యాధియేలేకున్న మానవుల ప్రేమభావ
మునకు స్థానమేలేకు! అట్టిచో, ఎవ్వరిదుఃఖమును నివార్చి
చి, యెవ్వరి నుద్ధరించి, మనుజులు సుఖంబుగలరు?
సంసారము అధమమని యెంచి, దానిని బరిత్యజించుట
యచితముకాదని నాయుద్దేశము! మానవ జీవితము
దుఃఖపూరితము! ఆ దుఃఖమును నశింపఁజేయుటకే
మనము యత్నింప వలయును.

(తెరలో—“మానసీ! మానసీ!” అని పిలుపు)

మానసి-(విని) అమ్మా! వచ్చుచున్నాను—తండ్రి! మీరింక
నిచ్చట మనలకుఁబ, చుదాస్తమయమై చీకటి నల
గడల గొమ్ముచున్నది

(నిష్క్రమించును.)

లమర—(స్వగతము) ఆహా! ఈ బాలిక వాక్యములెంత నుధురములై యున్నవి! ఈమెపల్కినది వాస్తవమనియే తోచుచున్నది! బాను ప్రపంచమునందు నుఖమే లేకుండిన మానవుల ప్రేమభావమునకు స్థానమిలేదు! సుసారమునందలి విచిత్రసాదర్భము నాకిప్పుడు గోచరించుచున్నది! ఓహో! మాచనీ! నిల్చి బాలిక వేయైనను (ప్రవేశము—రాణి రుక్మిణి)

రాణి—ప్రభూ!—

లమర—రుక్మిణి! కొంచెము తాళము తాళము. నేనిప్పు డపూర్వముగ నొక మహాస్వప్నము గాంచుచున్నాను! కొంచెము తాళము.

రాణి—మేలుకొని యుండియే స్వప్నము గాంచుచుంటిరా? అట్లైన నన్ను తీయింపుడు.

లమర—పోయినది! రసభంగమైనది!—ఇక నీవు మాటలాడనచ్చును. ఏమి కావలయును?

రాణి—ఏమున్నది? ఈకాలపు బిడ్డలు తలిదండ్రులమాట లత్యయము సేయరు. ఆనాడు గోవిందసింహుని పుత్రియును బుత్రియును దండీపైఁ గినుకవహించి గృహమువిడచి పోయిరి. పిమ్మట, నిన్న మానసి—

లమర—(చీకాకుతో) తిరిగి యాశ్వామయే? ఆ నిరర్థక విషయమే?—కానిమ్ము, చెప్పుము.

రాణి-ఈ కలియుగమునందలి బిడ్డలుదఱు నిదియేవైఖరి' మేము
సహిత మొకప్పుడు యువతులపైయుంటిమి కాని, యిట్టి
నిగ్లత్స్య భావమును మేమెఱుగము.

అమర-మీరుండినది సత్యయాగమేమో. తల్లులు సత్యయుగము
నంగను పిల్లలు కలియుగమునందు మెలగుచుందురు
కదా? గోవిమ్ము ఇప్పుడా పగ్గసంగమేల? మానసి
విషయమై యేమియో చెప్పుచుంటివి?

రాణి-మానసికి వివాహముఁగావించుటయే మీ సంకల్ప మైన
చో, పెంటనే గావింపుఁడు. క్షణమాలసించితిమేని
యామెకు వివాహము జరుగుటయే యసాధ్యము.

అమర-నాకుసహిత మట్లే తోచుచున్నది మానసికి వివాహము
కాదేమో యనికూడా సందేహము కలుగుచున్నది.
ఆమెజన్మము వివాహముకొఱకు కాదని నావిశ్వాసము

రాణి-చాల బాగుగనున్నది. మీరు నిశ్చయముగ మేల్కొని
యుండియే స్వప్నముఁగాంచుచున్నారు.

అమర-ఔను. నేను స్వప్నమునే గాంచుచున్నాను. అపూర్వ
మగు స్వప్నము. పర్యవసానమేమగునో చూడుము.

రాణి-ఏమగును? వివాహముహూర్తము నిశ్చయించుటకు
మనము జోడ్పూర్ మహారాజు గజసింహుని యొద్దకు
వర్తమానమంపియు టిమికదా. వార్తాహరుఁడు వచ్చిన
పిమ్మట నంతయుఁ దేలఁగలను.

అమర-వార్తాహరుఁడు జోడ్పూర్ నుండి తిరిగి వచ్చినాఁడు.

రాణి—(ఆతురతతో) వచ్చినాడా? వివాహ మెప్పటికి నిశ్చయింపబడెను?

అమర—గజసింహమహారాజు మనతోడి సంబంధమునకే యిష్టపడలేదట!

రాణి—ఏమి?

అమర—ఏమందువా? వారు మొగలాయి చక్రవర్తికి ఒరమభక్తాగ్రగణ్యులు! దేవార్ యుద్ధమునందు మనము జయించుటయును మొగలాయిలు పరాజితులగుటయు వారికి దుస్సహమైనది! నాటినుండియును మనమనిన వారు మండి పడుచున్నారట!

రాణి—(నిష్టార్పణవిడచి) మానసివివాహ మెట్టి యాతరాయములును లేకనే జరుగునని నేననుకొని యుండలేను.

అమర—అవిషయము నాకుసహితము దెలియును. ఆమె జీవితము వివాహమునకై యేర్పడలేదు. మనము కేవలము భౌమపడి యుంటిమి—ఇప్పుడు జోద్పూర్ మహారాజు అగ్రాకుఁబోయియున్నాడని తెలియుచున్నది!

రాణి—ఎందులకు?

అమర—సార్వభౌముని సందర్శించి, యాతనికిఁ బోత్సాహ మొనర్చి మేవాడపై మఱియొక దండయాత్రనాగింపఁ జేయుటకు! (నవ్వును)

రాణి—మఱియొక దండయాత్రయో?—హృథా! నవ్వుచుంటిరేల ఈ వృత్తాంత మంత హాస్యభావనమైయున్నదా?

అమర-మణీమి, రుక్మిణీ! నీవుసహితము నాతోఁగూడి యానం
దిపుము. ఈ దండయాత్రితో మనకీ యైహికచింతయే
గడచిపోవును.

రాణి ఏమైనను సరియేకాని, మానసి వివాహముమాత్రము
జరిగి తీరవలయును.

అమర-ఎట్లు జరుగఁగలదు?

రాణి-(తీవ్రముగ) జోద్పూర్ పై దండయాత్రసాగింపుడు

అమర-(చిరునవ్వునవ్వి) రుక్మిణీ! ఇంతకాలమునకునీవుక్షత్యాణి
వలె. మాటలాడితివి కాని, శక్తికన్న భక్తియే యీ
ప్రపంచమున బలవత్తరమై యున్నదని నీకుఁదెలియదు!
గజసింహునియందు మొగలాయిభక్తి మిక్కుటముగ
నున్నది! అది మనయందు లేదు. మనయందు కేవలము
శక్తిమాత్రమున్నది!

రాణి-అట్లున, ఈ యపమానమును సహించి యూరకుండ
వలసినదేనా?

అమర-ఊరకుండక చేయునదేమి?—ఈసారి రసపుత్రజాతి
సమూల విధ్వంసమగును. ఇట్టి తుద్రమగు జాతికి శిక్ష
తగియే యున్నది! స్వయముగ జగదీశ్వరుఁడు వచ్చినను
ఈ యధమాధమ జాతిని రక్షింపఁజాలఁడు!

రాణి-ప్రభూ! ఇందు మీయపరాధమేమి?

అమర-నా యపరాధమా? నేను జోద్పూర్ మహారాజునకు
స్వజాతీయుఁడ నగుటయే నాయపరాధము!

అ॥ వె॥ అజ్ఞుడైన యొక్క • యథము దోషంబుగన్
వనధియందు నావ • మునుంగు వేళ,
గోషిలోడ నెట్టి • దోషంబు నెఱుంగని
జనులు కూడ మునిగి • చావ రొక్కొక్క!

యృచ్ఛో! దీనివిషయమై మనము విచారించనలసిక పు
లేను. రమ్మగ్గ. గోవుదమా.

(నిష్క్రమింతురు)

దృశ్యము 2.

—+—

సీతము - మేవార్ సునిపమున మొగల్ స్కంధావారము-రుహబత్తాన్ చేరా
[ప్ర]వేశము-మహబత్తాన్, యువరాజు ప ర్వేజీ, జోదూప్
రాజు గజసింహుడు]

మహ-యువరాజా! ఇంక మీరాలస్యము, జేయదగిన
ఆ లక్ష్యపై న్యమును దోడ్కొని యీ తూణమే చిత్తూర్
దుర్గమును ముట్టడింపుడు

యువ-మంచిది. నిష్క్రమించును)

మహా-(గజసింహునితో)మహారాజా! మీరు కొంతపై న్యమును
దోడ్కొనిపోయి, యొకవైపునుండి మేవాడ రాజ్య
మొదలి నివాసగృహములను ముట్టడింపుడు తెలిసి

దా? ఈ కార్యమునగు మీరత్యంత జాగరూత తోడను నైపుణ్యముతోడను మెలుగుదురని నాకుఁ దెలియును. కాని, ఒక్కవిషయము మాత్రము మీరు జ్ఞప్తియందుగను కొనుడు.

కం॥ మీ చర్యకు భీతిలి మిము

యాచింపఁగవచ్చు నచటి యబలయెడ నే

నీచాత్ముండేనియు న

త్యాచారము సలుపకుండ నడయఁగ వలయున్

గం॥ ముచిది అట్లనే చేసెదను. కాని, మేవాడయంగు పురుషుడై జన్మించి, వాని నొక్కనిచైన యీతుకనియను. నివాసగృహ మొక్కటై, మేవాడయందు మిగుల నీయను.

మహా-మహారాజా! మీసామర్థ్యము నాకుఁదెలియును. ముసల్మానులకంటె, రాజపుత్రులే రాజపుత్రులకు భయంకర శత్రువులని నాకుఁదెలియును! హిందువులే హిందువులకుఁ బరమశత్రువులు! రసపుత్రులను నాశనము చేయుటయందు మీరు చాల కుశలులని నాకు బాగుగ దెలియును. కావుననే మేవాడను మంటఁజెట్టు కార్య భారమును మీపైనుంచితిని. మహారాజా! ఇంకమీరు మీపైశాచిక కృత్యమును బ్రారంభింపుడు.

గజ-చిత్తము.

(ఇరువురును జెరియొకవైపు నిష్క్రమితురు)

దృశ్యము 3.

శాసము—ఉదయపురము నందలి రాజమందిరము—

[రాజా అమరసింహుడు, సత్యవతి కూర్చుండి యుందురు]

అమర-సత్యవతి! ఈసారి నీ సహోదరుడు మహాబత్తాన్
నేనాధ్యక్షుడై యుద్ధమునకు వచ్చెనట!

సత్య-ఓను. మహాబత్తాన్ స్వయముగ యుద్ధమునకు వచ్చి
నాడు. అతనిమేట నొకలక్షసైన్యమున్నది—మహా
రాజా! నేనాతని సహోదరినై పుట్టినందుల కెంత
పరితపించు చుంటినో నీ వ్రాహ్మణులను!

అమర-సత్యవతి! నేను సహిత మాతనిసోదరుడనేగదా!—దాని
కేమి?—నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని.

సత్య-ఏమని?

అమర-ఇంక మేవాడకు రక్షణ మసంభవమని నేను మొదటనే
చెప్పియుంటిని. ఈ యుద్ధమున మనము మన సర్వస్వ
మును గోల్పోవుట నిశ్చయము. రాజపుత్రుని మం
తయును నిర్జీవమై పరహస్తంగతమైయుండ, ఒక్క
మేవాడరాజ్యము-నిస్సహాయమైయున్న మేవాడరాజ్య
ము, ఇంక నెంతకాలము తనస్వతంత్ర్యమునుకాపాడు
కొనగలదు? ఇంక నెంతకాల మాదృశ్యమును లోక

మీ సహించి యుండగలకు? ఈ యుద్ధభూమిపై మన రాజ్యలక్ష్మి విగతప్రాణమైవారులుట నిశ్చయము! సత్యవతీ! నీవేల దుఃఖించెదవు? ఇది సంతోషకరమగు వార్తకాదా?

సత్య సోదరా! సంతోషమెట్లుగును?

అమర-ఎట్లుగువా?

తే॥ గీ॥ చిక్కి, జిల్లింప, కల్యాణ ? విష్ణు యగుచు
ప్రతిభ గోల్పడి, నుంచలు ? బట్టియున్న
మహిత మేవాడ రాజ్య , ? మాలలారు
ఎంత కాల నిం బాధ న ? హింస గలదు ?

ఈ యుద్ధమునంవా మరణ వేదనకు అతముకలుగును.

ఇది మనకు సంతోషకరమగు వార్తకాదా?

సత్య-అట్లున నీ వీసారి యుద్ధమే చేయఁదలంచు కొనలేదా?

అమర-యుద్ధము చేయకున్న మరి చేయునదేమి? యుద్ధము నిశ్చయముగ యగును. ఈ సారి యుద్ధమత్యంత విచిత్రమైనది! ఇది యన్నదమ్ముల సోరాటము! యావ ద్భారతదేశమును వేయికన్నులతో నీవేమకను చూడ గలకు!

సత్య ఈ యుద్ధమునకుఁ బాల్గొనుటకు జోద్వూర్ మహారాజగు గజసింహుడు కూడ మహాబాహున వెంట వచ్చి యున్నాడని వినియు టిని. ఆ రాజపుత్ర కులద్రోహి-
అమర (అన్తోలో) ఏమి టిని సత్యవతీ! ఎన్నడును నీవట్లనగూ

డదు. “ఢిల్లీ శ్వరోవా జగదీశ్వరోవా” యను మాట
నిన్న వినలేదా? అతఁడా జగదీశ్వర సమాచుఁడగు ఢిల్లీ
శ్వరునకు పరమభక్తాగ్గణ్యుఁడు ఇన్ని సములచుండి
యును ఢిల్లీశ్వరుని దిరస్కరించి మన విశ్వరగోహ
మెంచితిమి!-గజసింహుఁడు! గజ. సింహుఁడు! ఓహో!
ఏటిమహాత్తర నామము.

అ॥ వె॥ గర్భవైరులైన ॥ అజమును సింహంబు
నొక్క రూపుఁ గాంచి ॥ యుండె నహహ!
ఈ విచిత్ర జంతు ॥ వివల తొండము నూచు
నవల కత్తవత్త్ర ॥ మాపులించు

సత్య-(ఉత్తేజితయై) రసపుత్రుఁడై యుండియును రసపుత్రుల
తోడనే పోరవచ్చిన యీ కులద్రోహ మానసము
పాపాణ నిర్మితము కదా?

అమర-(మందహాసము చేయుచు) ఏనిఎట్లున్నను . అతఁడెట్లుచే
యకున్న యజ్ఞ మెట్లుసంపూర్ణముకాగలను? సత్యవతీ?
ఈ భారత వర్ష వినాశనూ దేశపుసంతానము చేతనే
యాపాదించబడుట విధి నిర్ణీతమని నాయభిప్రాయము
తక్షశిలను స్మరింపుము. జయచంద్రుని చరిత్రము
జ్ఞప్తి దెచ్చుకొనుము. మానసి-హ శక్తసింహుల నృ
త్తాంతము దలంచు కొనుము. నేఁడు మహాబల్హన్
గజసింహులను చూడుము. అతయును యథోక్తముగ
లేదా? దీని విషయమై మనసిక మనఃక్షేపమేల? -నీవింక

లోనిఁబొమ్ము నేనుమననైనయములను సిద్ధముచేసెదను.
సత్య-(నిష్క్రమించుచు)
అమర-(స్వగతము) ఆహా!

చ॥ తులువలో పాపులు మేర మీఱి పుచ్చిన్ ?

దూరమై యేహ్యమై
మలింబై క్రిమి సంకులంబగుచు సా ?
మాజ్యంబు సర్వంబు గు
స్థలమైనన్ దరిజూచి దుస్సహ మహా ?
వ్యాధుల సముద్యుతమై
విలయాన్నింబలె సర్వనాశనము గా ?
విందున్ గదా జేశమున్!

(ప్రవేశము-గోవిందసింగ్)

గోవి—(అభివాదము చేయుచు)
అమర-గోవిందసింగ్ ఏమిసమాచారము?
గోవి-రాజాజీ! నిరపరాధులగు గౌరవవాసుల గృహములను
మహాబల్యన్ మూట బెట్టుచున్నాడు!
అమర-అయినా? (మందహాసముచేయుచు) ఆతని జన్మము
ధన్యమైనది!
గోవి—ఇందులకు మనము ప్రతీకారము చేయవలదా?
అమర—అవశ్యము ప్రతీకారము చేయవలయును. చేయకున్న
మేవాడకు సాక్షాత్ విధ్వంస మెట్లు పమనూరగలదా?

గోవి-(చికిత్తుడై) అత్తైత తాము యుద్ధము జేయుదలంచుకొని లేదా?

అవర-గోవిందసింగ్ తప్పుక యుద్ధము చేయుగము ముచ్చటై చ్యమిక నెంత మిగిలియున్నది? అయిగువేల నై నికులు దుగని తలంచెదను. అదియే చాలును. ఇంత కంటె నధిక మేల? మహాబల్ఫాన్ నై, మొకలక్షయ్యుగనవి వినియుంటిని. ఉండచిమ్ము చునమేలభయబడనలయును.

గోవి-(విచారముతో) మహారాజా! ఈయుద్ధమునకు మీరాడ రాజ్య మునకు సమూల వినాశము నిశ్చయమని తోచుచున్నది.

అవర-అదేమి, గోవిందసింగ్! నీవు సహిత మధైర్యముగా చూచివా? ఇది మనకు శుభదినమని గ్రహింపుము. ప్రతిగేహమునందును మంగళవాద్యములు మోగనిమ్ము ప్రతిగృహాలో పరిభాగమునందును పతాకము నెగుర నిమ్ము. పౌరుష ప్రసిద్ధమైన యీ యుద్ధముపురమర్గ మునందు, ఒక్కసారి, కడనాది, మేవాడ్ ప్రతాపవిహ్న మగు రక్తధ్వజము నెగురనిమ్ము ఇంక నేటికి మూడన నాడా పతాకమెచ్చటనుండునో తెలియను.

గోవి-(విచారముతో) మహారాజా! కొనయూపిరి యుండునంత వఱకు మనము ఖడ్గమును ఒకత్యంజింపము. రణభూమి పై ప్రాణత్యాగముజేయుటకు మనము సదా సిద్ధుల మే! కాని, యింతకాలమును మాతృదేశమునకై జీవ

ర క్తిమును ధారపోసియు, తుదకు విఫల మనోరథుల
మైతిమి కదా యను విచారము మాత్రమునాకునుర్భర
మగుచున్నది'

అమర-(మౌనహాసము జేయుచు) గోవిందసింగ్ విచార మేల?

తే॥ గీ॥ కాశ్యప్రప్రాణి యుక్తపిని * జగత్కలదా?

దైవభటునచ నీవాడు * చావకున్న

జనని లోడను నుపమును * చావనుంటి

ఉదయ మన జన్మసాఫల్య * పగును గాడె'

గోవిందసింగ్ మరణింపటకు బూర్వమొక్కసారి నాకు
ని గాఢాలింగన మొసగుము (భాగలింపుకొని) ముచిది . ఇక
నిచ్చి పోయి మన పైనయములను సిద్ధము చేయుము.

గోవి-(మెల్లగ నిష్క్రమించుచు.)

(ప్ర)వేశము—రాణి, రుక్మిణి)

అమర—రుక్మిణి! ఈ దినము మన జీవితములయందత్యంత శుభ
దినము.

రాణి—ఏమి? మానసికి వివాహము నిశ్చయమైనదా?

అమర—మానసికి వివాహము కాదు. మేవాడకు వివాహము!

రాణి—(విస్మయముతో) మేవాడకు వివాహమా! అదెట్లు?

అమర—మన మేవాడ రాజ్యలక్ష్మి నేడు పెండ్లికుమార్తెయ
గును! విధ్వంసము పెండ్లి కుమారుడు! ఇరువురకును
నేడు వివాహమహోత్సవము జరుగును.

రాణి—(విస్మయముతో) మీ మాటలయధమునాకు జెలియు లేదు.

అమర—అర్థము తెలియుటలేదా? చాలయుద్ధమున్నది! గొప్ప యుద్ధమున్నది! సోదరులకు యుద్ధము!.. నేడెదురుకు మహోత్సవము!... వివాహమగును!.. వివాహమగును!... ..

(నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము మానసి)

మానసి—[అత్రిముతో] అమ్మా! నాయనగారికేమైంది? ఉన్న త్తునివలె వాటిటునటు దిరుగుచున్నారు! కారణమేమి? వారికి నేడేమి సుభవించింది?

రాణి—(భయముతో) మానసి! నాకేమియు జెలియుటలేదు! వారికేదియో పిచ్చి పట్టినట్లున్నది! రమ్మ పోయి చూతము.

(నిష్క్రమించుదు.)

దృశ్యము 3.

స్థానము.—మేవాడ యందలి యొక పల్లె గారి.

[ప్రవేశము సత్యవతి, ఆమెపుత్రుడు అరుసింహుడు]

సత్య-అరుణా!

అరుణ-ఏమమ్మా!

సత్య-నడచుట చీకు కష్టముగాచున్నదా?

అరుణ-లేదమ్మా ఈ యూపుస చెలదూకమైసరు నేనుస పచఁ గలను.

సత్య-నేను మసమీ పల్లెయందు విడియుదము

అరుణ ఏలడి మసకేమిపని యున్నది?

సత్య-హరియున్నది. ఈ పల్లెయందలి ప్రజలను సిద్ధముచేయవలయును.

అరుణ ఎందులకు?

సత్య-యుద్ధమునకు! యుద్ధమునకు! సిద్ధము చేయవలయును.

లే॥ గీ విజయ భువియైన మేవాడ * వీరకులము

మొగ్గరంబున నిశ్చేన * యుగ నిశించె!

ఇంక నూతన యోధులన్ * సృష్టి చేయ

వలయు సంగ్రామ కార్య ని * ర్వహాణమువకు

ఈ యుత్తమకార్యమును మనము చేయుదము. ఇచ్చటి ప్రజలను ప్రబోధించి యుద్ధభూమికిఁ బంపుదము. రమ్మ. సంధ్యాకాల మాసన్నమైనది.

[ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.]

[ఇంకొకవైపునూడి కొందరు పురజనులు ప్రవేశింతురు.]

మొదటి-మన మేవాడ భూమి యీనాటితోఁ దుడిచికొని పోవుట నిశ్చయము!

రెండవ-సంజేహమేమి? ఈనారి మహాబత్థాన్ యుద్ధమునకు
వచ్చియున్నాడు

మూడవ-ఏమి! మహాబత్థాన్ అంత గొప్ప యోధుడా? అ!
మొన్న మొన్న నాకన్నుల యెకట బుట్టినాడు!
యుద్ధ మెప్పుడు నేర్చుకొనను.

నాల్గవ-వయసున కొద్దివాడైనను యుద్ధమెఱుగడని సిద్ధా
తమా?

మొదటి-[ఒకప్రక్కకుజూచుచు భయభ్రాంతుడై] అయ్యో!
అయ్యో! అటు చూడుడు! అటుచూడుడు! ఆపల్లె
తగుల బగుచున్నది!

అందఱు-[భయముతో] ఎక్కడ? ఎక్కడ? ఏదీ? ఏదీ?

మొదటి-అదిగో! అదిగో! అటు చూడుడు! ఆమాటలు చూ
డుడు. ఆ పల్లెవాండ్ర యార్తనాదములు వినుడు

అగఱు-[వినుట నభినయించి] ఓనాను పాపము!

రెండవ-అదిగో! అదిగో! చూడుడు పల్లెవాండ్రొక్క మోహక
రములు చేయుచు గుఱులు గుఱులుగా నీవైపుకు
వచ్చుచున్నారో!

మూడవ-వారివెంటనే, పాపము, వారిని వెంటబడించు మొగల్
సిపాయిలు తుపాకులను పోల్చుచున్నారు

[తెరలో]

అయ్యలారా! అయ్యలారా! మేము నిరపరాధులమగు
పౌరులము. మమ్ము జంపకుడు. మమ్ముజంపకుడు.

(కల్యాణి, అజయసింహుడు, ప్రవేశింతురు.)

అజయ-(పాదులనుద్దేశించి) పాదులారా! ఇచ్చట నిలువఁబడి
యేమి చూచుచున్నారు? పాణిపాయమునందున్నయా
నిర్భాగ్యులను మీరు పోయి రక్షింపలేరా?

అదఱు-అయ్యా! మేమేమి చేయగలము?

అజయ-అట్లైన మీరు జీవచ్ఛవములవలె నిలువఁబడి సోదరు
లకు జరుగుచున్న యీ యత్యాచారమును గన్నులార
జూచుచు నూరకుండెదరా?

మొసటి-లేకున్న వారితో మేముకూడఁ బడి చావవలయునా?
ఓరీ! రండు, రండు, వారీవై పునకే వచ్చుచున్నారు!
మనము మనపాణిముల దక్కించుకొందము రండు.

అయ్య-ఓరీ! మూర్ఖులారా! మీరు పరువిడి పోయినంతమాత్ర
మున, మీ పాణిములు నిలిచిపోవునా? మీ వంతు
కూడ వచ్చుచున్నది. ఈ దవాగ్ని జ్వాలలబారిపడకుండ
మీరు తప్పించుకొనఁ జాలరు. ఇంక నొక్క ఘడియనా
మీ గృహములు కూడ దగ్ధము కానున్నవి.

కొండన-అప్పుటి మాట చూచుకొందము రండు, రండు.

(అదఱు సారులు నిష్క్రమింతురు)

అజయ-(ప్రక్కకుఁ జూచుచు) ఆ నిర్భాగ్యపాదుల యార్తనా
దము లంత కంతకు సమీపమున వినవచ్చుచున్నవి
సోదరీ! కల్యాణీ! నీ వినుక తొలఁగి మూటున నిలు

నఁబడి యుండుము. నేను వీరి సహాయార్థమై పోయెదను.

(కల్యాణి పక్కకు శౌలఁగును! మఱియొక పక్కనుండి కొందరుపౌరులు రోజుకొనుచు ప్రవేశింతురు. వారి వెనుమెటనే విచ్చుకత్తులతో కొందఱు ఐహవమ్మడియ సైనికులు ప్రవేశింతురు.)

పౌరులు-మహాపద్మా! రక్షింపుడు. రక్షింపుడు .

(అజయ సింహుని పాదములపైఁ బడుదురు)

అజయ-పౌరులారా! భీతిల్లకుండు! భీతిల్లకుండు! నాకంఠమునఁ బ్రాణములుండు సంత నరకు మీకెట్టి యాపదయు రాజాలదు. (సైన్యముతో) ఓరీ! మేచ్చులారా! జీవితేచ్ఛయున్నచో మఱిలిపొందు

సైనికులు-(అకదఱును అజయసింహునిపైఁ బడుదురు. పోరాటమునందు సైనికు లొక్కొక్కరు నేలవ్రాలుదురు. ఇంతలో మరికొందరు సైనికులు ప్రవేశింతురు.)

అజయ-కల్యాణీ! కల్యాణీ! ఇంక రక్షణమసాద్యము పరువెత్తుకొనిపోయి నీవు నీ మానమును రక్షించుకొనుము.

కల్యాణి-[ముందునకు వచ్చి] సోదరా! ఇచ్చట నీవు శత్రుహస్తముల మరణింప నుండ నేను నిన్ను విడిచి పోవుదునా

అజయ-వలదు, కల్యాణీ! [తటాలున నొక తుపాకి గుండు తగులును.] హా! హా! హా! ఎవ్వఁడీ భీరువు? ఎవ్వఁడు భీరువు! [నేలవ్రాలును.]

కల్యా- [మిక్కిలి యాత్రముతో] అజయా! అజయూ! ఏమైనది?
ఏమైనది?

ఆరవ, సిపాయి—అరే, యే కోనేటి? పడ్డో! పడ్డో!

రెండవ—నహీ! నహీ! ఇదీ బెరత్! హాడా గుల్కీ హానీ
మత్ కరో అని సర్దార్ కా హుకుం!

అజయ—(హీనస్వరమున) కల్యాణీ!... కల్యాణీ! నీవు... నాకై
దుఃఖంపకుము . నేను.. వీర మరణమునే... పొందు
చుంటిని. దుఃఖంపకుము. సోదరీ!... నేను... పోవుచు
న్నాను!.. ఈ వ్లేచ్చహతకుల... బానిసనుండి. ఈశ్వ
రుడు నిన్ను... రక్షించుగాక! హా... హా... సెల
విమ్ము... సోదరీ!... సెలవిమ్ము.

(మరణించును.)

కల్యా- (రోదనము చేయుచు) హా! హా! సోదరా! సోదరా!
అనాధనగు నన్ను విడచి నీ పెచ్చటికిఁబోయితివి?

(అజయసింహుని మృతిదేహముపై వ్రాలును.)

సిపాయి—హొక్కడ్కి ఫోతాడ్? (ఆకస్మము జూపుచు) హొక్కడ్కి
హొక్కడ్కి! ఫోతాడ్ (తక్కినసైనికులతో) ఛలో! రేఛలో!

కల్యా- (ముక్త కేశినియై లేచి, తీవ్రముగఁ జూచుచు) ఓరీ
యమదూతలారా! రక్తపిసాసులగు నరపశువులారా!
మీ కేవలి యాజ్ఞపై నాసహోదరుని హత్యగావించి
తిరి? ఏ యధమాధముఁడు మీకు సేనాధిపతియై నరక
మార్గమున నడచుచున్నాఁడు?

సినాయి-మాదీ సేనాపత్రీ నీకూ తెచ్చా?— మహాబల్ఫాన్ సా
హెబ్! పేరూ సెవే పిట్టల్ నీరు తాగవ్!

కల్యా-ఆ నీ యాజ్ఞయా యిడి? నుంచిది నమస్త్రుడు నేనుసహిత
ము వెచువెంట వచ్చెదను. నన్నాతని కడకుఁ గొని
పోండు.

రెండవసినాయి-క్య. క్య? నిన్ను హక్కడికి తీసుకపోయి
పీకనిూడ్కి ఖత్తీ తెచ్చుకుంటా?

మూడవసినాయి-దాన్ని మాదీ వొస్తే మనీక్ హేటూ బే?
రానీ (కల్యాణితో) అచ్చా, ఆవ్!

కల్యా-నమస్త్రుడు.

[అందఱు నిష్క్రమితురు]

దృశ్యము 5.

స్థానము,—మహాబల్ఫాన్ జేరా.

[ప్రవేశము—మహాబల్ఫాన్, గజసింహుడు.]

గజ తనసైన్యమువెంట రాణా అమర సింహుడు సహితము
యుద్ధభూమికి వచ్చియుండెనా?

మహా-వచ్చి యుండెను; కాని, ఆతఁడొక్కడే తిరిగి యుద్ధ భూ

మినుండి యింటికి బోయెను. ఆతని యెదువేల సైన్యమునందును సుమారు నాలుగు వేల మంది రణభూమిపై మడసరి.

గజ—కేవల యెదువేల సైన్యముతో లక్షాధికమగు మొగలాయి సైన్యము నెదుర్కొనుటకే రాణా అమర సింహుడు సాహసించెనా? ఎట్టి సాహసము?

నుహ—ఔను అది నిశ్చయముగ సాహసకృత్యమే. కాని, మహారాజా నేడు నాకొక విషయము జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది!

గజ—సెలవీయుడు.

నుహ—నేను ప్రస్తుతము ముసల్మానుడనే యైనను, ఒకప్పుడు రసపుత్రుడనై యుటిననియు, ఈ మేవాడ రాణా అమర సింహునకు సహోదరుండననియు, నాకు మరియొక సారి జ్ఞప్తికి వచ్చినది! అయిదువేల సైనికులతో లక్షాధికమగు శత్రుసైన్యము నెదుర్కొనుటకుఁబూనుకొనిన యాతఁడు తప్పక మృత్యువునకు సిద్ధపడియే వచ్చి యుండును! మహారాజా! రాజపుత్ర శౌర్యజ్యోతి కింత కంటె తార్కాణమేమి కావలయును.

గజ—నిశ్చయము.

నుహ—నేను హిందూమతమును బరిత్యజించి, రాజపుత్రత్వమును విడచిపుచ్చి ముసల్మానుడ నగుటచే ఈ పైశాచిక కృత్యములు నాకంత దుఃఖకరములుగాలేవు! కాని,

హూ రిప్పటికినిని హిందువులై యుండియును, రాజపుత్రులై యుండియును, ఇట్టి యమానుష వృత్తికి బాల్పడుట మీకు లజ్జాకరముగ లేదా? నేను పూర్వాశ్రమమున రాజపుత్రుడను. ప్రస్తుత నాయాశ్రమము మాటిపోయినది! అయినను, నేనొకప్పుడేనియు రాజపుత్రుడనై యుండినందులకు నిశ్చయముగ గర్వించుచున్నాను.

గజ-పోనిండు ఈ వితర్కము మనకిప్పుడేల?—రాణా! అమరసింహుడొక్కడే యుద్ధభూమి నుండి మఱిలి పోయెనని చెప్పియుంటిరి!— ఆరకు మనచే బాధింపబడియుండ లేదా?

మహా-లేదు. ఆతని కెట్టి హానియు, నెట్టి యనమాయమును జరుగరాదని నేను అజ్ఞాపించి యుంటిని. మహారాజా!

తే॥ గీ॥ ధైర్యసాహసముల కింపు పోతాపసింహు
పుత్రుడని పించు కొనినట్టి శత్రురాజు,
జ్ఞానహన్యులౌ మన యట్టి జడుల కెల్ల
మార్గ దర్శకుడై ధాతీ! మనగ వలదే!

గజ-నిశ్చయము—నాకిక సెలవొసంగుండు.

మహా—మంచిది.

(గజసింహుండు నిష్క్రమించుచు)

మహా-(ప్రక్కకుఁ జూచుచు) అదిగో! అసతి దూరములో పల్లెటూర్లు తగులబడుచున్నవి! ఓహో! పురజనుల

హా హా కారము లెంత చేరునచు విచలమగుచున్నవి -
 ఓరీ! హింసపులారా! ధర్మము పేరిట నధర్మకృత్యము
 లొనర్చుచున్న యోనరపిశాచములారా! మరణింపుడు.
 మరణింపుడు! మీ మతము యొక్క పేరు చెప్పుకొ
 నుచు నీ యగ్ని జ్వాలలబడి మరణింపుడు నేను మీ
 యహంకారము చూర్ణము కావలయును. మీ గుర్మ
 తము భస్మీభూతము కావలయును.

॥ మలయల మాడి మాడి యలు ?

• మాత్రము నిల్వక బుగ్గి కండు మీ

తులమును మీరు నీ జ్వలిత ?

ఘోర నిరంకుశ వహ్నికీలన,

విలయ భయంకరాగ్ని యిది ?

భీరువులార! త్రిశేతుఁ డడ్డినన్

నిలువను మీ కులాంతకము ?

నేడొనరింపక నిశ్చయంబుగన్

(ప్రవేశము-నలుపురు సిపాయిలతో)

మహా-ఈమె యెవరు?

మొదటిసిపాయి-సర్కార్, ఈమె యెవరో మాకూ మాలు
 నహీ, రస్తా మే మాకూ కల్సిందీ, మా యెన్నా
 వచ్చిందీ,

మహా-(కల్యాణితో) నీవెవ్వరు?

కల్యా-నే నెవరినో తెలిసి కొనిన ప్రయోజనముమీకులేదు!

మహా-మంచిది. మాయొద్ద మీకేమి పనియిస్తుంది?
 కల్యా-నేను మీతో నొక్కవిషయమున న్యాయాన్యాయ
 విచారముఁ గావింప దలంచి వచ్చితిని
 మహా-ఏ విషయమున?
 కల్యా-ఈ సైనికులు నిరపరాధి యగు నా సోదరుని హత్య
 కావించితిరి. అందులకు మీయనుష్ఠ గైకొంటి నుని

మహా-ఎట్లు? నీ సహోదరుని ఈ సైనికులు, నా యచుజ్ఞుపై
 హత్య గావించిరా? (సైన్యముతో) సైనికులారా,
 ఈమె వాక్యములు యధార్థములా?
 మొదటిసిపాయి-రీకో హై సర్కార్ దీప్కి భాయీ అంటుది
 ఎవోమాటా తెల్లూ, మాతో లడాయ్ సేసీ, ఆలడా
 యేమే మర్గయా ఆయినాడ్.

మహా-(కల్యాణితో) వీరు పల్కినది సత్యమేనా?
 కల్యా-సత్యమే. మీ సైనికులు నిర్దోషులగు పౌరులను హత్య
 గావించుచుండిరి. నాసోదరుఁడా నిరపరాపరాధులగు
 పౌరులను రక్షింప యత్నించెను.

మహా-అట్లైన, ఆతఁడు యుద్ధమున మరణించె నన్నమాట వీరి
 యపరాధమేమున్నది? వీరికి నే నట్టి యాజ్ఞ నొసంగి
 యుంటిని. సైనికులారా! మీరింక పోవచ్చును.

(సైనికులు నిష్క్రమింతురు.)

కల్యా-మీరు నిరపరాధులను నిర్దాక్షిణ్యముగ హత్యగావింప
నాజ్ఞా పించితిరా?

మహ-ఔను.

కల్యా-పల్లెలను తగులఁబెట్టు రాక్షస కృత్యములుకూడ మీ
యాజ్ఞ యే యగునా?

మహ-ఔను.

కల్యా-నేను నమ్మజాలను. నేను నమ్మజాలను. ఇట్టి యమా
నుష కార్యములకు ధీయనుమతి యుండజాలదు.

మహ-(విస్మితుడై) నావిషయమై నీవిట్లు తలచుటకుఁగారణ
మేమి?

కల్యా-నాస్వామి, నాప్రాణపతి, ఇట్టి ఘాతుకములకుఁ గొల్ప
డఁజాలడు.

మహ-(మహాశ్చర్యముతో) నీ స్వామియా? నీ ప్రాణపతియా?
ఎవరు నీ ప్రాణపతి?

కల్యా-ప్రభూ! మీరు నన్ను గుర్తింపలేదా? నేను మీ హ
త్యక్త, హిందూయువతిని! కల్యాణిని!

మహ-(అతివేగముగ) ఎమీ! ఏమీ! నీవు కల్యాణివా! కల్యా
ణివా? అట్లైన నీ సహోదరుడగు అజయసింహునా
నాపై నికులు హత్యగావించితిరి?

కల్యా-ఔను. ఏ దినమున నేను సతీత్వ ధర్మమును గుర్రెఱింగి
మిమ్ములను నా హృదయ సీమను నిలిపి, మీ యందలి
ప్రేమను నా మార్గజ్యోతిగ గ్రహించి, తండ్రి యాగి

హమునకుఁ బాల్పడి, గృహ పరిత్యాగ మొనర్చి వెడలి వచ్చితి నో, నాఁడే నా సహోదరుడగు అజయసింహుఁడు నాయందలి యభిమానముచే, పితృవాక్యమును దిరస్కరించి నా సహాయార్థమై నావెనువెంట నచ్చెను. అట్టి ఓవ్య పేమ స్వయాపుడగు నా సహోదరుని వాణిములను కరుణారేఖము లేక మీరు హరించితిరా! నాథా! ఇంక నేనేల జీవింపవలయును? మీ చేతులతోడనే నన్ను సహితము వధించి వేయుడు.

మహా-కల్యాణి! నా సైనికుల అత్యాచారమునకు నీవు నన్ను తుమింపుము.

కల్యా-వలదు, వలదు, తుమాగుణము మీయందువలెనే నాయందు సహితము నశించినది టూయందు వలెనే నాయందు సహితము మానుష ప్రవృత్తి నశించినది. నిరపరాధులగు నిద్రాపిజలరు మీరు హత్యగావించితిరి. ఆరక్త పిసా సమగు మీఖడ్గమును గైకొని యాయబలను సహితము వధించి పుణ్యము గట్టుకొనుచు మహా-కల్యాణి! రసపుత్ర కుల వినాశముఁ జేయఁదలంచి నే నట్లాజ్ఞాపించితిని-కాని.

కల్యా-వలదు. నేనేమియును వినఁదలచు కొనలేను. ఓసహో ఎట్టి విద్వేషము! ఎట్టి బంధు దోహదము! ఎట్టి రక్తదాహము! ఈతఁడా నా యారాధ్య దేవత? ఈ ఘాతుకుని స్మరించియూ నేను నిష్కరమగు నీ సన్యాసిని వ్రత

మును బూనితిని? ఈ కుత్సితుడా నాబహిఃప్రాణమని నేను చమ్మియుంటిని? -

సుహ-కాని, కల్యాణీ. నా యాజ్ఞకుఁ గారణము

కల్యా-వలదు. వలదు. ఆ కారణము నేను వినఁదలఁచు కొనలేను. నాహృదయముమోహభంగమైనది! ఇన్ని దినములనుండియు మిమ్ముఁజేమించుచుంటిని! పూజింపుచుంటిని! కాని, నేటినుండియును మీరు నాకు పరమ శత్రువులని గ్రహించుడు. ఈ దేశమాత విశుద్ధ గర్భమున జన్మించి యుండియును, సుతొత్తర క్తము మీరక్తనాళములఁ బ్రసహించుచుండినను, ఎట్టి రాక్షసకృత్యమున కీయ్య కొనిరి! తుచ్ఛమగు ధనలొభమున, నికృష్టమగు విద్వేషమున, స్వజాతి విధ్వంసమునకుఁ బాల్పడిన పాపాణివ్రాదయులు మీరు! మ్లేచ్ఛుల యుచ్ఛిష్టము భుజించి మాంస లోలములగు నరకుర్కురములను నిరపరాధులగు ప్రజలపై నుసి గొల్పిన ఘాతుకాత్ములు మీరు! మేవాడదేశమును శ్మశానముగావించి స్వేచ్ఛా విచార మొనర్చుచున్న పిశాచప్రాయులు మీరు! ఓ జగదీశ్వరా! ఆర్తరతుకా! ఇట్టి దేశ ద్రోహులకు తగిన దండనము సీయెద్దలేదా! ఆకాశగోళమునుండి దుర్నివారమగు వజ్రపాతము సంభవించి యీ నరహంతకునిను సైకము నింక నేల భిన్న భిన్నముచేయకున్నది?

మహా-కల్యాణీ! ఈ యుద్ధమునను నేను చాల్గొనుటకుఁ గారి
ణము నీవే యని యెఱుంగుము

కల్యా-కారణము నేనా? ఎట్లు?

మహా-ఏనాడు నీతుడి) గోవిందసింగ్ నాయెడల ద్వేషము
వహించి, నిన్నుఁ దనయింటి నుండి వెడలించెనని విని
యుంటినో యానాఁడే హిందూమత విధ్వంసమునకుఁ
నే నస్త్రు ధారణ మొనర్చితిని.

కల్యా-మంచిది. అట్లైన, ఏన్యాయ శాస్త్రము ననుసరించి,
యొకా నొక ప్రత్యేకవ్యక్తి యపరాధమునకు మీరు
జాతి సంతయు నాశనముఁ జేయ సంకల్పించుకొంటిరి?

మహా-కల్యాణీ! ఇందాశ్చర్యమేమున్నది? ఒక్కరావణునియప
రాధమునలంకారాజ్యము విధ్వంసముకాలేదా? ఒక్కను
ర్యోధనుని మూఢత్వమున ధార్తరాష్ట్రపంశము దగ్ధ
ముకాలేదా? ఇందసంభవ మేమున్నది? హిందూప్రజా
కోటి జాతి గత విద్వేషమునకు నీ తుడి) యగు గోవిం
దసింగ్ పతినిధియై నిలచెను. నేనా విద్వేషమునకుఁ
బ్రతీకార మొనర్పజూనితిని.

కల్యా-అది నేను విశ్వసింపజాలను. మీయందలియహంకారమే
మీచేత నిట్లు గావించినది. ఈ వ్యక్తి గత దోషమున
మీరుమేవాడపై నన్నివర్షముఁ గుఱిపించితిరి? ఇదియూ
మీ ధర్మము? ఇదియూ మీశూరత్వము? మీరునాఁడతి
యనియు, నేను మీ సతి ననియు నేటి దనుక నూ

హించి యుంటిని కనుక నేటి నుండియును మనకెట్టి
బాంధవ్యముచు లేదు. మీకును నాకును మధ్యనిప్పుడొక
ప్రవాహము ప్రవహించుచున్నది. నా స్వదేశీయుల
రక్తనిధి ప్రవహించుచున్నది. నా సహోదరుని మృత
శరీరమా నదియుచుదేలుచున్నది. ఓ దేశద్రోహి!
విధర్మి! సరహంతకా! మచకింక నెట్టి బాంధవ్యమును
లేదు. నీ యట్టి సరాధములను గాంచినచో, ఈశ్వరుని
దయాభివృద్ధిముచందు సహితము నాకు విశ్వాసము
నశించును.

(నిష్క్రమించును)

మహా—(నిర్విణ్ణుడై చూచుచుండును.)

[తెరజాటును.]

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

మే.వార్ పతనము

—♦ పం చ మాం క ము. ♦—

దృశ్యము 1.

స్థానము — ఉదయ పురమునందు రాజభవనము.

(రాజకుమారి మానసికూర్పుండి వాడుకొనుచును, ఈ కొంతసేపైన పిమ్మట రాణా అమరసింహుడు ప్రవేశించును.)

మానసి—(పాట చాలించి లేచి) నాయనా! వచ్చితిరా! యుద్ధ భూమి నుండి తిరిగి వచ్చితిరా!

అమర—ఓ! నమ్మా! ఈ సారి యుద్ధభూమి యందు శత్రువుల యత్యాశ్చర్య కరమగు విశేషమును జూచితిని.

మానసి—ఏమి? ఏమి చూచితిరి? యుద్ధమునందు—

అమర—కాదు మానసి! ఈ సారి యుద్ధమే జరుగలేదు.

లే॥ గీ॥ కాలపేరూ వృతంబయ్యె ॥ గగన తలము!

భూ సభాంతరాళమునందు ॥ పాగలు గ్రమ్మె!

అంతిలోనర్వ విశ్వ భ ॥ యంకరముగ

సమర భూమిపై నగ్ని వ ॥ ర్షంబుకుఱిసె!

ఆ మహా నహ్ని వర్షమునందు మననైస్య మంతయును
 ౧ శ్లేషముగ దగ్ధమై పోయినది?

నూనె-(చకియై) ఎట్లు? ఎట్లు?

అమర-మానసి! ఆ భయాకర దృశ్యము ఈ ప్రపంచమునం
 బుధ మగునది కాదని నా విశ్వాసము! ఉల్కావృష్టి
 నిరంతరాయముగఁ గురియు చూడెను! అగ్నిజ్వాలలు
 చున్న జాట్లు ముట్టుచూడెను. క్షణ మాత్రమున నేను
 కన్నులు మూసి కొంటిని! నా శరీరమునఁ జైతన్యము
 తప్పిపోయినది! నాకు తిరిగి చైతన్యము వచ్చి, కన్నులు
 విప్పి చూచుకొను సరికి రణక్షేత్రమున నేనొక్కడను
 మాత్రమే మిగిలి యుంటిని! నాచుట్టును చూపుమేఱ
 దూరము మృతక శేబరములు అసంఖ్యాకములుగ బడి
 యుండెను! అది యెట్టి దృశ్యము! ఎట్టి భీషణదృశ్యము
 ఓహో! తలఁచుకొనిన నాదేహము ఆ పాద మస్తక
 మును బులకాంకురిత మగుచున్నది. ఎట్టి భయానక
 దృశ్యము. ఎట్టి భయానక దృశ్యము?

[శూన్య దృష్టులఁ జూచును.]

మానె-తండ్రీ! మీ దిత్తము చంచలావస్థ యందున్నది! క్షణ
 మాత్రము విశ్రమించుడు. నెను మీకు నేవఁజేసెదను.
 అమర-(వినిమించు కొనకయే) ఆ స్మశాన భూమియందు కేవల
 ము నేనొక్కడను మాత్రమే సంచరించుచుంటిని.
 శత్రువులవ్వరును నన్నెదుర్కొన లేదు.

మానసి-అట్లయిన, మీరు పరాజయమున కొప్పుకొంటారా?

అమర-నే నొప్పుకొనునదేమి? ఒప్పుకొనకున్న దప్పునా? —

కాని, వారేల నన్నెదుర్కొనలేదు? ఆ రుద్రభూమి
యందు నేను “మహాబత్థాన్ గజసింహ” అని కేక
లిడుచు పిచ్చి పట్టినవానివలె నిటు నటు బరుగు
లెత్తితిని. నా కేక లరణ్యరోదనములైనవి. నా యొద్ద
కెవ్వరును రాలేదు. మానసి! నే నేకాకినై యుండినను
శత్రువులెవ్వరును నాయొద్దకు రాకుండుటకుఁగారణము
నీ పూహింపఁగలవా?

మానసి-తండ్రి! పస్త్రము నీ చిత్రమించుక వికలమైయున్నది!
ఒక్కంత సేపు విశ్రమించుఁడు పిమ్మట సర్వమును
తెలియును.

అమ-(వినిపించు కొనకయే) మఱియొక చిత్రము! మహాబత్థాన్
యుద్ధమునందు జయమందినను, ఇంక నేల నతఁడు విజయ
ఘోషమొనర్చుచు గర్వోద్యోగమున నీ యుదయపుర
దుర్గమునందు బ్రవేశింప లేదో తెలియకున్నది. అతఁడు
వచ్చి దుర్గాధి పత్యమును స్వీకరించుటయే మిగిలి యు
న్నది? నేను పరాజయ ముదితిని?

మానసి-అయిన నేమి తండ్రి! ఇందు దుఃఖంప వలసినదేమి
కలగు? యుద్ధమునందు ఉభయపక్షములును విజయ
మందునా? విజయ మొకరికిఁ జేకూరిన, పరాజయమిం
కొకరికిఁ గల్గును! ఇంతకు జయాప జయములు దైవ

నిర్ణయములు కదా? దీనికై విచారించునేల?

అమర-(మెల్లగా) నిశ్చయము! జయాపజయములు దైవనిర్ణయములు! ఇందు విచారించ వలసిన దేమియు లేదు. కాని మానసి! శత్రువులు వచ్చి యేకాకినైయుండిన నన్ను బంధించి వధింపకుంటిరేల?

(ప్రవేశము రాణి-రుక్మిణి)

అమర-(రాణితో) రుక్మిణీ! గొప్ప సమస్య సుభవించినది నీవు యేమైన యోచింపఁ గలవా?

రాణి-ఏమి సమస్య?

అమర-(వెట్టి చూపుఁ జూచుచు) వారు నన్నేల బంధింపలేదు! ఏల వధింపలేదు?

రాణి-(భయముతో మానసి వైపుఁ జూచును)

అమర-ఇటు వినుము. ఆ గంభీర నిశాసమయమున ఆ యుద్ధ భూమిపై ఆ పీఠు, పెంటల నడుమ, నేను నిలువఁబడి యుంటిని! మీద ఆకాశమునందలి యనంత నిశ్చల తారా గణములు! క్రింద భూతలముపై అసంఖ్యాక మృత కళేబరములు! ఆ రెండిటికిని నభేద్యమగు నంద కారము! అంతయు అగమ్యగోచరమై యుండెను! నాకును ఈ బాహ్య ప్రపంచమునకును, ఎట్టి స్పృశసంబంధమును లేనట్లుండెను! నేను జీవన్మరణా వస్థ యందుంటిని! జీవించియే యుంటినో, మరణించితిినో, కూడ నేను గుర్తింపలేక పోయితిని! అట్టి విచిత్రావస్థయందు నేను

నా ఖడ్గము నొక్కసారి ఝుళిపించితిని. కాని, నా ఖడ్గ
 ఘాతము కేవలము శీతల వాయువును మాత్రమే భేది
 పగల్గెను. అంత నే నెలుగెత్తి యొక్కసారి మహాబ
 థ్థాన్ " యని యఱచితిని, కాని, నా కంఠస్వరము
 నలు దిక్కులకును వ్యాపింప తిరిగి వ్యర్థమై నాయొద్ద
 కే వచ్చెను! (భగ్నస్వరమున) పిమ్మట ఆ యాధికార
 మయమైన రణక్షేత్రమున, నాల్గు వైపులకును నా
 దృష్టి బ్రసరించితిని. ఆకాశమునందలి నక్షత్ర కాంతి
 మాత్రమిచ్చుక భూమికిఁ దెలివిఁ గూర్చుచుండెను.
 అంతట, ఆ నక్షత్ర ప్రకాశము నందు నేనొక యత్య
 దభీతదృశ్యమును గాంచితిని. సువర్ణ గర్భయగు నీ
 మేవాడ రాజ్యము ప్రళయ కాల భూకంపముచే నష్ట
 భ్రష్ట యగుటఁ గాంచితిని. పిమ్మట నా ప్రదేశము
 నందలి శీతల వాయువు మృత సైనికుల జీవాత్మలచే
 బరువగు చుడినట్లు తోచెను! అత్యంత ప్రయాసమున
 నే నొక దీర్ఘ నిశ్వాసమును విడచితిని. ఆ నిశ్వాసము
 సహితము పైకెగయక బరువై మఱుల కిందికే వచ్చి
 నట్లు పొడగట్టెను! అప్పు డాధికారము లేకుండిన నా
 నిశ్వాసమును నేను భూమిపై నుండి మఱుల టూదికిఁ
 లేవ నెత్తి యుంచుచు.

రాణి-ప్రభూ! నేను ముందే చెప్పియుండలేదా?

అమర-ఔను. చెప్పియుంటివి నీవు చెప్పినది యధార్థము!

మేవాడ మృతినొందినది! నేనామె యవసానము కన్ను
లారఁ జూచుచు నిలువఁబడి యుంటిని! ఆమెను నా
భుజములపై మోసికొని యిచ్చటకుఁ గొని వచ్చితిని!
ఆ మృత కళేబరమును నీవు చూచెదవా? రమ్మ,
జూపెదను.

[చేయి పట్టుకొని దోడ్కొని పోవ యత్నించును. తెర
చారును.]

దృశ్యము 2.

స్థానము:—మహాబల్యన్ డేరా!

[మహాబల్యన్ డేరా నుండి వెలుపలకువచ్చి సూర్యా
స్తమయమును జూచును]

మహా—(స్వగతము) ఓహో! పగలంతయును ప్రపంచగోళమును
విమృశ్యత్ప్రకాశమున ముంచి అదిగో సూర్యభగవానుఁ
డిప్పడ స్తమించుచున్నాడు, ఆహా! రక్తకాంతి మయ
మైన యీ యస్తమయమును జూచుకొలఁదియు నా
హృదయమున నేడేలనో దుర్వారమగు దుఃఖసముద్ర
ముప్పొంగుచున్నది! అప్రయత్నముగ నా నేత్రముల
నశ్రుబిందువులు రాలు చున్నవి! నా రాక్షస కృత్య
ములన్నియు నా కన్నులకు గట్టుచున్నవి. ఈ సాయం

సమయము నాకు సగక ప్రియముగ దోమచున్నది!

సీ॥ దివ సావ సానంపు ॥ తీరు కాదిది, నాదు

జనయితి యవసాన ॥ సోజి కాని!

కమనీయ సాంధ్య రా ॥ గంబు కాదిది, నాదు

ఖడ్గ నిగ్రత రక్త ॥ కాంతి కాని

అరుణాస్తమయము గా ॥ దది చూడ మేవాడ

మహిత సాభాగ్యాస్త ॥ మయము కాని!

మనుజుండఁ గా నేను ॥ మనుజు రూపము చార్చి

యవరించిన కాల ॥ యముండఁ గాని

గీ॥ అక్కటకట యార్జ్య వర్త ॥ మండుఁ బుట్టి

మాతృహత్య చేసిన మహా ॥ పాత కుండ!

భ్రాతృ వధ యొనర్చిన భూరి ॥ రాక్షసుండ!

కలఁడె నాయట్టి ఖలుఁడు లో ॥ కంబు నందు!

(విషాదముతో దిరుగుచుండును—గజసింహుఁడు ప్రవేశించును.)

గజ—ఖాన్ సాహెబ్!

మహా—(తిరిగి చూచి) దయచేయుఁడు మహారాజా!

గజ—ఏమి యోచించినారు? ఉదయపురము మనకు స్వాధీన

మైనది కదా; ఇంక నేల దుర్గప్రవేశ మొనర్ప కున్నారు

మహా—మహారాజా! అందులకుఁ గారణ మడుగుచుంటిరా?

గజ-లేదు. ఊరకనే యడిగితిని-ఈసారి మేవాడ దేశమందలి

స్త్రీలు సహిత మస్త్రధారణ మొనర్చిరట
మహా-(విస్మితుడై) ఎట్లు? మేవాడ దేశమందలి స్త్రీలుసహిత
మస్త్ర ధారణ మొనర్చిరా?

గజ-ఁను. వారెట్లు పోరుదురో చూచెదము గాక! ఈ సారి
యుద్ధమునందుకొంచెము విచిత్రమగు కోమలభావము
సహితముఁ పరీక్షింపఁ బడును. నేనుతప్పక యీ స్త్రీల
తోఁడి యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

మహా(ఇంచుక పరుష స్వరమున) అయ్యా! మీరు రసపుత్రు
లై యుండి యును, రసపుత్ర స్త్రీజనము పట్ల నిట్టి
పరిహాసము లాడెదరా? మీ శరీరమునఁ బ్రవహించు
నది రక్తమా లేక పాషాణ పాకమా?

గజ-ఖాన్ సాహెబ్—

మహా—పొండు, పొండు, పారుష లేశము లేక, అత్మాభి మా
నము లేక నోరు కొలఁది ప్రేలు వదరు బోతులకు
నా సమక్షమున స్థానము లేదు. పొండు.

గజ-[తలవంచుకొని నిష్క్రమించును]

మహా-(అపహాసముగ) ఓహో! ఇట్టి సీచాతి సీచులందుఱును
హిందువులు ఇట్టి నరపశువుల! కాశ్మీయభూతమైన
పాడు మతమును బరిత్యజించినందులకు నేనొక పాపిని!
(ఒక సిపాయి పరీవేశించి యభివాదము చేయును.)

మహా—ఏమి సమాచారము?

సిపా-యువరాజుగారు సైన్యసమేతముగ ఆగ్రానుండి వచ్చి
యున్నారు

మహా-యువరాజుగారు వచ్చిరా?మంచిది నీవింక పోవచ్చు.

(సిపాయి నిష్క్రమించుచు.)

మహా-(స్వగతము) యువరాజు సైన్యసమేతముగ వచ్చుటేల?
సైన్యమున కేమి ప్రయోజన మున్నది? వీరి సైన్యము
నెదుర్కొనుటకు మేవాడయందెవ్వరు కలరు? మేవాడ
రాజ్యము స్వయముగ నా చేతుల యందు చర్యనాశ
నమైనది! ఇప్పుడింకను సైన్యమేల? ఓహో! ఉదయ
పుర దుర్గమునందు నే నింకను ప్రవేశింపకుండుట
జూచి, యువరాజు స్వయముగ నాపని జేయుటకు
వచ్చెనని తోచుచున్నది! నేను ప్రారంభించిన రాక్షస
కార్యమును వీరు పూర్తిగావించెదరు. (కొంత నేపు
యోచించుచు నూరకుండి, పిమ్మట ప్రక్కకు జూచి)
ఎవరు వారు?

(ప్రవేశము—గోవిందసింగ్)

మహా-అయ్యా! మీరెవ్వరు?

గోవి.-నేను మేవాడ లోని యొక సర్దారుడను.

మహా-నా యొద్ద మీకేమి పనియున్నది? రాణా అమరసిం
హుడు సంధి నిమిత్తము నాకడకు మిమ్ము బంపెనా?

గోవి-(తీక్షణముగ చూచి) అట్లు జరుగుటకుఁ జూర్యమునాపై
నొక పెద్ద పిడుగు పడుగాక?

మహా-అట్లయిన మీరేమి కోరి వచ్చియున్నారు?

గోవి-నేను మరణముఁ గోరి వచ్చియున్నాను! నేను వయో
వృద్ధుఁడనైతి. మరణము తప్పమరణము నే నపేక్షిం
పను. యుద్ధమునందుఁ జావగోరి వచ్చియున్నాను. కాని
యొక సాధారణ నైకునితోఁబోరుటకు నేనిచ్చుగింపను.
మహాత్కార్యము లొనర్చి మహాయోధుఁడ నని
పించుకొనిన నీతో ఖడ్గ యుద్ధమొనర్చి చచ్చెదరమ్ము.
మహా-మీకు పిచ్చి పట్టినదా? మీ నున్నట్లులవలె గన్నట్లుచు
న్నారు.

గోవి-లేదు, బహుభ్రాన్ నాకు పిచ్చిలేదు. నే నున్నట్లుఁడ
కాను నీతో ద్వంద్వయుద్ధ మొనర్చెదను. నిన్ను జంపె
దను... కాదు. నేను వృద్ధుఁడనైతిని. నిన్ను జయింప
జాలను. నేనే నీ చేతులలో జచ్చెదను. నాకోరిక నెర
వేర్పుము.

మహా-(నవ్వి)మీకోరిక యత్యద్భుతముగ నున్నదే?

గోవి-మహాభ్రాన్ ఇంద్రుల మేమున్నది? నేను యశ్వశరీ
రులగు మహారాజా ప్రతాపసింహునకు దక్షిణ భుజ
మునైయుండి యా మహావీరునితో సుమారునదివర్ష
ములు జయోపజయములఁ బొల్గొనియుంటిని! నాశరీర
మునందలి గాయముల చిహ్నము లెన్ని యున్నవో
యీశ్వరునకెఱుక! కడసారి గాయమును నీచేతఁ బొం
దదలఁచి వచ్చియున్నాను. ఏమందువా? ధర్మానుసార

ము సీవు ప్రస్తుతము ముసల్మానుడవే యైనను, జాత్య
నుసారము సీవు హిందువుడవు! రాజపుత్రుడవు
మఱియు,

తే॥ గీ॥ అల మహేశ్వరు నవతార * మైన క్రిప్ర
తాపసిహంసి పాదరా * తృణుడ వివు!
అట్టి నీయట్టి ధన్యాత్ము * హస్తములను
గడచు కంటెమ భాగ్యంబు * కలదె నాకు?

మహా-(యోచించుచు) అట్లైన సాలుంబర్ వీరాగ్రేసరులగు
రాకూర్ గోవిందసింహులారా?

గోవిం-(నవ్వి) గుర్తించితివా? మహాబల్థాన్! నేనెందులకు
నీ చేతుల యందు చావదలచితిని? యిప్పుడు తెలిసి
నదా? నేడు సీవు మేవాడను జయించితివి! మేవాడను
విధ్వంసము గావించితివి! ఉదయపురమిప్పుడు సీధనము
గాని, నేను నిన్ను యుదయపురదుర్గమునందడగు పెట్టి
సీయను! ఈ మేవాడ వీర కోటియందు నేను కడనారి
వీరుడను! నా కంఠములో జీవములుండ నీవీదుర్గమునం
దు బ్రవేశింపఁ జాలవు!-మహాబల్థాన్! ఖడ్గము
నాకుము!

గోవి-ప్రవేశింపదలచుకొన లేదు! ఓను. ఖడ్గము నెత్తుము. మహా-వినుడు—

గోవి-లేదు లేదు. విసదలచుకొనలేదు. నా హృదయమున బ్రచండాగ్ని రగులుకొనుచున్నది! నా శవజ్యోతియైన పుత్రుడు మరణించెను. నేను సహితము మరణించెదను. పాశాధికయగునా మాతృభూమి మ్రోచు పడఘట్టిత మగుటకుఁ జూర్వము నేను మరణించెదను! ఎవ్వఁడు నాయల్లుడై యుండినను, నిరపరాధియగు నా పుత్రుని దన పొట్టను పెట్టుకొనెనో, వానిచేతుల యందు నేను చచ్చెదను. ఎవ్వఁడు నాదేశమునఁ బుట్టి యుండియును, విధర్మియై నా దేశమునకు శత్రువయ్యెనో, వాని చేతులయందు నేను చచ్చెదను. ఎవ్వఁడు నా ప్రభువునకు సోదరుడై యుండినను, ఆతనిపైఁ గత్తిగట్టెనో, వాని చేతులయందు నేను చచ్చెదను. మహాబలైన్! ఖడ్గము నెత్తుము!

మహా-(ఖడ్గముఁ దీసి) ఆర్యా! మీరు శాంతింపుడు. నేను మీతోఁబోరాడుదలచుకొనలేదు. నామాట వినుడు

గోవి-వినను. వినను. ఖడ్గము నెత్తుము. నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుము.

మహా-ఆర్యా!—

గోవి-వలదు. లెమ్ము యుద్ధము చేయము.

మహా-వీరశిఖామణి! నేను నీతో యుద్ధము జేయును.

(ఖడ్గమును కిందఁ బారవేయును.)

గోవింద-మహాబల్! నేను నిన్ను విడువను. నేఁడు నేను మరణింప వచ్చియున్నాను. తిప్పక మరణించెదను. ఖడ్గము నెత్తుము. నేను నిన్ను విడువను. (మహాబల్ థాన్ చే యిబట్టుకొనును.)

[ఇంతలో వెనుకనుండి తటాలున గజసింహుఁడు ప్రవేశించి తుపాకి పేల్చును. గోవిందసింగ్ నేల వాల్చును.]

మహా-(చకితుఁడై) ఇదియేమి? ఇదియేమి? (తీక్ష్ణముగ గజసింహుని వైపుఁ జూచి) గజసింహా?

గజ-ఏమి?

మహా-(ఆగ్రహముతో) ఈతఁడెవ్వరో నీకు చెలియునా?

గజ-ఎవ్వఁడు? శత్రుపక్షమునకుఁ జెందిన దొంగకాఁడా?

గోవింద-(చేతులపై లేచి తీవ్రముగ) ఓరీ! భీమా! కుల కళంకా దొంగను నేను కాను. నీవు దొంగవు! పౌరుషము లేకము లేక పందవలె చాటున నుండి నన్ను గొట్టిన దొంగవు నీవు! నీముఖము జూచిన నరకప్రాప్తియగును తొలఁగి పొమ్ము-మహాబల్థాన్! ఇంక నీవు నేనీచ్చగ ఉదయపుర దుర్గమునందుఁ బ్రవేశించుము! నీ తల్లిని స్నేహింపులకు.... దాసిగా... శౌనర్యము.... పొమ్ము.... పొమ్ము.... హా!... హా! ప్రతాప్.. మహారాజా ప్రతాప్!... ఇదిగో... నేను సహితము... తమయెద్దకే...

వచ్చుచున్నాను!...హా!.. మేవార్... మేవార్!

(మరణించును. — తెరజాటును.)

దృశ్యము 1.

స్థానము. — ఉదయపుర సాగరము.

[మాచసి ఒంటిగా నిలచి యుండును.]

మాచ- (స్వగతము) ఆహా! ఇప్పుటికి నాచిత్త చాంచల్యమిందున
తగ్గినది. నా దృష్టి తిరిగి యెప్పుటి వలెనే రహించినది.
ఇప్పుడు మఱల నా కా ప్రేమతరంగణి యొక్క మృదు
మధుర గంభీర సంగీతము వినవచ్చుచున్నది. పూర్వము
కంటే వేయి రెట్లు మధుర తరమై, గంభీర తరమై విన
వచ్చుచున్నది. నా హృదయాకాశమును గప్పియుండిన
విషాద మేఘములు తొలగి పోయినవి! నేడు నా
కర్తవ్యపథము నాకు స్పష్టముగ గోచరించుచున్నదిగాదా!

తే॥ గీ॥ దుర్నివార ఒలావర్త ॥ కుల్య మైన
జీవనంభ్రం గడ్డ ముఖోరు ॥ చింత బండి
రాకొక వ్యవహార వ ॥ ల్లయల గోసి
క్షితి విరాగినినై నరిం ॥ చెడను నేను!

(ప్రవేశము—కల్యాణి)

మానసి (తిరిగి చూచి) ఎవరు?—కల్యాణి!

కల్యాణి—ఔను రాజకుమారి!

మానసి—తిరిగి చూచి “రాజకుమారి” శబ్దమే! నేటినుండియును
మరకొక నూతన సంబంధ మిచ్చినది!—అదేమి?—కల్యాణి!
దుఃఖపకుము నీసహోదరుడు స్వధర్మ నిర్వహణము
నందు మరణించి ధన్యజీవనుడయ్యెను. నీ తాత
వీర లోకమున కాదర్శి ప్రియుడై వీరస్వర్గమును
జూరఁ గొనెను! వానికై నీవేల దుఃఖపడవు?

కల్యాణి—లేదు. సోదరీ! నే నిక దుఃఖపను. (కన్నీరు తుడుచు
కొనుచు) నా మనోవేదన దుర్భరమైనది! కావున నేను
నీయొద్దకు వచ్చితిని నీవు నాకు ధైర్య మొసంగుము.
మానసి—కల్యాణి! నీ దుఃఖమును నాకిచ్చి నా సుఖమును నీవు
కైకొనుము.

కల్యాణి—నీ సుఖమా?

మానసి—ఔను, నా సుఖమును నీవు గైకొనుము నే నిప్పుడు
సౌఖ్యమునే యనుభవించుచుంటిని!—సాపము! దుఃఖము
నన్ను చూర్ణము చేయఁ దలంచి వచ్చినది కాని నన్ను
జయింపఁ గలదా? పరాజితయై తా నే మఱిపొయినది
ఎప్పుటికిని దుఃఖము నన్నంటఁ జాలదు.

తే॥ గీ॥ మంత్ర తంత్ర బలంబులఁ ద మానవుండు
 చక్షుమును బట్టి బంధించు ద పండుమునను
 నేను దుఃఖము బంధించి దాని వలనఁ
 గాంతు నెపుడు మదీయ సుం ద కల్ప సిద్ధి

కల్యా-సోదరీ! నీవు ధన్యవు!

మానసి-నీవు సహితము ధన్య వయ్యెదవు?

కల్యా-ఎట్లు?

మానసి-నా కార్యములను నీవు నాకుఁ దోడ్పఱుము. రఘు మన
 కుండ్లమును గలసి మానవ జాతి యొక్క కల్యాణము
 నైజీవనోత్సర్గముచు గావితము నీ“కల్యాణి”నామము
 సార్థకము కాగలదు. కల్యాణి! నీవు నాకు సహాయ్య
 మొనర్చెదరా?

కల్యా-సాధ్యమైత వరకు సహాయము జేసెదను.

మానసి-మంచిది. అప్పుడు నీహృదయ ప్రవృత్తియందు గలుగు
 విచిత్ర పరిణతనమును నీవే చూడగలవు. కల్యాణి! ఈ
 మహా నీతిము పూనిన వారికి దుఃఖమే లేదు.

కల్యా-మహానందము, మానసి! నానిష్ఠల ప్రేమ నీకార్యము
 నందు సార్థకము కాగలదు.

మానసి-కల్యాణి! నీ వికను మహాబ్రహ్మను నందా కోపభావ
 మునే వహించి యుంటివా?

కల్యా-సోదరీ! ఆవిషయమై నేనేమి చెప్పటకును దోచకున్నది.

అనాడు కోవభవమున నె నాతని సమక్షము నుండి
గిట్టున తిరిగి వచ్చితిని! వచ్చునప్పుడు మనకింక 'నెట్టి
భాంగవ్యమును లేదని స్పష్టముగ శాస్త్రి వచ్చితిని! కాని,
యాతని యెడల నిట్టి హేయభావము వహించుటకై
నను నా యంగిష్ఠుడు శక్తి లేకున్నది!

మానసికల్యాణ! అట్టి విచారమునకు నీ కావశ్యకతయేలేదు.
నీవు నీ ప్రేమను సమస్త మానవజాతి యుడును వ్యా
పింపజేయుము. నీకు నిశ్చయముగ శాంతి చేకూరుచు
విశ్వ ప్రేమము ప్రతిఫలమును గోరదు! భవి యోగ్యా
యోగ్యములను సహితము యోచింపకు' గానికదియే
ఫలితము.

(ప్రవేశము-సత్యనతి)

సత్య-మానసీ! నీ తుడ్డిగారు నిన్నుఁ బిలచుచున్నారు.

మానసి-వారు తిరిగి వచ్చిరా?

సత్య-నచ్చిరి.

మానసి-మొగిలాయీలతో సుధి జరిగెనా?

సత్య-లేదు! మొగల్ యువరాజు మహారాజావారిపేరసంధికై
లిఖించిన పత్రమునందు కేవలము శుష్కప్రియములు
మాత్రమే యుండెను-

మానసి-అట్లనా?

సత్య-(కొంత సేపూరకుండి) మానసీ! సుధి యెప్పుడైనను
సమానులకు కదా జరుగును? జయధ్వనులకు మరణ

కోడవములకును సంధికాగలదా? యువరాజు మహారాజావారిని ఉదయపుగమును విడిచి పొమ్మని కోరెను. రాజు ప్రతాపసింహుని పుత్రుల పరికరములను మరణము చేయుస్కరము కాదా? మానసి! మేవార్ సామ్రాజ్య వినాశన మారంభమైనది!

మహాసానత్యపతి! మేవార్ వినాశము నేడారంభమైనది కాదు. చాగ్రభమై చాల కాలములై పరి. మహాసాన మేవాడ రాజ్యము వికృతాచారములకుఁ దావిచ్చినదో, యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము గోల్పోయినదో యానాఁడే మన మేవాడికు నుద్దేశములు చాగ్రభమైనవి!

తే॥ గీ॥ చలనములు మాని యొక్కవో ? నిలచి, సాడు

కంపుఁగొట్టు ముఱికినీటి ? కాల్వ వోర

సలలితంబైన గసపుత్ర ? కులము నేడు

నిష్ఠ రంపు గీటుక కోటి ? నిలయ మయ్యె!

ఈ జాతి యందు న్వార్ధము, భౌత్యద్రోహము, విజాతి విద్వేషము మున్నగు క్షుద్ర దోషములు జన్మించినవి! చాచిన హిందూ ధర్మము శిథిలమైనది! ఔదార్యము నశించినది. దురాచార విజృంభణ మధికమైనది. సురా గ్రహణవేళ మారంభమైనది ఇంక నీదేశమునకు వినాశము సంభవించుటయొ దాశ్చర్యమేమున్నది! ఈవేళ పనమునకై దుఃఖించిన ప్రయోజనమేమి?

సత్య—గుఃఖంసక చేయున దేమి?

గూఢసి—సత్యపతి గుఃఖంచుటకంటె ముఖ్యమగుకర్తవ్యమింకొకటి కలదు. ఈ దేశీయు లిట్టి దుఃఖసమయమున, ఇట్టి నిరాశాంధ కారమున దిగులొంది స్వధర్మ వరిత్యాగము చేయుకున్నట్లు మనము వారికి ధైర్యము గొలుపవలయును ఈ మహాత్కార్యమున మనకు జయము కల్గినచో మేవాడపోయినను నాకు విచారము లేదు.

సత్య—(కొంతసే పూరకుండి) మానసి! మాతృదేశ వినాశమును కన్నులారా జూచుచు మనము పాపాణ పృథిమ వలె నూరకుండ వలసిన దేనా?

గూఢసి—లేదు. సత్యపతి! మాతృదేశమును మనము తప్పక రక్షింప యత్నింతము. ఒకవేళ మన ప్రయత్నము నాదు మనము విఫలులమైనను మనకు విచారము లేదు ఏమందువా? ఈశ్వరుని మంగళ నియమము పూర్తి కావలయును గదా” మనము సుకుచితమగు స్వజాతీయత నతిక్రమించి సమస్తమానవజాతి కల్యాణమునకై పాపాపడదము?

ఆ॥ స్వార్థచింత కంటె * జాతీయ చింతయే
క్షుద్ధిక మగునో యట్లే * యరసి చూడ
జాతి చింత కంటె * సకల మానవులకు
చింత కేయి కల్లు * శ్రేష్ఠము గదా?

మాచవుని జాతీయత కేవలము మనుష్యత్వమునకే ప్రతికూలమైనచో అట్టి జాతీయత సశించుచు నష్టము లేకుండుచున్నట్లు విహీనముగదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లభింపజేసెననిచేడే ఇప్పుడు రాజస్థానము నందు ప్రజలకు మనుష్యత్వము నశించినది తెలిగి వారలను మనుష్యులకు కేయుటయే మన కర్తవ్యము.

సత్య-మానసీ! అల్లెపూటికైనా జరగునా?

నూనసి-ఏల జరుగదు? మనము సర్వవిధముల ప్రయత్నింపవలయును ఉత్కృష్టప్రయత్నము లెన్నఁడైనవ్యర్థములగునా? తొగి యీ దేశీయులు తప్పక మారపు లెమ్మనదరు.

సీ॥ మేటి దురాచార ॥ మేఘముల్ నొలంగి వి

జ్ఞానాయుక్త నేనాడు ॥ కానబడును,

అంతర్గతంబై ॥ స్వార్థ చింతా మహా

లోగి మేనాడు ని ॥ రూపముగను,

ప్రవిమల భావ ప్ర ॥ వాహులు లేనాడు

గిరి నిర్ద్వగము లట్లు ॥ పొజులి పొజు

అరిపోవుచునున్న ॥ స్వాభి మాన త్రోలి

కృమిత్తర నేనాడు ॥ ప్రవర్తిల్లు!

సీ॥ ఘోరములగు సాంఘిక దురా ॥ చారి ములకు

స్వస్తి వాక్య మేనాడు ది ॥ కన్మితి మోగు,

నాడు రసపుకృ కుల మహా ॥ ర్థము నందు

అచ్చు తుల్యమై మానుష ॥ త్వము ననిందు

అప్పుడు మన దేశీయులు తప్పక మాంపు లయ్యెదరు!
 యున్నత స్థితికి నచ్చిన పిమ్మట స్వయముగ ఋరమేశ్వరుడే
 వారి కార్యములను నిర్వహించును. జాతీ యోద్ధరణమునకు
 మార్గము రక్తప్రవాహముల మధ్యలేను! ప్రేమ పూర్వకము
 లగు పరస్పరా లింగనముల మధ్యములనుండి యీ సావన
 మార్గము పోవుచుండును మనము నీదితియలమై స్వామీమాన
 విహీనులమై స్వార్థ పరాయణులమై రక్తపిపాసులమై లోక
 మున వ్యవహరించుచు మహారాజాప్రతాపశిఖుని మహత్తరి
 నామమును జపించుచుడిన ప్రయోజన మేమి? ...రిండు.
 పోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

దృశ్యము 1.

స్థానము.-ఉదయ సాగర తీరము.

[మేఘాకాంతమైన యాకసము వైపుజూచుచు రాజా
 అమర సింహుడు ప్రవేశించును]

అమర-(స్వగతము) ఓహో! కాల మేఘ సోకులమైన యీ
 యాకసము అల్లకల్లోలమె యున్న నా హృదయమున
 కుఁ బ్రతికూలము వలె దోచుచున్నది! ఆహ! స్వదేశ

విధ్వంసమునకు హేతుభూతుడనైన నాయెడ పశ్యతి
యంతయు నిష్పృహఁబ్బి హేయభావముచు వెలిబుచ్చుచు
న్నది.

సీ॥ కనుల నిష్పలు ర ల ॥ గగనేందరా దేవి
నింహ గర్జములు ॥ నేయు మండె!
ననుఁ గాంచి చిన్న నొ ॥ యిది లీల మేవాడ
పర్వతంబులు తలల్ ॥ వంచు కొనియె!
కపిఁ బూని యుదయ సా ॥ గగ సరోవర లక్ష్మి
తొలఁగి గట్టల నుండి ॥ దూర మర్చి!
ఆవమాన భవము నో ॥ రువ లేక వసుమతీ

దేవి నిస్తేజయై ॥ తిరుగు మండె!
గీ॥ అక్కటకట! ప్రతాప సిం ॥ హంబు నటవ

స్వైర గంధారి భూమియై ॥ వాసీఁ గనిన
పూర్వ మేవాడ సామ్రాజ్య ॥ పుణ్యసీమ
పతిత మయ్యె! వాదేతులఁ ॥ తిర మయ్యె!

(వివాదముతో యోదించు చూచును.)

(ప)వేశము-మహాబత్థాన్)

అమర—(తిరిగి చూచి) ఎవరు? ఎటచో! మహాబత్థాన్ సాసాంగ్
దయచేయుఁడు. సేచకుని ప్రణామము లందుకొనుఁడు.

(నమస్కరించును)

మహా—మేవార్ మహారాజాకు జయమగుఁగొక!

అమర—మహాబత్థాన్ నేను! నిన్నొక్కసారి కలసికొనఁదలంచి
యుంటిని.

మహా-చెప్పుదు. ఏమి యాజ్ఞ?

అమర-ఓహా! అతి వినయము నీ కిప్పుడలంకార ప్రియమై యున్నది!-మంచిది, వినయము, నాహిక నొక్క కర్తవ్యము మాత్రము మిగిలి యున్నది. అది నిర్వహించుటకు నీవు తిప్ప వేలొకరు చాలరు!

మహా-అట్లా పీంచుడు.

అమర-మహాబట్టాన్! ఒక్కసారిసీవు నాముఖముపై పుజూచి నీకును, నాకును ఎట్టి సంబంధము కలదో చెప్పుము.

మహా-నేను మీ సోదరుడను,

అమర-నిశ్చయము! మహాబట్టాన్! నీవు నిశ్చయముగ సోదరుఁ డొనర్ప వలసిన కార్యమునే చేసితిని! నా దేశమును భస్మీభూత మొనర్చి నిశ్చయముగ నీవు నా సోదరుఁ డొనర్ప నలసిన కార్యమునే చేసితివి! నా సంతాన ప్రియమగు ప్రజానివహమును నిరాశ్రయముఁజేసి, నిరాధారముఁజేసి నీవు నిశ్చయముగ నా సోదరుఁడొనర్ప వలసిన కార్యమునే చేసితివి?

మహా-మహారాజా! నేను మొగలాయి చక్రవర్తి యన్నమును దివిచుంటినిగదా?

అమర-మంచిది. ఆ విషయమై నాకు నీతో వాగ్వివాదము వలదు. ఏమందువా?

శ్లో॥ నీ సహిత కుల గౌరవంబును మంట గలిపి

చెడిటి క్షేచ్ఛుల యుద్ధిన్ మును భుజించి

పట్టి కుక్కలు నివు! ని! పట్టి మాను
పాదమున కిది యుక్త కా! గ్రంథ కాదే!

సీ యహాదార్య విశేషముచే నీవుమేవాడకు విధ్వంసము
జేసితివి! కాని, ని కర్తవ్య మింకను పూర్తికాలేదు. మేనాడి
నో, బాబు? మేనాడ రాణాను సహితము సోపిష్ఠుడొత్తము
చేయవలయును. ఇదిగో ఈ ఖడ్గము సందాకొనుము!

(ఖడ్గమును ముందు బెట్టును.)

మహా—మహారాణా!—

అమర—వలదు, మహాబత్! ఇక నేమియును జెప్పవలదు. నీవు
నిన్ను వధించి తీరివలయును అతిమాత్రమున గాని
మేమాత్రమును సృష్టి కానేరదు. నీ కప్రియముగు
కార్యమును నేను చేయునునుట లేదు నీవు నా రక్త
మును చవిజూచుటకు వేదియుంటివని నాకు తెలియును.
నాప్రాణములను దీయుటకు నీ దక్షిణ హస్తము
అత్యాతురమున గంపించుచున్నది! మహాబల్ఫాన్.
ఖడ్గము నెత్తుము!

మహా—మహారాణా! మహాబల్ఫాన్ హృదయ మంత నీచము
కాదని తెలిసికొనుడు. నేను మేవార్ దేశమునకు
జిచ్చు రగిల్చి శృశాసమును గావించిన మాటసత్యమే!
కాని, నే నధర్మ యుద్ధమును జేయలేను!

అమర—అట్లైన నీవు చేసినది ధర్మ యుద్ధమే యగునా? ఒక
చిన్న దేశముపై నొక మహాసామ్రాజ్యము యొక్క

విపుల సైన్యాక్రమణము! ౭క చిన్న నిష్పాకణము
నా ర్పుటకు మహాసమాద్ర! ప్రవాహము! ఒకానొక శిశు
హృదయమునకు భయంకర సరిక స్వప్నము! మహా
బత్ థాన్! ఇది ధర్మ యుద్ధమే యగునా?— పోనిమ్మ
నేడు నీవు జయించివి! కాని, నీవిజయమునకు మూర్తి!
మింకను కొంచెము కొఱత యున్నది! (ఖడ్గమును జూ
పుచు) ఇదిగో ఈ చంద్రహాసమును నా తండ్రి యగు
మహారాజా ప్రతాపసింగ్ తన యవసాన కాలమున
నా కిచ్చెను. ఇచ్చునపుడు, “నాయనా! అనేక సంగ్రామ
జయాభి పిత్తమగు నీ ఖడ్గమును నేను నీకిచ్చుదు
న్నాను. దీనికి అనమానము కలుగకుండ కాపాడుము”
అని యెలుగై త్తి పల్కి పాణత్యాగము జేసెను అట్టి
మహాఖడ్గమునకు నేడు నాచేత నవమానము కల్గినది!
కళంకము పాటిల్లినది! ఆకళంకము నేడు నారక్తధార
లచే గనుగుకొని పోవలయును! మహాబత్! లెమ్మ
ఖడ్గము వెత్తుము!

మహా—మహారాజా! మహాబత్! యోధుడగుని, ఘాతుకుడు
కాడు!

ఆమర—మంచిది. యోధుడవేయైనను ఖడ్గము దీయుము.
యుద్ధము జేయుము

మహా—మహారాజా! నేను మేపార్ దేశమునకు విరుద్ధముగ
నస్త్రధారణము జేయుట నూనుకొంటిని!

అమర-ఓహో ఈ వైరాగ్య సుప్పటిచూడి కల్గినది!-అమ్మ.
అమ్మ మేవార్ శ్మశాన వాటిక పై నామాతృదేవత
మృతదేహము సమక్షమున నేను నిన్ను ద్విద్య యుగ
మున కాహ్వించుచుంటిని. రమ్మ ఖడ్గము నెత్తుము
మహా-మహారాజా! విరుగు—

అమర-(తీసిముగ) విను విను! ధీమా కులపాసనా! నాతి
దోస్తీ! యుద్ధము జేయుము హిందూస్థానసూతయు
గడ గడ వణకునంతటి వీరత్వము నీయదేము కలదో
చూచెదను ఖడ్గము నెత్తుము

(తబాలున మానసి మఱికొందరు సన్యాసినులతో ప్రవేశింతుగు)
మానసి-ఇదేమి! తాడీ! ఇదేమి! తాడీ! శాంతిపుణ్యం. జరిగిన
దేవయో జరిగి పోయినది! తిరిగి యిప్పుడా సర్వనాశ
నమును రక్షపాతమొనర్చి రుజిత మొనర్చుకును! ము
హృదయ వేదనకు బ్రతీకారము హత్య కాదు! రాక్షస
కృత్యమగు హత్య కాదు! మనము పశుత్వము విడిచి
తిరిగి మానుషత్వము వహించుటయే యిరువులకు బ్రతీ
కారము?

అమర-మానసి, అదియెట్లు పాసగును?

మానసి-తప్పక పాసగును.

తే॥ గీ॥ శత్రు మిత్ర విభేద లే * శంఖ లేక
విశ్వ మానవ ప్రియయన్ * విమల జలము
వలన హృదయ మాలిన్యమున్ * కాపుకొనిన
మానుషత్వము లభియించు * మనకు దండీ!

చారణులార సామంతు, నేర మీకు నేర్పిన పేమ
గిరిమునుసామంతు.

(చారణులతోఁ గలసి మాససి పాడును.)

శుశా—సహోదరా, మాతృభూమికి సర్వనాశనము సమగ్ర
స్వర్ణ ఖాతుగార్తుడను నేను! మదాంధుడనై బంధ
విదోహమునకుఁ బాల్పడిన ధోగరాక్షసుండను నేను
సహోదరా నీవునన్నుక్షమింపుము. నన్నుక్షమింపుము.

(అమర సింగుని పాదములపై వ్రాలును)

అమర—(మహాబత్తానుని లేవనెత్తి కౌగిలిచుకొనును)

(తెర జూపును.)

— పంచమాంకము. —

సంపూర్ణము.

